SPADA

STRÖFTÅG

II.

SPANIEN

A. V. Carlsons Bokförl. A. B.

PRIS 3:25

Spada

STRÖFTÅG i SKILDA LAND

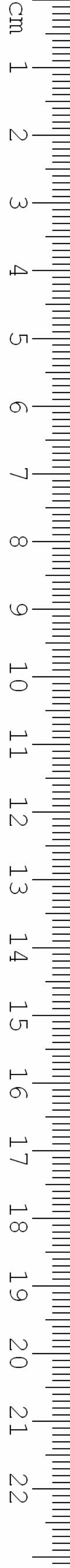

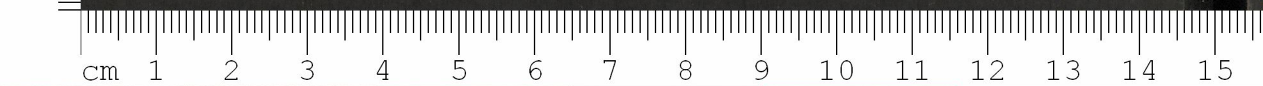
II.

SPANIEN

STOCKHOLM
A. V. CARLSONS BOKFÖRLAGS A. B.

PRIS 3:25

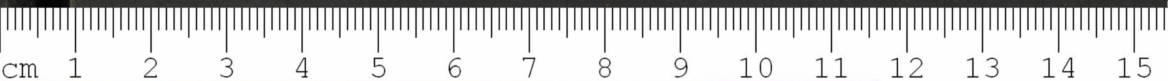

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

STRÖFTÅG I SKILDA LAND

STRÖFTÅG I SKILDA LAND

AF

SPADA
(J. JANZON)

II.

SPANIEN

STOCKHOLM
A. V. CARLSONS BOKFÖRLAGS-AKTIEBOLAG.

STOCKHOLM
NYA TRYCKERI-AKTIEBOLAGET
1912.

Företal.

Med hänvisning till företalet i föregående del, "Italien", får undertecknad härmed i allmänhetens händer öfverlämna andra delen af Spadas Ströftåg, "Spanien", författarens älsklingsland, hvilket han också con amore skildrat.

Stockholm i oktober 1912.

Utgifvaren.

INNEHÅLL.

Inledning.

Utan öfverdrift kan man säga, att Spanien är ett för det stora flertalet okändt land. Det ligger utom allmänna stråkvägen. Turistströmmen riktar sig företrädesvis mot Paris och Italien; och om äfven några äfventyrat sig söder om Pyreneerna, har sådant vanligen endast skett för att kasta en flyktig blick på museet i Madrid, Sevilla och Alhambra. Man hyser också beträffande detta land en mängd fördomar och falska begrepp; — mången ser kanske ännu röfvare och misstänkt folk i hvarje vrå söder om Pyreneerna. Äfven våra konstnärer, hvilka likväl i Spanien skulle finna ett rikt och framför allt oplöjdt fält, sky detta land; Salamancas och Toledos liksom det af himmelen gynnade Andalusiens skatter ligga och vänta på, att målaren, arkitekten eller skriftställaren skall draga fram dem i ljuset. Ännu föredrager man dock att taga sin tillflykt till figurerna och modellerna på "Spanska trappan" i Roma, som dock alla äro så "utvridna", att äfven den saftigaste pensel knappast kan aflocka dem någon ny must, — och man tyckes vara i okunnighet om, att tusen intressanta typer och motiv finnas till på andra håll.

Äfven på det litterära området är Spanien föga beaktadt. Till stor del är det väl dess politik, som i detta afseende

verkar hämmande. Man dömer litteraturen ohörd efter de politiska förhållandena och menar: den kan vara god nog för spanjorerna själfva. Och sålunda förblifva dess sträfvanden och alster — däraf dock äfven den nyare tidens förtjäna att allmänt uppmärksammas — en hemlighet för den stora europeiska publiken.

Vid ett sammanträffande med Don Emilio Castelar * prisade han den spanska jorden och allt hvad där finnes sevärdt med berättigad fosterlandskänsla, hvari jag gärna instämde. Talet kom på skiljaktigheterna i den spanska och italienska karaktären. ”Italienarne hafva icke vår värdighet och nationalstolthet”, yttrade han, ”de sakna vår *dignidad*”; — och i det omdömet gifves honom fullkomligt rätt — ”men de äro så intelligenta och talangfulla af naturen, som väl intet annat folk”.

Hvad språken angick gaf Castelar företrädet åt spanskan såsom rikare och kraftigare. — ”Italienskan är så bortklemad, så bemängd med främmande och franska element!” sade han.

”Men som sångens språk?”

”Oh, som sådant är det utan like, det erkänner jag villigt!”

Castelar är gaditanare. Han håller af sitt kära Andalusien, och vi prisade tillsammans dess himmel och sköna klimat, muntra seder och behagfulla kvinnor. ”Jag hatar norden”, utropade han. ”Förstå mig rätt, jag afskyr dess bleka himmel och skulle ej kunna lefva i de där dimmiga länderna! Se bara på Louvre-fasaden till exempel... huru vacker den än är, fattas det dock densamma sol och luft, under det att här mot södern alla konturer blifva klarare och skönare i det starkare ljuset”.

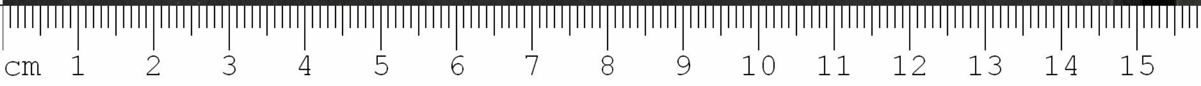
---

* Spansk statsman och skriftställare 1832—99.

Utgifvaren.

NORRA SPANIEN

I.

Pamplona.

Navarreserna. — Katedralen. — San Fermins fest.

Då man kommer från Aragonien, där solen bränner het och obarmhärtig på bleka betesmarker och sandraviner, känner man sig här uppe litet svalare. Luften är mer fri, och alltemellanåt sätter en välgörande pust från Pyreneerna densamma i rörelse. Icke som skulle någon storartad alpnatur härska kring hufvudstaden i Navarra. Men här är täckt nog. Pamplona ligger på en upphöjning midt på en slätt, välsignad af floden Arga, som i norr och öster famnar dess fötter. Från vallarne, hvilka bilda en grå, mosslupen gördel kring staden, ser jag nedanför, rundt omkring, ängarna och betesmarkerna skifta i gult och grönt. Knippor af popplar stå i långa, höga rader ... här och där en husgrupp, en landtlig "venta", ett afdankadt kloster midt i en tufva af träd ... den lilla floden ligger i grågrön flegma; icke ser man den röra sig, så lat och stinn är hon mellan tätbevuxna stränder.

På något afstånd höja sig bergen i oregelbunden rund. Ingen snö höljer dem naturligtvis så här midt i högsommaren; de förefalla nästan snarare som väldiga kullar. Mot nordväst i synnerhet kan blicken länge förirra sig i ett böljande haf af koner och bergrundlar. Åt de andra hållen begränsas den

mer. Pyreneerna förekomma här snarare kala, torra. Någon egentlig vegetation upptäcker jag ej, om ock en och annan gles ekskog skönjes på någon bergsrygg. Blygsamma byar ligga vid sluttningarna. Gula vägar släpa i jättelika sicksack öfver branterna.

Vackrast blir allt mot aftonen. Då förgyllas sädesfälten ännu mer . . . då svepa sig småningom blågrå flor kring bergen, bakom hvilka dagen försvinner.

Navarreserna äro ett styft folk. I sina blusar och runda, blå mössor med knopp se de sega ut — oftast en smula små till växten med bruna, solbrända, slätrakade ansikten. Men jag har än ej sett så synnerligen många. Kvinnorna gälla för att vara fruktsamma. Af dem, jag sett här i Pamplona, kan dock flertalet icke räknas för vackert. Kände äro navarreserne för sin kärlek till oberoende, liksom de ju än i dag njuta af vissa "fueros". Illa behandlade af Karl den store, dräpte de vid Roncesvalles en mängd af hans paladiner. I frihetskriget mot Napoleon utvecklade dessa bergsbor en anmärkningsvärd ihärdighet. Francisco Espoz y Mina, den tappre partigängaren, är också en af deras hjältar.

Pamplonas inre äger den vanliga, nordspanska karaktären. Trånga, svala gator med höga hus, åt hvilka de talrika balkongerna med utanför fönstren hängande "toldos" — grofva, fyrkantiga, hela öppningen täckande tältgardiner — gifva den pikantaste oundgängliga prägel. Snyggheten är alldeles förvånande, i synnerhet om man kommit med den föreställningen att söder om Pyreneerna blott finna smuts. Men också utgöra väl Navarras invånare i detta afseende ett undantag.

I ett hörn af den lilla, fyrkantiga staden ligger katedralen, skön, götisk. Dess "claustro" — korsgång — är i synnerhet vacker. De nervfulla pelarna, de smärta fönsterbågarna med sammanflätade rosetter, portaler och taggiga tympaner, de karakteristiska rännorna, hvilka i form af lejonhufvud och andra vidunder gapa öfver gårdsplanen; reliefer och bildsto-

der öfverallt; små, grå, frätta helgon tronande under baldakiner, fromma madonnor från trettonhundratalet, svärdsomgjordade riddare, martyrer med långt hår. I ett hörn ligga sida vid sida en riddersman af kungligt blod och hans äkta hälft, stilla, med korslagda händer och slutna ögonlock. I ett annat sofver en gammal, utmärglad alabasterbisp i mitra.

Grått och mystiskt är det hela. Dagrar och skuggor blifva så vackra, brutna och mildrade af alla dessa spetsbågar, tympaner och helgonbesatta pelare. Där är nästan alltid tyst. Endast då och då kommer en kanik, klädd i rödt och svart, ut från sakristidörren, i förbifarten böjande knä för den granna, brokiga trämadonnan, som tronar på midtelpelaren af ingångsportalen till kyrkan. En liten trädgård inneslutes af korsgången, nätt och fridfull med myrtenhäckar, rosenbuskar och små, mörkgröna, böjliga cypresser. Där leker solen, då den står som högst, kastande en och annan stråle åt sidan, som bruten intränger mellan arkadernas splittrade stenverk, måhända för några ögonblick spelande på ansiktet af en i lång kappa inhöljd helig.

I detta stilla, sköna claustro är också "la Capilla de la Santa Cruz", omgifvet af ett gallerverk af järn, hvaröfver står en liten latinsk vers med årtalet 1219. Detta galler är ett litet stycke historia. Det är ingenting mer och ingenting mindre än de järnkedjor, som omgåfvo moriske konungen Muhammed-el-Nasrs tält, då han i slaktningen vid las Navas de Tolosa nedgjordes af de kristna konungarnes här. Don Sancho de Navarra, som i spetsen för sina riddare tog en afgörande del i slaget, eröfrade dem. De upphängdes som segertecken, sedan de omgjutits till den form, att de kunde bilda gallret i det heliga korsets kapell.

Men nu äro vi ju midt uppe i högtidligheter. Jag behöfver blott gå ned åt Paseo de Valencia och längre fram mot la Taconesa för att se det. Längs desamma äro splitter nya marknadsstånd och butiker af trä uppförda, magasin bestämda

att innehålla lerkrukor, kram och småglitter, långa spiltrader för större och mindre boskap. Man har anordnat en karusell och af väf täckta byggnader, där allehanda märkvärdigheter finnas att se. En ny bana är inredd för bollspel.

Rundt la Plaza de Constitucion resa sig flaggprydda stänger med Spaniens gula och röda färger. Man timrar där ock på ställningar för ett fyrverkeri. Fanor äro uthängda öfverallt. Allt detta visar, att något ovanligt förberedes.

I själfva verket är det San Fermins fest, den största året äger för Pamplona och Navarra. Den är det stora evenemanget i navarresens tillvaro. Allt hvad lifvet äger af präktigt och skönt sammanfattas utan tvifvel för honom i dessa fyra dagar, hvarunder högtiden varar. Han ser då mer, roar sig mer, dansar mer och skrattar mer än på hela det öfriga året.

Om San Fermins lefnad har jag mig föga bekant. Man har sagt mig, att denne Navarras skyddspatron var biskop här i Pamplona, kanske till och med den allra förste.

Redan sedan länge har jag i alla möjliga orter och stationer af Katalonien och Aragonien sett väldiga plakat uppspikade, prunkande i mångfärgade bokstäfver och beräknade att locka skådelystna till Pamplona genom uppräknandet af alla de rariteter, San Fermin har att bjuda på. Inbjudningen är utfärdad af själfva "ayuntamiento't" — municipalitetet — och utlofvar, att vid dessa "Ferias y fiestas de San Fermin en Pamplona" skola äga rum i "Funciones religiosas" fyra tjurfäktningar utom en "prueba" — ledda af de ryktbara "diestros" Frasquelo och Pastor, "hvilka sådant rykte och anseende njuta i Madrid", såsom programmet säger, och hvarvid tjugusju tjurar skola bekämpas och dödas. Vidare komma bollspelspartier att utkämpas och det mellan de anseddaste spelare i Navarra och de baskiska provinserna. Teatrarna skola bjuda på utomordentliga representationer. Fyrverkeri och illuminationer. Marknad, där ayuntamiento't hyr ut butiker till bil-

liga pris. Kreatursutställning. Dagligen konserter på Plazan och annorstädes. Allehanda festligheter och roligheter. Folkmusik kommer att utföras, och band af olika instrument "skola draga genom staden från morgon till afton spridande glädje och munterhet öfverallt!" etc. etc.

Erkännom, att detta bör vara tillfyllestgörande för att glädja och fresta icke allenast Pamplonas borgare och Navarras bönder, utan äfven inbyggare från de baskiska provinserna och kringliggande nejder.

Också hafva på sista dygnet allt flera och flera, till fots, på mula, i omnibus eller "tastana", strömmat in genom Pamplonas portar.

I dag, den 7 juli och själfva San Fermins dag, ha vi dock tills vidare endast fått njuta af den "religiösa delen" af festligheterna. De började i går afton med en högtidlig aftonsång i San Lorenzo, där San Fermin äger ett stort, präktigt kapell och altare. En orkester af stråkinstrument spelade omväxlande med orgeln och mässingsmusik uppifrån läktaren. Dock började man naturligtvis ej förr, än guvernören och andra notabiliteter inkommit, klädda i svart och efterträdda af stadsbetjänte i röda och svarta mantlar, röda hattar och klubbstafvar öfver axeln. En gammal sakristan med silfverhår, silfverkedja och vigvattensborste af samma metall räckte dem i tur och ordning vördnadsfullt den senare.

Framför San Fermins altare stodo fyra vaxljus på granna fötter och höga som små träd. Andra smärre brunno rundtomkring. Kronor hängde ned från hvalfvet. Till höger stod bordet med altarkärlen. Alltsammans af silfver och drifna silfverplåtar, konstnärligt arbetadt. Vackra buketter voro ställda här och hvar. En fin matta var utbredd framför altaret med sammetsklädda bänkar kring, å hvilka honoratiores sutto.

Det märkligaste af allt var naturligen San Fermin själf. Den helige eller rättare hans bild stod öfver altaret under sin

tronhimmel på en hög, rik, präktig piedestal af skönt, med reliefer och ornament öfversålladt silfver. I handen bar han kräklan, på hufvudet en härlig mitra dignande under stenar, som åtminstone på afstånd syntes äkta. Händerna skylda under handskar af dyrbar metall. Det enda man såg af honom själf var ett ansikte af trä, brunt, smalt, tunnt, men af ett mildt och behagligt uttryck.

Orgeln tonade och orkestern spelade. Rundt längs väggarna sutto gamla, mörka duennor, klädda i svart. På golfvet knäböjde Navarras mamseller med mantillan skylande axlarna och immerfort viftande med den oundgängliga solfjädern.

I dag ha vi haft stor procession, hvarvid San Fermin kringburits genom staden. Något före kl. 10 gingo klerker med väldiga krucifix kring gatorna. Likaså ett par af ayuntamiento't med en hvit fana. Vid nyssnämnda klockslag utgick tåget från San Lorenzo under dånet af några kanonskott från citadellet.

Först kommo, som sig bör, de oundgängliga "Gigantones" och "Cabezudos", hvilka på befolkningen utöfva en rättmätig dragningskraft, minst lika stor som den helige själf.

De voro ej färre än åtta jättestora figurer af papp, väl sexton fot höga. Alla med målade anleten och utstyrda i brokiga dräkter. I spetsen fördes en kristlig konung med krona på hufvudet och ett gyllne svärd i hvardera handen sida vid sida med sin drottning i blått och hvitt, smycken och en broderad näsduk kokett mellan fingrarna. De öfriga gigantones voro alla moriska, gulbruna och svarta monarker med sina äkta hälfter, slösande prydda med turbaner och halfmånar, kroksablar, ringar i öronen, kedjor och guldglitter öfver barmen, m. m. Så kom negerkonungen med sin maka, båda i fjäderkronor. De stirrade alla med stora ögon, stolt resande sig öfver den beundrande folkmassan, som trängdes kring dem. En karl gick under kjolarna på hvar och en. Hans små ben passade ej riktigt ihop med jättarna, hvilka tvungos att röra sig

fram med tättingssteg, illa anstående deras längd, men af hög komisk verkan. Giganterna beledsagades af ett par mänskliga figurer i gröna frackar och bjärta västar samt med två alnars höga papphufvuden på skuldrorna, de där ifrigt slogo kring sig med oxblåsor. Likaså ett par bisarra "häststommar" af samma skrot man ser på cirkus. Några bönder i blusar och runda mössor utgjorde en frivillig eskort, trummande eller blåsande på skrällande pipor.

Därefter vidtog den rent kyrkliga afdelningen. I spetsen kommo baner med den heliga jungfruns bild, burna af pedeller och kyrktjänare iklädda svarta mantlar, somliga med västar af mjuk sammet, alla med stora, hvita peruker. De understöddes och efterföljdes af svartklädda borgare, bärande vaxljus och blombuketter. Därefter tågade klerker och präster med stora, förgyllda krucifix och monstranser. Så kommo små korgossar i hvitt och eldrödt. Municipalitetet och andra honoratiores, några med vaxljus, en hissande en fana. Stadsbetjänterna med röda hattar, klubbor och mantlar, där Navarras lejon var virkadt på kragen, följde dem. Likaså några betjänter i granna frackar och knäbyxor, omgifvande och släpande på ett par stora pukor. Sedan gingo i långa led präster och ärevördiga kaniker med svarta baretter, hvita broderade "casullas", svarta och röda mantlar. Jag glömde att säga, det de företräddes af förste sakristanen med ett baner; han själf dignade under en väldig peruk och var präktigt draperad i en blå och röd mantel med uppslitsade ärmar. Han bar kedjor kring halsen och långa, svarta strumpor. Ändtligen visade sig den heliges bild, den jag redan omnämnt, omgifven med prunkande buketter, visserligen utan doft, men med blad, blommor och allt af silfver eller guld. Fyra rödklädda domestiker, alltemellan aflöste af fyra andra, buro med svett och möda bilden på sina axlar. De stödde sig på kryckstafvar och hade gula linperuker.

Efter San Fermin kom Pamplonas biskop, vördnadsfullt

understödd af ett par präster. Hans oerhörda sidsläp uppbars efter honom. På hufvudet satt en barett med smaragdgrön, mjuk knopp i midten. Kjolen var gredelin. Likaså handskarna på händerna, dem han fromt hopfogade till bön, visande på samma gång en dyrbar ring utanpå vanten.

Ett kompani soldater afslöt processionen, tågande med afmätta steg efter sin musikkår.

Alla hade blottadt hufvud. Man knäböjde där San Fermin och biskopen gingo fram. Balkongerna voro öfverfulla af sennoritor, att nu icke tala om de äldre. Tältgardinerna utanför fönstren rörde sig för vindfläktar. Dessutom viftade de otaliga "habanicos" satta i rörelse af hvita händer. Pamplonas trånga gator ordentligen böljade.

II.

Pamplona. (Forts.)

Tjurfäktningar, bollspel och musik.

Under den fyra dagars fest, som i natt gick till ända, hafva San Fermin till ära tjugusju tjurar gått till de sälla betesmarkerna. Klockan sex på morgonen försiggick regelbundet "el encierro". De för dagens fäktning bestämda tjurarne föras nämligen tidigt på morgonen från det fält eller inhägnad utanför staden, där de hittills vaktats, till en af Pamplonas portar. De gator, hvilka leda från densamma till la Plaza de Toros, äro medelst trästängsel afbommade från de tvärgator, som utmynna å dem. Ända in i sista minuten passerar dock där folket fram och åter. Men knappt slår klockan i stadshuset sex slag, förr än ett allmänt "rädde sig den som kan" gör sig gällande. De, som ännu befinna sig i de afbommade gator, hvilka skola tjäna all farlig boskap till passage, skynda i feberaktig fart att sätta sig i säkerhet bak stängslen — och detta i hög tid, ty några ögonblick därefter galoppera dagens hjältar i susande fart förbi pådrifna af jaktrop, till dess smattret af några raketer tillkännager deras inträde på offerplatsen.

En af tjurfäktningsdagarna höll emellertid på att begynna illa, i det att en person i sin brådstörtade flykt snafvade och föll samt andra tumlade öfver honom. Tjurarne galopperade

fram, men gjorde dock ingen skada, utan satte i språng öfver det lefvande hindret, som undslapp med blotta förskräckelsen.

Sedan encierron försiggått, anställdes publiken till fägnad en "novillada". Entrén är fri; amfiteatern var till trängsel uppfylld med navarresiska borgare, bönder och pigor. Hvem som lyster har rättighet att uppträda som matador på arenan, hvarest ungtjurar med stora bollar på hornen insläppas och under förfärligt larm omsvärmas af en mängd ungdomar. Mannekänger fyllda med hö uppresas. Förtjusningen når sin höjd, när kreaturet med en rasande stöt tager dem på hornen så att höinälfvorna släpas rundt kring. Något egentligt blodigt skådespel erbjuda novilladas icke, något som ej hindrar den okonstlade allmänheten att i hvarje intresseväckande moment uttrycka sin tillfredsställelse eller förfäran med de gällaste skrik. Allt inskränker sig till, att några pojkar få en eller annan duktig knuff.

Pamplonas "Plaza de Toros" är en byggnad af sten i den vanliga cirkelformen. Den kan rymma omkring åtta tusen personer. I allmänhet ha de fyra dagarnes ränningar — hvartill kom ett s. k. "prof" — haft att glädja sig åt starkt tillopp. Ej underligt för resten; ty under hela året är det väl blott San Fermin, som regelbundet skänker pamploneserna nöjet af riktiga "corridas de muerte".

Endast vid en af fäktningarna hafva begagnats kastilianska tjurar. De kastilianska äro liksom de andalusiska gröfre och större. Denna gång utmärkte de sig dock ej synnerligen. De veko för picadorerna och hade ingen utpräglad blodtörst.

Navarra-tjurarna äro mer småväxta, ljusare eller mörkare bruna, men, oaktadt sina smärre dimensioner, kraftfulla och koncentrerade. Onödigt att säga, det de i navarresernas ögon öfvergå alla andra. I själfva verket hafva de ock mycket "blod", äro modiga och vildsinta. Några af provinsens stora "ganaderias" (hjordar) äro med rätta namnkunniga och skicka behornade gladiatorer äfven till öfriga provinsers arenor.

Våra ”espadas”* hafva haft en gifven otur. Frasquelo och Pastor voro bebådade. Den senare kunde dock ej komma, enär han för några dagar sedan sårades i Burgos. I hans ställe hade engagerats Valdemoro och Garcia, bägge likväl af mycket underlägsen talang, i synnerhet den förre, som mest haft att fröjda sig åt hånskratt och hvisslingar.

Hvad Frasquelo beträffar, njuter han jämte Lagartijo från Sevilla — själf är han från Madrid — äran att vara Spaniens förste espada. Kännare gifva dock företrädet åt Lagartijo såsom ägande mer ”intelligens”, förutom att han har ett fördelaktigt yttre. Det lider emellertid intet tvifvel att Frasquelo står högt, om han också icke uppnår de gamles ”konst”. Utan skägg likasom sina öfriga yrkesbröder och förrådande sitt handtverk genom den lilla hårflätan i nacken och den korta jackan är han naturligen i egenskap af ”diestro” allas gunstling i synnerhet i Madrid och väl upptagen i alla kretsar.

Mer än Lagartijo kan väl ingen i Spanien fägna sig åt popularitet. Huru många hattar hafva ej nedkastats till honom efter en lycklig ”estocada”? Hans troféer äro oräkneliga. Här om dagen fick han en hel låda med cakes, hvilken dock olyckligtvis sprack vid nedkomsten på arenan, där ”banderilleros” och öfriga hopsamlade dem. Och hvem täljer antalet cigarrer och cigarrlådor utan att tala om alla strålande ögonkast från logerna.

Frasquelo har intet vackert ansikte, men skarpa, vaksamma ögon och smidig växt. Den lediga gången förråder strax en espada af första klass. Framför tjuren är han lugn och sköter det röda klädet som en hel karl. Han känner alltid sin motståndares lynne. Ibland ställer han sig kapprak utan några försiktighetsmått midt framför honom, försmående att ens snegla åt honom till. Ibland stannar han tvärt efter ett enda

---

* Så kallas de förnämsta af »cuadrillan», hvilkas uppgift är att på slutet ränna värjan i tjuren.

”paso” åt sidan, medan tjuren snuddar förbi, strax på nytt hållande honom ”trapo’t” för ögonen . . . Ursinniga applåder. . . Hans stötar vittna om stark arm — ofta ser man blott det röda fästet på värjan sticka upp öfver manken på tjuren. Icke desto mindre vecklade han andra dagen in sig och föll under allmänna rop af bestörtning. Tjuren gaf honom dock blott en knuff utan att röra honom med hornen, och han slapp med en kontusion och vrickning. Emellertid haltade han och kunde med möda betjäna sig af vänstra handen för att hålla klädet; men för en espada går hedern framför allt, och han hjälpte sig ändå.

Hans medbröder gick det sämre för. Den ene, Garcia, fattades redan af den första tjuren på hornen och slungades ett godt stycke upp i luften. Likväl förmådde han fortsätta kampen, enär hornet ej inträngde synnerligen djupt; men efter dess slut måste han öfverantvarda sig åt cuadrillans läkare och har ej vidare kunnat uppträda.

Den andre, Valdemoro, har ett fult ansikte, är tveksam, utan värdighet och kan, som sagdt, i regeln endast räkna på åskådarnes hvisslingar. Den allra sista tjuren i går kom på hans lott. Han fumlade mer än vanligt, vände ryggen till och mottog af sin särdeles kvickbente, rasande motståndare ett par stötar i en kroppsdel, som jag låter vara onämnd. Han förde handen till sina sönderrifna knäbyxor — blod sipprade fram, och han aflägsnade sig skyndsamt utom arenan till ”la enfermeria”. Huru många centimeter han fick, vet jag icke, lika litet som huru han befinner sig. Efter föreställningen såg jag dock, att man bar bort honom på en bår. Navarras män och kvinnor bekymrade sig i alla fall föga därom . . . några utrop af förskräckelse från de mest känslofulla . . . och den stackars Valdemoro var förgäten. Frasquelo, som stod stödd mot barriären, kastade skyndsamt af sig sin hvita, guldbroderade sidenkappa, lade från sig sin cigarr och upptog svärdet, som den andra låtit falla. Några ögonblick däref-

ter vacklade tjuren som en drucken med blod frustande från mulen och värjan till fästet ränd genom kroppen.

Bifallsrop... fanfarer... och amfiteatern utrymdes småningom af denna brokiga massa af bluser, mantillor, väldiga halmhattar och solfjädrar i alla regnbågens färger. Orkestern spelade dock en stund ännu. Hopar af unga navarrabor klefvo som vildar från bänkarne in på arenan och dansade i frenetiskt virrvarr och larm efter musiken, piruetterande och knäppande med fingrarna, pipande och slående på sina trummor, hoppande och skuttande kring de blodiga hästkadavren och liket efter den siste tjuren.

Nu påminna blott annonserna om försäljning af tjurkött till billiga pris, att Pamplona och San Fermin firat fyra och en half "corridas".

Navarras bebyggare, liksom baskerne, hafva en öfvervägande passion för bollspel. "El juego de pelota", som det kallas, intager en viktig plats i deras tillvaro och utgör deras förnämsta förströelse. Onödigt att säga, det denna marknadsfest gifvit anledning därtill. De mest berömda spelarne från Pamplona och andra bygder och dalar vid Pyreneerna hafva uppträdt på ett par stora, inhägnade banor nära Taconeran eller promenadplatsen. "El juego de pelota" närmar sig för öfrigt mycket till de gymnastiska spel af samma sort, hvilka företrädesvis i Albion omhuldas. Man delar sig i två partier — vanligen fyra i hvarje — och konsten består i att slå en läderklädd boll öfver vissa råmärken in på motståndarnes område, utan att de kunna uppfånga den. Banan är flera hundra alnar lång. De spelande bära på högra handen fastbunden ett slags handske eller tingest af hårdt läder, fotslång, aflångt skålformig, som tjänar dem till sällträ. De unge män från Pamplona och Ulzama-dalen, jag såg, afgåfvo rätt vackra kraftprof. Åskådarne — däribland märktes ett stort antal präster i stora hattar — följde med största spänning hvarje slag, belönande de täflande med handklappningar och

eggande rop, då de gjorde sig däraf förtjänte. Segern stannade hos pamploneserne. Utbrotten af fröjd eller trumpna miner, då den sista poängen vanns, visade hvilka voro borgare i Pamplona eller ej, eller rättare kanske hvilka hållit på den ena eller andra parten. Ty publiken parerar ifrigt, och blanka silfver-duros vandra från hand till hand. Alldeles "à l'anglaise", blott att det ej gäller högar af pund sterling.

Å "la Plaza de la Constitucion" hafva vi haft konsert hvarje kväll. Torget har böljat af folk om aftnarna. Endast från nio till elfva eller senare likväl. Ty Pamplona har fixa tider för sina promenadplatser. Före solnedgången är det la Taconera. Under San Fermins fest är det likaså seden att alla stadens eller åtminstone en hel del af dess "chicas" visa sina behag från kl. half ett till tu middagen i Calle de la Estafeta, i hvars ena ända en musikkår låter höra sina toner. Några sitta på stolar utanför husen, dagen till ära iklädda sina vackraste, hvita mantillor, dem nålarna fästa i det svarta håret. Att ej frångå sanningen, upprepar jag emellertid hvad jag förut sagt, och det är, att fulheten räknar minst lika många representanter här som motsatsen.

Återvändom till konstitutionstorget, hvars trottoarer och med små nätta akacior planterade alléer vimla och svartna af promenerande, sedan solen ordentligt gått till hvila. Ett par nätter har fyrverkeri — egentligen anlagdt på starkt smällande pjäser — där utvecklat hela sin tjuskraft inför Pamplonas invånare och gäster. På musiken sparas heller ej. I orkestern förekommer äfven mer för bygden egendomliga instrument, "chunchuner" — klarinettpipor — och navarresarnas älskling "gaitan". Gaitan är en mycket kort oboe af trä, som ger en skrällande ton, närmande sig till den af en rörpipas. Då en navarravirtuos därpå utför en af landets "jotas", kraftigt springande från höga toner till låga och tvärtom i en ganska originell, en smula bisarr melodi, rycker han alla med sig. På konstitutionstorget har jag bevittnat detta,

äfvensom att navarreserna äro ett danslustigt folk, åtminstone under San Fermins fest. Platsen kring de spelande lifvas af hundratals par, bondpojkar med den runda, blå ”boinan” på hufvudet, töser i schaletter och korta kjolar, alla dansande och hoppande vid chunchunens och gaitans muntrande ljud. Man knäpper med fingrarne i stället för kastanjetter, och jublet är oändligt. Och sedan orkestern tystnat hör man ännu länge surret af dåliga gitarrer, hvilka beledsagande pipor, gaitas och trummor draga genom gränderna, öfver hvilka nattvinden vefvar en smula kallt.

Nu är den egentliga festen till ända. I dess ställe vidtager marknaden. Vid en af stadens vallar, nära Taconeran och det mossbelupna lilla citadellet, är den åt kreaturen bestämda platsen. Hundratals hästar, ston med föl, mulor, lurfviga åsnor och betänksamma oxar fylla luften med gnäggningar, råmningar och sparkar. Vimlet är det brokigaste. Landtmän i den runda ”boinan” gå kring, mångla och göra köp. Bruna herdar stå stödda på stafvar. Äfven synes en och annan svartbränd zigenare i nött sammetströja med snören och stor slokig, svart hatt. Man profvar kreatur, lyfter på käkarne med kännarmin och galopperar fram och åter att försöka hästar. Små, smutsiga bänglar med hoptofvadt hår och förskräckligt solbrynta rida barbacka på åsnor. I baracker tätt invid platsen bjudes man på det äkta spanska köket med få, starkt oljehaltiga och oföränderliga rätter. Där intagas festfrukostarna efter afslutade köp. Framför ett af skjulen stå stora kittlar och puttra. I dem häller man ur en bleckform långa degringlar, hvilka så vederbörligen stekas i fett och hårdna i figur af spiraler. De bära namnet ”chussos”. Längs Paseo de Valencia stå de ”egentliga butikerna” med sitt innehåll af lerkrukor, kram, leksaker och slikt, som förekommer på alla marknader i världen, eller dem jag sett åtminstone. Staplar af lök, täckande en yta af Gud vet huru många kvadratmeter, tillkännager mer direkt, att man befinner sig i

Spanien. En herre står på en stol och öfvertygar ett lyssnande publikum, att det krafs af borstar, manschettknappar och annat, han har i en kista, äro de förnämsta i Europa. Man har litet af hvarje; ett plakat visar till och med, att där finnes att skåda det "jättelika hafsvidunder, som kallas för hvalfisk" — och som, om ock dödt, funnit vägen ända till Pamplona.

I själfva Taconeran är mer tyst; där stå almar, akacior och kastanjer och sprida vänlig skugga. Knappt tillåta de solen leka litet på gräsmattan. Men mot väster glindrar hon. Hennes strålar brytas och hämmas dock af några hvitulliga moln. Öfver Pyreneernas käglor och rundlar sprider sig likt ett tyll.

III.

Burguete.

Öfver bergpassen. — En spansk by. — Roncesvalles. — Den rasande Roland. — En titt i Frankrike och en jämförelse.

I en diligens bespänd med fem mulor och hästar hade vi nu under åtskilliga timmar farit backe upp och backe ned, sedan vi lämnat Pamplona. Dagen hade varit het nog; och alla, navarrabor som icke navarrabor, hade svettats. Allteftersom vi stego i höjden, blef det dock en smula svalare. Fram mot aftonen öfverraskades jag plötsligen genom anblicken af en den vackraste dal. Bergkammar omgärdade densamma på alla sidor. Där nere buktade och ringlade en liten, ogrumlad flod. Popplar susade och ekar bredde ut mörka kronor. Däremellan lyste vinranksfälten i luftigt ljusgrönt. Hjordar betade. En by låg vid foten af en sluttning; en liten kyrka, grå, med fasta murar och liknande ett kastell höjde sig på en kulle öfver nejden.

Vår "coche" lämnade denna fridfulla vrå bland bergen för att snart fördjupa sig i ett vildt,skrofligt, ohyfsadt bergpass, där klippor klängde upp till höger och vänster och endast några getter njöto af en sparsam buskvegetation. Likväl mötte vi åsnor lastade med korgar och ett par gendarmer i trekantiga hattar, som klefvo upp på taket af vår vagn för att få följa med ett stycke.

Och så mörknade det. Vi hade lämnat passet. Den präktigaste fullmåne lyfte sig öfver bergen till höger. Deras kon-

turer tecknade af sig så mörka. Gräsmattorna kring oss simmade åter i ljus; ekar och vilda päronträd kastade öfver dem de mest mystiska skuggor. Tusen sinom tusen lysmaskar glänste och glimmade bland tufvorna just som dagg, nyss nedfallen från stjärnorna ofvanför. Vi hade passerat genom den ena lilla orten efter den andra. Slutligen hamnade vi dock här i Burguete...

Burguete ligger på en slättmark nära foten af Pyreneernas hufvudkedja. Den kransas på alla håll af kullar och berg, klädda i präktiga gördlar af bokskogar, vackra träd med de åldriga stammarne skiftande i silfvergrått. Burguete är annars en liten by. I dess enda gata har man ej synnerligen svårt att orientera sig. Vid densamma ligger ock samhällets blygsamma kyrka. Jag har varit där inne, men ej sett andra prydnader än de små vaxljusen fastsatta i korgar, de där stå två och två rundt hela golfvet och fromt brinna till madonnans ära, då hvarje knäböjande trogen påtänder sina.

Sommaren är här uppe kort och sval; vinden drager nästan jämt öfver bygden, och under vintern höljer snön med tjocka drifvor marken. Ännu i juni falla snöflingor — så sade mig åtminstone en af kanonjärerna i Roncesvalles, till hvilket jag senare återkommer. De små envåningshusen hafva ock sin egen alpkaraktär med de höga taken af gråsvarta träspånor, lutande hop i den spetsigaste vinkel, på det de ej må allt för mycket sucka och svikta under snön.

Fönstren infattas af gula och grå stenar. Öfver dörrarna ser man esomoftast ett årtal — de flesta synas datera sig från slutet af sjuttonhundratalet — äfvensom något vapen, måhända Burguetes eget. I vapnet förekommer esomoftast bilden af ett djur, liknande svin. Och hvad de senare beträffar, rota de öfverallt kring med slokiga öron, sträckande sina utflykter ända till "posadan", där jag bor. Detta byn Burguetes förnämsta och enda hotell är väl, som lätt begripes, icke egentligen af första klass. Dess gäster utgöras af mig och en gen-

darmerikapten, som kommer direkte från Almeria, hvarest Granadas sol bränner stekhet, och knotar öfver friskheten i det klimat, dit han med ens förflyttats. Vår värdinna är baskiska, hvilket språk äfven här begynner bli det gängse. Gentemot ingångsporten hafva vi stallet. Till vänster matsalen tio fot lång. Till höger köket med sotiga rutor, sparsamma förråd och köttgrytan nedhängande från taket på sin massiva järnkätting. Där är fasligt rökigt; icke dess mindre är naturligen under vintern platsen kring den stora köttgrytan, hvars botten slickas af en blossande eld, invånarnas favorittillhåll, medan vinden kylig tränger in litet hvarstans. Man sätter sig i ring vid "el hogar".

Kring bergen hänga nästan alltid de hvitgrå molnen. Helst mot kvällen, när någon aftonbris vaggar dem, draga de sakta hvinande öfver dalen, snuddande vid bokarnas kronor. Getterna återgå till sina fållor i byn, hoppande, stångande eller stannande för att skubba sig mot någon sten vid vägen. Bjällrorna klinga. Små bäckar och rännilar puttra och skvalpa öfverallt. Solen sjunker. Syrsorna sjunga Ave Maria.

Två kilometer från Burguete går vägen, som därifrån antager karaktären af en gångstig, in bland de gröna kullarna för att så mellan bergen leta sig in i Frankrike. Just vid ingången till passet ligger Roncesvalles. Den lilla byn, hvars spetsiga tak på något afstånd skymta fram mellan trädgrenarna, motsvarar just icke sitt världsberömda namn. Den består af några gamla maskstungna hus kring kyrkan och klosterbyggningarna. Med kaniker och allt räknar den knappt sextio invånare.

Det var ju vid Roncesvalles, som navarreserna angrepo Karl den Stores här, då kejsaren efter sin misslyckade expedition till Zaragoza återvände öfver Pyreneerna. Karl hade, missnöjd öfver deras uppförande, låtit de sina plundra landet; och bergsborna hämnade sig grymt. Större delen af den frankiska hären hade redan inträngt i passet, då navarreserna, lurande

på höjderna och dolda af skogen, angrepo och afskuro eftertrupperna. Stort blef blodbadet; dem de nedrullade klippblocken skonade affärdade klingor och spjutspetsar. Ett dussin paladiner beto i gräset, bland dem den berömde Roland, hvars namn alltjämt fortlefvat i Pyreneerna.

Så sjunga de baskiska barderna i Altabirzcars* sång:

"De komma! de komma!" säger baskern till sin son; "barn, räkna dem väl! — En, två, tre, fyra, fem, sex, sju, åtta, nio, tio, elfva, tolf... Tretton, fjorton, femton, sexton, sjutton, aderton, nitton, tjugo.

Tjugo och tusenden, åter andra!

... Men klipporna falla och drabba trupperna; blodet flyter, köttslarfvorna darra. Oh! Huru många krossade ben! Hvad haf af blod!

... De fly! De fly! Hvar är då skogen af lansar?... Huru många äro de? Barn räkna dem väl.

— Tjugo, nitton, aderton, sjutton, sexton, femton, fjorton, tretton.

— Tolf, elfva, tio, nio, åtta, sju, sex, fem, fyra, tre, två, en!...

— Det är slut!...

Natten, örnarna skola komma att äta dessa krossade kroppar. — Och alla dessa ben skola hvitna i evigheten!"...

Äfven senare har passet vid Roncesvalles varit olycksdigert för infallande härar. Vid roten af de gröna bergskäglor, som resa sig omedelbart bakom orten, hänger alltid ett moln — likt ett skynke öfver denna bloddränkta mark.

Jag medförde bref till en af kanikerna. Efter något letande och trefvande i förstugor, belamrade med vedtrafvar och drypande af fuktighet, fann jag ock hans bostad. En käring öppnade för mig och lät mig först vänta i ett slags kök med bränder i spiseln, gammaldags redskap på krokar å väg-

---

* Altabirzcar kallas ett af bergen, som närmast omge passet.

garna, lök-girlander i taket och en riktigt patriarkalisk, brun, snidad träbänk lik ett högsäte vid en af väggarna.

Därefter infördes jag till Don Francisco Glaria, som satt vid ett skrifbord och studerade klostrets handlingar fördjupad i reflexioner och klädd i sin långa, svarta kjoldräkt. Då jag presenterade mig, lade han dock bort det ena som det andra. Don Francisco Glaria, en af "kollegiets" i Roncesvalles fyra kaniker — desutom finnes en prior — tyckes af allt att döma vara en hedersman. Han har skägglöst, men orakadt ansikte, bruna ögon, en viss jovialisk godlynthet, tycktes vara ganska bevandrad i geografi och visste väl reda på både Stockholm och Uppsala. Han talade ock om sin fädernebygd Roncal. Roncal är en stad vid franska gränsen i Öfver-Navarra, och han berättade mig därom rätt kostliga saker. Mellan Roncal-dalen och den närmast belägna franska dalbygden råder nämligen från urminnes tid ett egendomligt förhållande, ity att de bägge däldernas invånare, hvilka i förstone alltjämt råkades i blodiga sammandrabbningar, slutligen ingingo en traktat för evärdliga tider. Ännu finnes en urkund, innehållande densamma. Den förskrifver sig dock blott från trettonhundratalet, under det att hela saken nog är mycket äldre. I enlighet därmed skola emellertid invånarna i den franska dälden hvarje år ge en tribut till dem i den spanska, bestående af tre kor af jämt två års ålder med hornen af samma form och krökning samt fullkomligt lika till färgen. Dessa villkor äro oföränderliga. Alla politiska skiftningar till trots, invånarna i Roncal-dalen och deras franska grannar vidhålla än i dag detta urminnes, häfdvunna bruk, som ingen modern lag kan ändra. En gång om året — jag tror, det är just den trettonde i denna månad (juli) — sammanträffar en deputation från Roncal med en annan från de franska byarna midt emot uppe på toppen af berget, hvarest gränsen löper. Där försiggå åtskilliga högtidliga, men för fransmännen högst förödmjukande ceremonier. "Vi komma med krig eller fred"!

säga Roncalborna, som alla äro beväpnade, under det de franska ej ha rätt att bära något vapen. Lansar läggas på jorden, tvärsöfver gränsen, med spetsarna riktade mot Frankrike. Efter åtskilliga traditionella ceremonier svär man på dem att orubbligt hålla den heliga traktaten. De tre likfärgade, jämnhornade korna öfverlämnas. Man skjuter en salfva af musköter — alltjämt in på franskt område. Alltsammans slutar med ett dundrande kalas på franska feta kycklingar, sköljda af Navarras ädlaste viner! . . .

Sådan är Roncals högdal, Don Francisco Glarias egen hembygd.

Don Francisco studerade, som sagdt, klostrets handlingar. Han gjorde det med en viss melankoli . . . ty det allra, allra mesta har öfvergått i andra händer, eller har styrelsen indragit det för sig. Och dock har Roncesvalles varit en ort af betydenhet, en vallfartsort, till hvilken den katolska världen strömmade, nära lika mycket som till Roma, Loreto eller Santiago de Compostela. Redan i de första seklen af den kristna eran existerade där en helgedom jämte ett hospital — i början förlagda längre in i passet och sedermera flyttade mot dalen, där byn nu står. Pilgrimerna, som från Spanien strömmade till Italiens vallfartsorter och ända till den heliga grafven, från det öfriga Europa till Jakobs helgedom i Santiago, — alla dessa rastade öfver i Roncesvalles, bärande lof och löften till dess madonna, låtande sig vårdas i dess hospital, vederkvickande sig från vandringens mödor vid dalens bokar och klara källor . . .

Men allt förgår. Nu är Roncesvalles glömdt, ur modet. Dess undergörande heliga moder i trä tronar ensam och öfvergifven i den lilla kyrkan. Järnvägarna hafva gifvit henne ett sista, dödligt sår . . .

Med grämelse talade Don Francisco om, hurusom klostretkollegiet, hvilket nu blott äger sluttningarna närmast omkring, fordom ägde många, många millioner . . . hurusom det rådde

om en hel gata i Sevilla — en annan i London. Dess priorer buro mitra och titeln abboter eller biskopar... icke minnes jag hvilket... af Köln...

Krigen hafva roffat Roncesvalles på mycket. Dess "skattkammare" är numera blott en skugga. Utom några reliker, ett par gåfvor af Karl den Store, ålderdomliga monstranser och skrin, bitar af korset infattade i silfver och guld, såg jag de gamla abboternas-priorernas kåpor och mitror af antik form och med nötta silfverbroderier, ännu gifvande begrepp om svunnen glans. Dessutom ett par röda tofflor, de där tillhört ärkebiskopen Turpin, och hvilken miste dem, då han åtföljde kejsar Karl öfver Pyreneerna. På en spik i kapitelsalens förrum hänger en besynnerlig tingest. Det är den tappre rasande Rolands — "Roldan", som man här säger — klubba. I hvarje fall vittna dess yttre och form om hög ålder. Jag borde nästan säga: klubbor. Det är nämligen två tjocka, fotslånga, järnbeslagna skaft af massivt trä, hvarje med en liten järnkedja utlöpande från spetsen och densamma uppbärande en stor refflad, rostig järnkula. Om nu Roldan svingat dem eller icke — likafullt har det fordrats en medeltidsarm för att handtera de tunga bestarna.

Klostrets intressantaste skatt är väl dock kanske en bok af hög ålder, innehållande evangelierna på pergament. Bladen äro frätta och fläckiga. Pärmarna af trä äro beslagna med silfver, prydda af ornament och reliefer. På ena pärmen ser man frälsaren på korset omgifven af ängeln, lejonet, oxen och örnen, de fyra evangelisternas symboler. På den andra madonnan m. m. På denna vördnadsbjudande, tusenåriga bok hafva Navarras konungar aflagt sin ed.

I sällskap med don Francisco har jag vandrat genom boklundarna å de stigar, som löpa från klostret. Vi komma till en källa: "hit kom Roland, trött och dödligt sårad för att släcka sin törst", säger kanikerna. "La fuente de Roldan" heter den än i dag. "Där är den heliga jungfruns källa. I det se-

kel, då morerna drogo genom landet och Abd-er-Rahmâns skaror härjade Navarra, gömde man hennes underbara bild — som i dag finnes öfver altaret i kyrkan — och gräfde ned henne i jorden. Långa år därefter syntes för en förvånad herde en hjort med hornen lysande som eldtungor. Han visade sig å en gifven plats, därifrån han ej vek. Järtecknet väckte uppmärksamhet. Själfva biskopen från Pamplona kom till stället. Man gräfde i jorden och fann den för förlorad hållna madonnabilden.”

Här — det är alltjämt kaniken som talar — anställde basker-navarreserna det värsta blodbadet. Slätten, dit frankerna trängdes, var då helt skogbevuxen. Alldeles vid vägen till Burguete ligger ock ”den heliga Andens kapell”. Under detsamma sägas de dräpta frankernas ben hafva blifvit hopade. I ett fuktigt hvalf under kapellet ser man benknotor. Ett litet stycke därifrån reser sig skuggadt af bok och rönn ett litet kors af huggen sten. Det är mycket gammalt. En nött, sliten Kristusbild är uthuggen på en af de hammarformigt bildade korsgrenarna. Under honom sitter madonnan. Närmare basen är en liten grå, besynnerlig relief, där man urskiljer två män i kappor. När restes det? En inskrift löper rundt omkring; dock lär man ej lyckats att utfundera de egendomliga skrifttecknen. Kaniken don Francisco Glaria påstår emellertid, att det är till åminnelse af Roncesvalles’ heliga fru.

P. S. Af en händelse har jag råkat in på franskt område. Burguete lämnade jag i går morse på en enögd häst. Stigen löper i begynnelsen uppåt; inom kort uppnår man passets kulminationspunkt. På sidorna resa sig ännu bergkäglorna, hvilka å ännena aflagt dräkterna af ek och bok för att endast bära ljunglika buskar, mellan hvilka kala klippan sticker fram. Därefter går vägen, stenig och en smula halsbrytande, hela tiden

nedåt. Man följer en bäck, som hoppar längst ned i dalgången. Ett och annat ensligt hus i bottnen af en däld, där några små planteringar visa sig. Annars tyst och stilla. Småningom, allteftersom man nalkas gränsen, upphöra bokarna, vidtaga kastanjerna med yfviga kronor och åldriga, vridna, metertjocka stammar. Efter några timmars ridt kom jag till Valcarlos. Det är den sista byn på spanskt område. Dess hvitmenade, renliga hus talade likväl allaredan franska. Bäcken följer man ett stycke ännu. På andra sidan densamma är dock Frankrike. Slutligen öfverskredo vi den — jag hade stigit af den enögda hästen för att sätta mig i en vagn — på en liten tarflig bro. På *midten* af denna bro löper gränsen. Jag såg den sista spanska soldaten. Ett par meter på andra sidan bryggan läste jag öfver en dörr "douanes francaises". En tulltjänsteman i käppi och blå byxor med röda ränder. Husen i byn Ondarole hade små kransar under fönstren. Allteftersom jag for framåt, blefvo täpporna talrikare. Vinrankorna slingrade sig kring murarna; jag såg äkta franska "haricots" i trädgårdarne. Odlingen talade om att jag var i ett nytt land, arbetsammare, bekvämare än det, jag lämnat. Jag kom till Saint-Jean-Pied-de-Port, en liten stad med götiska stadsportar, omgifven af en grå, treflig krenelerad mur. Somliga af husen, byggda af omväxlande röda och grå stenar, fasta och åldriga, daterade sig nog från salig kung Henrik den fjärde. I Saint-Jean åt jag äfven en frukost, som, då jag nyss lämnat Spanien, var festlig. Bland annat serverade madame mig en omelett, som icke var lagad i olja. Jag kunde knappt återkomma från min förvåning. Vi äro blott en timme från gränsen, och likväl liksom genom ett trollslag är allt förvandladt. Inga mantillor och gitarrer, men väl trefliga hus, odling öfverallt, ordningen utpräglad. Mellan Saint-Jean och Bayonne är landet förtjusande vackert längs norra randen af Pyreneerna. Diligensen gjorde ej annat än passerade genom alléer och trädgårdar, sädesfält,

vinrankor och blommor. Ändlösa rader af popplar. Små välbyggda landthus med höga, svarta tak tittade fram på ömse sidor om vägen. Persikor och päron, blomster och åter blomster!

Familjerna sutto utanför husen på gårdsplanerna beskuggade af kastanjer och vänliga lindar.

Där sågo människorna nästan ut att vara nöjda och lyckliga.

IV.

Cestona.

Man skulle nästan kunna tro sig i den höga norden här. Luften är afkyld af täta regnskurar; och knappt har man hunnit lida af några timmars värme, innan Guipuzcoas Tor låter höra sig, blixtarne ljunga tätt bland bergskullarne, och ett åskregn återställer svalkan i nejden. Så nu. Det mullrar och mullrar. Kastanjeträden stå drypande och slokiga utanför mitt fönster.

Cestona och dess badanstalt ligga i en liten vrå bland bergen på föga afstånd från hafvet, hvilket man dock icke ser, endast känner... när nordanvinden allt som oftast spelar ned mellan höjderna. I ryggen åter hafva vi Itzaniz, hvars kupiga kägla reser ett väldigt stängsel mot söderns heta pustar.

Några gigantiska former har naturen icke här. Hela Guipuzcoa synes mig vara en böljande fortsättning af vänliga små dälder, genomstuckna af porlande vattendrag och lummiga, skuggiga höjder, af hvilka endast en eller annan är litet skallig på hjässan. Hela denna trakt har ett nästan nordiskt lynne. Illusionen blir fullkomlig, då nu därtill hör en äkta baskisk ”Zorcico”. Man skulle nästan kunna tro den vara en folkvisa från trakten af Mälaren eller Vänern!

Urola . . . så heter den lilla bäcken, hvilken eljest glider genom vår dal grön och klar, men nu strid, puttrande och uppsvälld af regnet antager en färg af ”café au lait”. Längst uppför densamma löper vägen till Azpeitia. Landsvägarne i de baskiska provinserna stå i bjärt motsats till dem, det öfriga Spanien i regel har att uppvisa, ty de äro goda, mycket goda till och med, och de underhållas väl. Mellan Cestona och Azpeitia är det för öfrigt blott en timmes promenad. Urolas däld är tjusande. Bäcken ringlar i bukter mellan kullarne, här och där bildande små vattenfall, hvilkas dån med möda förmår att skrämma fiskarne. Alar, smidiga popplar inhägna den. På ömse sidor ligga täppor och majsfält, hvilkas stånd stå höga, gröna och frodiga. Jämte äpplena, hvilka skänka baskern hans cider, en älsklingsdryck i detta vinfattiga land, är majsen landets hufvudalster. Enkla, hvitrappade hus stå i skydd af några lummiga träd nere vid åranden, hvarifrån en spång är slagen öfver till andra brädden. Familjen sitter under en löfsal vid en slända och spritar bönor eller dylikt; kvinnornas bjärta kjolar sticka af mot bladverket. Vid foten af kullarne växa kastanjerna och de resliga bokarna med utspärrade grenar, bildande yfviga draperier af det vackraste grönt.

Snart blir dalen än trängre. Berget Itzaniz till höger, Arunaza till vänster klämma in vägen mellan brant stigande, grönskande vallar. Det är nära nog ett bergpass, nästan ensligt, vore ej Urola där alltjämt sorlande och munter. Men det vidgar sig på nytt, denna gång till en vid, jämn, skön slättdäld, vid hvars närmaste ända Azpeitia ligger i den täckaste omgifning. Azpeitia är en liten stad på några tusen själar. Dess gator och små torg äro så blygsamma; och ej dess mindre minna de om tider, då baskerne under sina ”fueros” och i skuggan af Guernicas åldriga ek skiftade hårda hugg, än sinsemellan, än envist försvarande sin självständighet. Vizcayas och Guipuzcoas slottsherrar äro ej mera hvad de

varit, eller hafva de dött ut... dock här ser jag många af de gamla husen, förfallna väl, men med vapen och sköldemärken ännu prunkande på vittrad mur. Ett ser ut att hafva öfvergått till stall; men en präktig gammal trappa med vackert gallerverk af trä och kolonner, som gömma hufvudet bland spindelväfvarne i taket, vittnar om, att det fordom hyst ädlare gäster. Somliga af Azpeitias massiva, murknade portar äro beslagna med konstfullt arbetade järnknoppar, klappar och ringar; många hus bära sköna balkonger af samma metall, de där skulle göra heder åt ett af Toscanas gamla patriciepalats. Egendomliga äro tegelfasaderna på flere af byggningarna, i det utstående stenar bilda allehanda rutor och teckningar ända upp till den bredskyggiga taklisten.

Då jag första gången kom in i Azpeitia på den lilla plats där kyrkan till vänster reser sig med "knottrigt", götiskt torn, fästes mina ögon på tempelmuren genom anblicken af ett adelsvapen mellan två af fönstren. Ett gammalt, besynnerligt adelsvapen: två björnar eller andra lunsiga djur upp-resta på tassarne och bägge ätande ur en af dessa stora köttgrytor, som man ser i de spanska köken, upphängd på en groflänkad kedja. Det är familjen Loyolas vapen. Azpeitia är vaggan för jesuiterorden; och den lille Ignacio döptes i samma kyrka San Sebastian, på hvars mur jag nyss såg köttgrytan med de lunsiga björnarne. Till vänster från ingången finner man också ett genom galler afspärradt kapell med den dopfunt af mörk marmor, där den unge Loyola undfick dopet. Där är mycket skumt i det kapellet; knappt hittar dagen in mellan de små vindögonens galler. Väggarna äro kala; marmorgolfvet nött... en liten bild af Jesuiterfadern står ofvanpå dopfunten, hvilken bär en baskisk inskrift. Azpeitia innesluter mycket annat, som erinrar om San Ignacio; bland annat en bildstod af silfver, skänkt till hans fädernestad från det sydamerikanska Caracas, ett finger af "den helige", skickadt vid hans död af jesuiterna i Roma.

Dock, Loyolas egentliga helgedom är en kvarts väg från Azpeitia. Där höjer sig i andra ändan af dalen — alltjämt invid Urolas bädd — de vidsträckta, men ofullbordade byggningar, som Filip den fjärdes änka helgade åt jesuiterorden på samma grund, där fordom familjens gods stod. Det är en kyrka med omgifvande annex, som en gång skulle tjäna till kollegium etc. En plats planterad med sköna, skuggiga kastanjerader bildar likt en förgård till det hela. En ståtlig dubbeltrappa för upp till kyrkan, som vänder fasaden åt dalen och Azpeitia. Dess värn prydes af urnor och gamla, slitna stenlejon, hvilkas fårade ansikten af tiden fått något löjligt människolikt. Därtill sluter sig en rundad portik i halft barock stil. Pelare, väggar och allt är af inhemsk, vacker, svartgrå marmor, golfvet i växlande ljusa och mörka rutor. Ignacios staty står ofvan ingången... "ad majorem Dei gloriam" står det i den uppslagna bok, som han stöder mot höften.

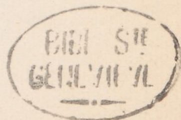
Från denna upphöjda marmorportik är utsikten särdeles vacker. Hela "Loyolas lilla dal" ligger framför mig och bildar liksom en aflång ofantlig cirkus, kring hvilken lummiga, grönklädda, uppstigande kullar dana ett första värn, medan bergen rundt om stå likt yttermurar i "rustika". Popplarna buga sig längs Urola, små landthus äro lägrade på sluttningarna bland kastanj och ek, bokar och majsfält. Det är leende och grönt öfverallt. Bergens amfiteater blir på afstånd högre. I fonden rakt fram står Itzaniz och Arunaza med ingången till dälden mellan sig. Och likväl, så leende annars allting är, så mörkt, så ödsligt tyckes det när regnet sväller Urola och blixtar fräsa kring kullarne...

Det inre af kyrkan utgör en rundel, öfvertäckt med en hög kupol, som uppbäres af pelare. Kupolen är inifrån sedd vacker, sammansatt som den är af olikt färgade marmorarter, rödlätta, grå och blågrå, hvilka upp mot lanternan bilda draperier, under det att den nedre delen prydes af grundarinnans,

Anna Marias af Österrike, kungligt-kejserliga vapen. Hufvudaltaret, där Loyolas bild tronar med högt upplyftad monstrans, är på ett slösande sätt siradt med marmor och förgyllningar. Men i trots af kupolens prakt och kolonnerna med de guldsirade kapitälerna bär det hela en prägel af tungsint allvar och sorg. Där finnes ej någon graf och dock ligger det något af grafkapell i denna kyrka.

Till vänster från kyrkan ligger inklämdt och fullkomligt inneslutet mellan densamma och de öfriga tillhörande byggningarna ett hus, som tilldrager sig uppmärksamheten redan genom sitt åldriga utseende. Det hvilar på en grå, massiv bas af huggen sten, som, ehuru den når mest halfva höjden, likväl ej har mer än ett enda fönster och detta oansenligt, gallradt, väl femton, tjugu fot i höjden. Man ser så tydligt feodaltiden, där den enskildes hus städse var ett kastell. De öfre våningarna äro af tegel, med ytterstenar som bilda rutor och uddar på den röda bottnen. Tornlika hörnpilastrar inneslutа fasadens bägge sidor. Det hela är ej stort, men ändock imposant genom sin medeltidsprägel och framför allt genom de öfver porten anbragta bägge lunsiga björnarna, som äta ur sin på en groflänkad kedja upphängda kittel. Ty huset är en del — den enda återstående — af släkten Loyolas adelsgods. Ofvan den spetsbågade porten står: ”Loyolas stamgods. Här föddes 1491 San Ignacio. Här, besökt af den heliga jungfrun och San Pedro, öfverlämnade han sig åt Gud år 1521”.

Strax innanför porten är ett med gallerverk afspärradt rum, förvandladt till kapell med altare. Där föddes jesuiterfadern. Stiger man så uppför trapporna, hvilka fönsterna med sluttande undernischer och järnstänger förse med ett sparsamt ljus, kommer man först till en sal med talrika biktstolar kring väggarna, där de troende hviska fram sina fel, innan de stiga upp i öfversta våningen. I denna är själfva kapellet. Där låg San Ignacio sårad, där väcktes han att

kasta om sitt lif, att ägna sig åt tron och stifta det samfund, hvilket så mäktigt ingripit i världens gång. Som bekant var Loyola i förstone soldat. Vid en belägring af Pamplona — där står ännu nära tjurfäktningsplatsen ett kapell utmärkande platsen — erhöll han ett allvarsamt sår. Förd från slagfältet till stamgodset fick hans svärmiska sinne på sjukbädden en ny riktning. Han beslöt att ägna sina krafter åt den jungfru och den Jesus, som räddat honom. Jesuiterorden blef frukten af krigaren-svärmarens sår.

Utanför själfva kapellet är en förstuga, där man ser ett par porträtt af Ignacio med den höga, kala pannan, den tillspetsade, skäggiga hakan, den nästan hektiska kinden, det stränga svärmaranletet. Kapellet är en fyrkantig sal med ytterst lågt tak, som är täckt med förgyllningar, träsniderier och reliefer. Det är genom galler afdeladt i två hälfter, den innersta inneslutande altaret, hvilket upplyses af målade fönster och af ett par i färgade kupor svagt brinnande lampor. Några helgonbilder sitta i ramar kring väggarna. Inom gallret, på sidorna om altaret, förvaras under glaskupor en del reliker.

Då jag för några dagar sedan var i Loyola, var där så tyst uppe i kapellet. Några få baskiska, med svarta hucklen höljda kvinnor knäböjde på golfvet. Och då jag kom ned från trapporna, hade himmelen i hast mörknat. Det vardt ett Herrans väder, Loyolas dal såg dyster och beklämd ut mellan sina berg. Kastanjerna böjde sig. Regnet strömmade. En liten herde piskade på ett par oxar för att hinna undan ovädret. Åskan dånade. Blixtar ljungade i hvar sekund. De lyste upp dälden, kullarna och helgedomen med allt bleknande sken. Några kvinnor, som jämte mig sökte skydd under portiken, svepte in sig i sina mantillor och ropade vid hvar ljungeld: Jesus Maria! .,. Man korsade sig, ty det var styggt i Loyolas dal.

I går och i förrgår åter har det varit fest med mässa, pro-

cessioner i Loyola, tjurfäktningar i Azpeitia. Ty den 31 juli är San Ignacios fest. Det lilla kapellet uppe i Loyolas fädernehus var fylldt med pilgrimer och bedjande: adelsdamer i svarta dräkter med mantillan kokett uppfäst i håret och fläktande sig med eleganta solfjädrar; fattiga Guipuzcoa-bönder knäböjande bredvid dem i sina blusar och sandaler med tjocka lädersulor; kvinnor med högtidsschalen på sig, de långa flätorna hängande ned för ryggen eller — de gifta — en liten hvit duk knycklad öfver håret och fasthållen med nålar. Hvar och en af de *fattiga* offrade sin skärf; ty hvar bonde eller baskiska kastade, i det de fromt nigande korsade sig, en slant af silfver eller koppar genom gallret in i självfva kapellet, där de sakta slamrande nedföllo på den golfvet täckande, storblommiga mattan. Så är seden på San Ignacios dag...

Byn Azpeitia genombrusades af folk, som från alla håll af landet tillströmmat att fira denna Guipuzcoas nationalfest. En alguacil till häst i grön jacka och hvita byxor rider tidigt på morgonen af festdagarna genom gatorna att tillkännagifva tjurfäktningen. Han åtföljes af de tre med röda schabrak rikt utsirade mulor, som äro bestämda att släpa ut de döda tjurarna. I Azpeitia är man dock ej blodtörstig; två tjurar blott i hvarje ränning. De öfriga få blott "banderillas". De äro för öfrigt fredliga djur, som endast tyckas tänka på att rädda sig själfva, utan den minsta elaka biafsikt.

Emellertid företedde den improviserade arenan i Azpeitia — en med träplankor afspärrad, af bänkar omgifven öppen plats — en ytterst målerisk anblick. En orkester af blåsinstrument gjorde sitt bästa. Det var ett vimmel af färgade kjolar, af blå eller röda "boinor" (runda mössor). — Man knuffades och dansade, drack ur stora buteljer, till och med ur lädersäckar. En amatör dansade under pauserna inne på arenan under smidiga krumsprång.

Efter tjurfäktningens slut inkräktades naturligtvis platsen af publiken. Man utförde "zorcicon". Zorcicon är den ba-

skiska nationaldansen. Man bildar en kedja, däri dock blott den främsta och eftersta egentligen dansa. De öfriga fatta hvarandra i händerna eller hålla de tillsammans genom att taga fatt i hvarandras näsdukar. Dansören — kvinnorna dansa ej — gör en mängd högst invecklade språng, skakningar och piruetter, allt under det han vänder sig mot de öfriga och med ena handen ännu fasthåller sin granne. Så går det sakta kring platsen, i det dansören i tur utför sin solo-piruettering i hvart och ett af de fyra hörnen. Ackompanjemanget till zorcicon spelas af ett par unga män, hvilka på samma gång traktera en smal trumma — ”tamboril” — med höger hand och ”pito”, ett slags klarinett, med den vänstra. Zorcicons melodier likna mycket våra folkvisor. De äro vackra, ofta melankoliska och hafva den egendomligheten att ofta gå i fem fjärdedels takt. Jämte bollspelet äro de baskerns passion.

Zorcicon afslutas alltid med en liflig ”fandango”. Ni skulle hafva sett tjurfäktningsplatsen i Azpeitia, med bergen till dekoration i bakgrunden, fylld af hoppande par, pojkar och män i ”boinor”, blusar och sandaler, kvinnor och flickor med uppfästa kjolar, alla knäppande med fingrarna som kastanjetter. Och flickorna och kvinnorna äro vackra i detta landet, brunögda och brunhyade. Framför allt hafva de de allra präktigaste hårflätor.

V.

Burgos.

Kastiliens gamla hufvudstad är nu knappt mer än ett minne. Ringmuren är halft rasad, dess bukiga torn illa medfarna, de gamla adelshusen, på hvilka ännu de spanska grandfamiljernas vapen prunka, tyckas, äfven de, gå all världens gång.

Men domkyrkan reser dock ännu som förr mot himlen sina bägge tvillingtorn, sin rika, underbara kupol, sina otaliga smäckra spiror, på hvilka stenhelgonen trona under baldakiner. Det är först på afstånd — och kanske helst en afton, då ljuset breder sig blekare, men skönare och mera förgyllande däröfver — som man rätt fattar den. Då reser den sig majestätiskt från de småaktiga hus, hvilka trängas vid dess fötter; det taggiga, smärta, spänstiga krönet tecknar sig så lätt och vackert mot himmelen, den härskar öfverallt, och den tyckes växa och bli större.

I denna på spansk jord öfverflyttade gotik är det en rikedom, en omväxling och ett slöseri, som förvånar. Och med allt detta förblifva kyrkorna dock *tempel*. Prakten utesluter ej det hemlighetsfulla. Vid foten af ett rikt förgylldt altare knäböjer någon bedjerska i svart huckle. Kanske är det ett misstag; men mig synes nästan, som borde andakten bättre trifvas under dessa sköna hvalf, sida vid sida med åldriga go-

tiska grafvårdar, sarkofager och afsomnade kaniker med händerna fromt hopknäppta öfver bröstet, än i de kalla kyrkorna med hvitrappade väggar, siffertaflor till uteslutande prydnad och allt förstörande bänkrader.

Icke täljer jag alla de underverk, Burgoskatedralen gömmer i sitt sköte: dess här af statyer, som klättrat upp på de väldiga pelarna eller hålla vakt vid foten; korstolarna med de präktigaste träsniderier; grafmonument, hvilka fjortonhundratalet prydt med blomsterrika ornament af ädlaste fägring! Bland de talrika kapellen — för att blott nämna ett — är ju bakom hufvudaltaret, och bildande likt en andra absid till det hela, ”konnetabelns”. Där hvilar ”den mycket berömde Don Pedro Hernandez de Velasco, konnetabel af Kastilien m. m.”, hvilken, såsom en marmortafla upplyser, med sin person och sitt hus vann bataljen vid Olmedo i Henrik IV:s tjänst, var vicekonung för dessa riken fem gånger, tog del i krigen i Portugal och Granada och gjorde mycket till, att i de landen härskade de katolska monarkerna Don Fernando och Donna Isabel etc.

Bredvid sin make hvilar den mycket berömda sennora Donna Mencia de Mendoza, grefvinna af Haro m. m. Bägge ligga de på praktfulla sarkofager, med hufvudena stödda af i marmor skönt broderade kuddar och hjässorna täckta med kronor. Små lejon hvila vid deras fötter. Konnetabeln har sitt stora slagsvärd öfver sig; donna Mencia är inhöljd i rik klädnad med krucifixet mellan händerna och radbandet hängande ned öfver kjorteln. Hennes hår inneslutes efter tidens sed inom det från pannan nedgående tunna lilla doket, som bildar ett slags valk. Och allt, klädesveck och spetsar, broderier och ornament, synes liksom inväfdt i marmorn, så lätt, så fint och mjukt är det.

Konnetabelns kapell med sitt höga hvalf och sina ståtliga bågfönster kunde, ensamt det, utgöra en den vackraste kyrka. Präktiga äro äfven dess altarverk. Det är väl blott i Spanien

man får se dem sådana, rika och kanske för rika, ofta upptagande murens hela höjd och afdelade i våningar, skilda genom kolonner, i hvarje nisch ett helgon, en blödande Kristus, en madonna eller en legend. Ibland i marmor eller alabaster, äro de dock för det mesta af trä. Detta är äfven fallet med de som finnas i konnetabelns kapell i Burgos. Hufvudgruppen framställer *La Purificacion de la Virgen* eller Kristus' frambärande i templet, och figurernas lif och skönhet kommer en att glömma det otacksamma material, hvarur de framsprungit.

När man från katedralen går uppför den backe, som följer en af dess långsidor och löper mot söder, kommer man omedelbart in i Burgos' minst befolkade kvarter, där husen stå glest, skilda genom skräpiga gränder och sopbackar. Snart upphöra de alldeles och lämna rum för en nära nog obebyggd mark, som begränsas af stadsmuren. Nära densamma — just inom S. Martins port — reser sig på sidan af vägen ett tämligen blygsamt monument. Det består af en stenpiedestal och ofvan densamma två oansenliga obelisker, som uppbära sköldemärken, och mellan desamma en större vapensköld. Rundtomkring äro korta stolpar nedslagna i marken. Under vapenskölden är en inskrift. Den begynner så: "Å denna plats stod hans hus och föddes år 1040 Rodrigo Diaz de Bivar, kallad Cid el Campeador". Stolparna i marken betäcka ungefär omfånget af den boning, där den berömde hjälten, hvars namn är så oupplösligt förenadt med Burgos' och Kastiliens, såg ljuset. Huset låg vid foten af det nu halft grusade kastellet, som hvitt och urblekt likt ett benrangel kröner toppen af den staden behärskande kullen. Å andra sidan — och långt nedanför ens fötter — far blicken öfver floden Arlanzon, längs hvars utsinade bädd jättehöga popplar stå i skuggiga rader, desto skuggigare när man bakom dem ser de gula, kala, enformiga höjdsträckningarna vidtaga och fortsätta i oändlighet.

Mycket annat här i Burgos minner om Cid. Vid stadens norra ända strax utom muren ligger kyrkan Santa Agueda

eller Gadea. Där affordrade Campeadoren eden af kung Alfonso, hvarigenom den senare frisade sig från hvarje delaktighet i broderns, Don Sanchos, mord... hvarförutom kastilianarna icke ville hylla honom som sin monark. Alfonsos stolthet måste vika inför Don Rodrigos stålvilja. Rikets grander, riddare och ädla fröknar öfvervoro den betydelsefulla ceremonien. Cid räckte i förstone fram ett armborst, konungen lade handen å korset, och Campeadoren ropade:

”Kung Alfonso, Ni är kommen att svärja för er broders, Don Sanchos död, att ni ej mördade honom eller däri hade rådslag: säg sanningen; om icke, må ni dö samma död som han. Må en oridderlig mörda er och ingen riddersman, samt vare han af annat land och ingen kastilian!”

”Amen”, svarade konungen.

Därefter bad Don Rodrigo, riktande sina steg mot kyrkporten, att Don Alfonso måtte lägga handen på det lås, som slöt densamma. Konungen gjorde så.

Cid upprepade:

”Svär, kung Don Alfonso, att ni ej tog del i kung Sanchos död, ej heller befallde den eller därom visste.”

”Jag svär.”

Slutligen gick man in i kyrkan fram till altaret. Konungen lade handen på evangeliet, och Don Rodrigo sade:

”Svär, att ni med kung Don Sanchos död har intet att skaffa, att ni ej gaf anledning därtill, ej heller den var er behaglig.”

”Jag svär.”

”Må ni lida smälekens död, Don Alfonso, om ni ej säger sant; oridderlig man mörda er och ej riddersman; och må de icke vara kastilianer eller af dem, som lefva i stad.”

”Amen”, biföll konungen, och väl uppbragt öfver den förmätne campeadorens envishet.

Så förtäljer en legend om den ryktbara eden i Santa Gadea... och ännu säges, att ett litet å sidan om portalen i ste-

nen inristadt kors utmärker den plats, där Don Alfonso för första gången svor. Efter hyllningen gaf han ock i sitt palats en fest. Och Burgos' gator voro högtidsklädda, beströdda med kvistar, mattor i fönstren. I processionen — då som just i dag — voro folket till förnöjelse många figurer, San Antonio grensle på en åsna och Peláez med oxblåsor och pojkar i hälarna. Och vid konungens sida, så förtäljer "el Romancero", gick äfven hans kusin Jimena, Cids tillkommande brud. Från galler och fönster kastades mjöl öfver följet. Konungen hade en handfull i mössan, och en del halkade ned på den väna Jimenas hals, hvarifrån konungen tog bort det. Afundsjuk sade då Suero så högt, att konungen hörde det: "Fast det nog är skönt att vara kung, skulle jag hellre vara hand!" Och konungen, till tack för hans artiga genmäle, gaf honom en vacker plym, och Jimena bad han, att hon måtte ge honom en kyss... Så långt "Romanceron".

I en sal i stadshuset i Burgos hvila kvarlefvorna af Cid och donna Jimena. Där ser man i ett par små öppna aflånga träkistor skylda under ett glas några benknotor jämte i flaskor samlade stoftpartiklar. Dessa hvitnade ben, dessa knotor, det är hvad döden lämnat öfrigt af Campeadoren och hans brud!... Det är dock först i detta århundrade, Cids kvarlefvor bragts till stadshuset i Burgos. Dessförinnan gömdes de i San Pedro de Cardeña, tills detta berömda kloster upplöstes likt de öfriga...

San Pedro de Cardeña ligger, ehuru ej mer än ett dussin kilometer från Burgos, så glömdt och afsides, som skilde en ödemark det från den öfriga världen. Jag beslöt mig likväl för att se det, och i går gick jag ock dit. Man följer i början "la Quinta". La Quinta är en promenad längs Arlanzon, en förtjusande promenad till och med, bestående af mångdubbla alléer af de präktigaste träd, resliga popplar, almar och akacior. I det nakna Kastilien bildar det en verklig oas. Under dess skuggiga löfgångar gå till långt efter mörkrets inbrott

par, älskande eller ej. Men dessa gammalkastilianer äro ett allvarsamt folk. Man rör sig här gravitetiskt; man talar ej för mycket, och om man talar, skriker man åtminstone ej, Det synes mig hvila en prägel af melankoli och tungsint värdighet öfver burgenserna. De äro högtidliga som sin katedral och... kanske... en smula utarmade likt det gamla kastellet. Jag tror det ännu mera, när jag ser de gamla duennorna med mörka ögon och skarpa skrynklor spatsera fram och tillbaka i la Quinta, draperade i svart slöja, schal och allt. Sörja de Kastilien... eller månne sin förlorade ungdom?...

Jag lämnade la Quinta, lämnade på vänster hand f. d. Kartusianer-klostret i Miraflores med dess vackra grå kyrka. Vägen, stenig och ojämn, bar så öfver fält och hedar, där solen sken obarmhärtigt. Denna kastilianska natur är förfärlig i sin enformighet. Burgos-oasen hade snart försvunnit bakom en backe. Så långt ögat nådde endast kala, kala slättmarker afbrutna af lindriga höjder. Knappt såg man här och där på afstånd några träd bryta af den evinnerliga grågula taflan. Vägen löpte som ett illa draget kritstreck backe upp och backe ned. Ljung och kalkdamm... tistlar. Här och där visserligen — för att vara rättvis — något sädesfält, någon åker, där hafreständen vajade sina vippor för vindpustarna; en och annan hjord af får eller getter, en herde i grof jacka med ett par tofviga hundar. Man kunde nästan känna sig beklämd i denna nejd, halft öken, som utan omväxling tråkade ut blicken, ända tills denna mot väster träffade på silhuetterna af några fjärran belägna berg, mot gränserna af Leon.

Jag gick väl en timme utan att möta en människa.

Ändtligen, då jag kom upp på kammen af en kulle, märkte jag i en däld nedanför målet för min vandring. Där låg S. Pedro de Cardeñas väldiga byggnadskomplex tyst och stilla. En bäck drog där tätt förbi, och popplar stodo troget uppställda utmed dess stränder.

Nära klostret finnas några blygsamma gårdar. Jag fick af deras invånare mottaga den jobsposten, att prästen, som innehar nycklarna till f. d. helgedomen, bodde och uppehöll sig i Carcedo, en by ett godt stycke från San Pedro. Hvad var att göra? — Åter en marsch i solhettan. Jag anlände till Carcedo, en by, hvars mänskliga invånare tycktes hafva lämnat den och arbetade på fälten, medan höns och kycklingar stannat hemma. Dess hus voro nödtorftigt sammanfogade af grofva stenar och flisor. Skorstenarna väckte min synnerliga uppmärksamhet, uppradade som de voro af röda tegel i pyramidalisk form med små träställningar som prydnader i toppen. Jag fann byns pastor hemma. Han satt och studerade en åkerbruks-tidskrift, var för öfrigt en rent landtlig gestalt af omkring sextio års ålder utan särdeles sympatiskt yttre och utan några prästerliga insignier. Till en början förklarade han, att han omöjligen kunde gå till fots ända till San Pedro. Då jag bevekande sade, att jag vallfärdat till fots ända från Burgos och så ömt jag kunde vädjade till hans kristligare jag, gaf han dock — ehuru med något knot — med sig. Han drog på sig en rock, blank af ålder och blekt af sol — från svart hade han öfvergått till grönt och andra skiftningar — samt väpnade sig med ett paraply. Så kommo vi under något samspråk till klostret.

San Pedro de Cardeña har en ärorik forntid. Det är, skulle jag nästan tro, det äldsta kloster i Spanien. Drottning Sancha grundlade det redan i sjätte seklet och skänkte det åt San Benedictus-orden. Det sköflades af saracenerna, uppbyggdes åter och utgjorde en del af Cid's egendomar. Sedan dess har det ytterligare förstörts, tillbyggts och sminkats öfver. Nu hvilar tystnad öfver dess klockstapel, dess kyrka, dess öfvergifna klostergårdar. Mossan växer på dess grå murar. Ingen munk öppnar sitt fönster vid soluppgången. Cellerna stå öfvergifna, härdarna äro släckta; i något vägg-

skåp ser man ännu några kannor, ljusstakar och andra redskap, dem dess sista invånare lämnat.

Vårt första inträdande i kyrkan var ej synnerligen ägnadt att uppväcka högstämda känslor. En gumse kom nämligen oförhappandes in jämte oss. Min pastor i Carcedo och jag anställde en ifrig jakt efter djuret, som profanerande sprang till det ena altaret efter det andra. Slutligen fångade vi honom och släpade ut honom ur templet, hållande en i hvardera hornet.

Strax till höger om ingången är en grafsten, å hvilken är skulpterad bilden af en man med långt hår och främmande anletsdrag. Det är en mor, hvilken omvänd till kristendomen tjänade Cid som vapendragare. Till vänster om den treskeppiga kyrkans högaltare är grundarinnans graf, donna Sanchas, gemål till Italiens konung Theodorik. Öfver ett af sidokapellen läste jag följande inskrift: "Corpora CC. SS. MM. in pace hic sepulta sunt". I detta hörn af klostret hade nämligen tvåhundra af saracenerna ombragta munkar jordats. Nära därinvid i den tillstötande klostergården ser man ock några små kolonner med bågar infattade i muren. Deras besynnerliga kapitäler vittna om hög ålder, och de äro i självfva verket de enda öfverlefvorna af den ursprungliga byggnaden från femhundratalet.

Gentemot martyrernas kapell är ett annat, hvaröfver i spanskt tungomål står: "konungarnes, grefvarnes och andra berömda mäns kapell". Midt i detsamma stå de förenade stensarkofager, som inneslöto Campeadorens och Donna Jimenas kvarlefvor, till dess de som sagdt öfverflyttades till Burgos. Cids lik sattes emellertid efter hans död i en nisch bredvid högaltaret, rikt prydd och förgylld. Han hade i ena handen slagsvärdet, "la Tizona", och uppbar med den andra manteln. Så förblef han i tio år. Som då likets anlete begynte vanställas, bisattes det vid sidan om altaret. Sedermera flyttades det till midtelskeppet i en sarkofag hvilande å fyra lejon. Sarkofagen där den nu står är illa sliten

och medfaren. De bägge förenade kistorna äro af huggen, grågul sten. Bilderna af hjälten och hans trogna Jimena ligga å locket, rämnade, vittrade och stympade. Cid hvilar i full rustning med kasken på hufvudet, händerna knäppta öfver fästet på det väldiga slagsvärdet, som — om ock bräckt — räcker ända ned till fötterna, som han stöder på ett lejon. Jimenas åter hvila på en liten hund. Hon fattar ett radband, är insvept i lång klädnad med nunnekrage och har hufvudet täckt af en slöja. Rundt kring socklarna äro vapensköldar uthuggna, däribland Campeadorens egen: en kedja, från hvilken ett kors nedhänger, innefattar två korsade svärd, "la Tizona" och "la Colada".

I sidoväggarna i detta kapell äro likaledes inmurade grafurnor, de där innesluta askan af många ryktbara män och släktingar till Cid, hvilkas namn läsas å muren jämte deras sköldemärken: Ramiro Sanchez, konung af Navarra, Cids måg; Donna Elvira, drottning af Navarra, hans dotter; Diego Rodriguez, son till Campeadoren, dödades af morerna; Donna Maria Sol, drottning af Aragonien; Don Diego Lainer, fader till Cid m. fl. m. fl.

Solen var nära nedgående, då jag lämnade S. Pedro de Cardeña och den sarkofag, som så länge inneslutit Don Rodrigo Diaz de Bivar el Cid.

Snart inbröt mörkret. Månen gick upp full och rund; stjärnorna blänkte så vackert. Vinden blåste klagande öfver de kala kastilianska hedarna. Och på afstånd skönjde jag tornspirorna på Burgoskatedralen stickande upp likt två mörka cypresser.

VI.

Oviedo.

Morgondimmorna skingrade sig efter hand. Bergen ikring blottade sig mer och mer för solens kyssar och lossade på de molnbindlar, hvilka ännu omslöto deras midjor. Majsfält och trädgårdar framträdde ur töcknen och begynte badda sig i ljuset. Och emellertid lämnade vår diligens Oviedo, hvars vackra, smäckra, gotiska torn å katedralen aftecknade sig, medan staden än låg halft skyld i skuggor.

Jag hade tagit plats på taket af vagnen, en imponerande höjd, hvarifrån man behärskade hela landskapet. Detta Asturien är dock vackert. Inklämdt mellan haf och höga bergskedjor bildar det en remsa af idel leende fält och trädgårdar, kullar och dalar, lunder och bäckar. Det är en riktig blomstrande täppa, förvisad till ett hörn af det land, hvars invånare eljest sky träd som pesten. Allt är här grönt. Majsåkrarna bilda de rikaste plantager. Här och hvar framlyser en betesmark, ljusare och mer bjärt än de öfriga. Äppelträd i legioner. Skörden i år blir riklig, enligt hvad upplyses af en bonde, den där sitter på min högra sida. I själfva verket digna grenarna under frukt. Cider nog att

försätta hela Spanien i lindrigt rus ... ty af vin äga asturierna föga, och det som finnes är surt. På ena sidan om vägen rullar en liten flod mellan stängsel af popplar. Till höger ha vi alltjämt kedjan af bergen omfattande och spärrande allt, om ock ännu de väldigaste kammarna äro för mig dolda af de lägre mellanliggande, vänligare bergsträckningarna.

Våra klingande mulor mötte emellanåt några oxspann. Ett oxspann här har något oändligt mer vördnadsbjudande än i norden. ”De två” ha alltid ett luggigt stycke fårskinn bredt öfver hjässorna, som ger dem utseendet af att bära peruker. Och bonden sitter aldrig på lasset. Han går städse framför med en käpp just som en tamburmajor och styr med vissa rörelser af densamma sina dragare.

Uppför backe och nedför backe komma vi till Nava, en ort med bysantinsk klosterkyrka och små hvitmenade hus. Minnes jag rätt, fingo där våra sju mulor rasta, ut och ersattes af friska. På andra sidan Nava tränger dalen ihop sig mellan ett par höjder för att så uppnå Infiesto. Det är en by, belägen på bräddarna af Ilona. Föga bortom densamma visar man ett vad i floden, som bär namn af Pialla. Legenden berättar, att Pelagius eller Pelayo, flyende från Gijon jämte sin syster Ormesinda för att rädda henne från moriske ståthållaren Munuza, eftersattes af saracenerna. Kommen till detta ställe af floden ... som visserligen då måste ha varit strid af regn, ty i dag kan en gås öfverskrida den till fots ... sporrade han sin häst och satte öfver strömmen, på hvars andra sida man fann sig å tryggad mark. Hans vapendragare var ännu å vänstra stranden med Ormesinda framför sig i sadeln. Öfverkommen skrek Pelayo till sin sven: ”Framåt! Ty min häst har fast fot!” (mi caballo pié halla). Vapendragaren lydde. Morerna stodo svikne. Och vadet kallas än i dag Pialla. Från Infiesto foro vi efter kort uppehåll, användt att i en af byns posadas intaga frukost, där ”mayora-

len" * presiderade vid ändan af bordet, vidare till Assiondas. Nejden har fortfarande samma skaplynne. Emellertid ha träden uppträdt tätare; kastanjerna, höga och lummiga, slå sig tillsammans i de präktigaste, yfvigaste lundar. Grönska och skugga i hvar vrå, ehuru solen prålar öfver det hela.

I Assiondas lämnade jag den stora diligensen, som gick åt annat håll; jag själf åter for med en mindre till Cangas. Min nya mayoral var ful till öfverdrift och rödögd, men språksam och noga kännande till alla traditioner, hvaraf trakten vimlar, — om Pelayo och hans hjältar, om kung Favila och hans björn m. m. Han hade varit i Madrid länge och hade läst Eugène Sues Parisermysterier öfversatta på spanska, och då jag sade, att jag var "ett slags tysk", begynte han med beundran tala om den tyska fursten, som är hjälten i nämnda roman. Men jag återkommer till kung Favila och hans björn. Favila var en son till den berömde Pelagius och efterträdde honom på den nyligen uppresta asturiska tronen. Egentligen har historien bra litet att förtälja om hans lif, men dess ryktbarare blef i folkets mun hans tragiska ändalykt, i det han under en björnjakt kramades till döds af sin lurfviga motståndare. Min mayoral visade mig en klipphöjd till vänster nära vår stråt, strax innan vi kommo till Cangas. Där slöt Favila . . .

Cangas de Onis är en rätt ansenlig by vid floden Sella, som skuttar öfver otaliga stenar, famnande blygsamma vattenfall och språng. Man säger mig, att där går mycket lax. För resten äger Cangas samma prägel som dess öfriga syskon bland Asturiens berg: husen se ganska trefliga ut, med träbalkonger, hvita och renliga. Öfverhufvud har det nästan väckt min förvåning att i dessa små landtliga orter träffa på så pass bekvämlighet, som här verkligen förefinnes. En ren säng hör ej till sällsyntheterna, än mindre till omöjligheterna.

---

* Hufvudkusken å diligenserna, till skillnad från andra medhjälpare, hvilkas uppgifter mer uteslutande bestå i att piska och hojta.

Folket är ock vänligt samt tjänstaktigt; det tyckes ännu icke vara nog civiliseradt för att preja främlingar. Asturiern har i allmänhet svart hår och mörka ögon. Hans dialekt är föga skiljaktig från kastilianskan, men är dock bemängd med åtskilligt, mer närmande sig till franskan, italienskan eller måhända latinet. Så har han en förkärlek för den italienska diminutivändelsen *ino*. ”En vacker flicka” kallas t. ex. icke här: ”una chica bonita”, utan ”una rapaza guapina” (ital. ragazza).

Utmärkande för alla asturiska byar och därmed också för Cangas — är en mängd svin. Man ser dem af alla storlekar, än grymtande promenera på gatan, än skubbande sig mot någon knottrig trädstam, än lättjefullt utsträckta i ett dike med trynet begrafvet i dy. Vissa omständigheter fästa sig i minnet och förblifva oskiljaktigt förbundna med den nejd, där de visa sig. Så har det gått mig med Asturien och svinen . . .

Svårligen kan man nu föreställa sig, att Cangas de Onis en gång i tiden varit hufvudstad för ett uppväxande rike. Och likväl var det här, Pelayo efter segern vid Cavadonga slog upp sin tron, som förblef där, till dess Alfonso den kyske flyttade den till Oviedo.

Nu har det lilla Cangas endast två märkvärdigheter . . . af de andra står icke sten på sten. Den ena är en gammal öfver Sellafloden slagen bro, belupen med murgröna och pittoresk i hög grad. Den består af en oerhörd spetsbåge, som går från brädd till brädd, och ett par mindre å sidorna, där den sammanhänger med landet. Djärfheten i midtelhvalfvet är förvånande. Då man kommer nedifrån vägen, ser man inom ramen af dess öppning i ett förtjusande perspektiv floden, som ringlar mellan gröna stränder, samt bergen, hvilka i vågiga former upptorna sig, tills de förlora sig i fjärran. Den andra af Cangas märkvärdigheter är ”det heliga korsets kapell”. Det är en oansenlig, fyrkantig byggning af svartgrå stenar, hvaröfver slingerväxter breda en tjock, grå mantel.

Kapellet är beläget ibland majsfälten tätt vid byn. Dess mur är endast genombruten af få, smala fönsteröppningar. I dess inre finnes en gammal inskrift på latin med ålderdomliga gotiska bokstäfver. Den säger, att kung Favila — samme man som dödades af björnen och som äfven skall vara jämte sin maka begrafven i detta kapell — uppbyggde detsamma till åminnelse af det heliga korsets mysterium. Ty här var det, som denna symbol nedsteg till Pelayo från himmelen att tjäna honom som fälttecken i kampen mot saracenerna.

I reliksamlingen i Oviedos katedral har jag sett samma ”Cruz de la Victoria”, som där förvaras. Det är ungefär af en fots längd och var ursprungligen af trä, ehuru sedan öfverdraget med guld och rikt prydt med stora ädelstenar. Å baksidan är graverad följande inskrift: ”Detta verk fullbordades och erbjöds åt San Salvadors katedralkyrka i Oviedo. Med detta tecken försvarar sig den kristne och besegras fienden; samt arbetades detta kors å slottet Ganzon i det sjuttonde året af vår regering, året 916 i eran, af Alfonso III . . .”

Redan långt innan man kommer till Cangas ser man synkretsen mot söder spärrad af en oerhörd bergskedja, hvars kam i taggiga spetsar bryter af mot firmamentet, hvilket de tyckas rispa. På afstånd ter sig deras nakna hud underbar. Det föreföll, som voro de kala, skrofliga, bisarra topparna och skrefvorna mellan dem höljda med puder, så gråhvitt veckade sig deras skinn . . . Det hela liknade äfven en stelnad störtvåg, med det fräsande, blanka skummet än kvar å hjässan. De resligaste af dessa spetsar kallas ”Europas pikar”. I deras schakt lär vinterns snö aldrig smälta.

Åt detta håll hade min mayoral pekat för att utmärka, hvar Cavadonga låg, Cavadonga, som just utgjorde hufvudmålet för min promenad bland Asturiens kullar och berg. Dessa högsta toppar och pikar ser man emellertid ej från Cangas, ej heller såg jag dem hädanefter under vandringen, dolda som de blefvo af mindre jättar; men där i fjärran

föreföllo de mig som bålverk, utpekande den trakt, där Islams makt fick det första hugget på Iberiens jord...

Jag lämnade Cangas till fots mot aftonen blott åtföljd af en pojke, för öfrigt såsom vägvisare tämligen obehöflig, ty vägen följer ständigt bäcken Deva upp mot dess strida lopp bland klipporna. Hela stråten är sammanflätad med Pelayos namn och sådd med legender — knappt har man tagit några steg, innan de förevisa hans hus på en skogig höjd, skyldt af löfverk.

Dalgången mellan Cangas och Cavadonga är under sin längd af en mil målerisk och skön, och likväl så fridfull den syntes i dag, var icke desto mindre just samma dalgång skådeplatsen för den blodiga strid, där Alkamak och hans talrika här år 718 dukade under för goterna. Den moriska befälhafvaren hade eröfrat landet; men oförsiktigt framryckande i detta farliga pass, för att frånrycka dem deras sista tillflyktsort i Ausebas klippa, anfölls han af sina motståndare, visserligen få till antalet, men i de fördelaktigaste ställningar, hvarifrån de öfverhöljde morerna med pilar och stenar, hugg och kast. Och himmelen — så förtäljer sägnen — förenade sin vrede med de kristnas. Åskregnet uppsvällde strömmar, som i rasande lopp gjöto sig öfver inkräktarnes skaror; tordönet lösryckte träden, knäckte och splittrade klipporna för att vräka dem öfver Alkamak och hans följeslagare!

I förstone är dälden bred nog, och bergen på sidorna tätt bevuxna med kastanjer m. m. samt till och med någon liten dunge af furu. Vegetationen är den rikaste. Kastanjerna forma alléer; alar och popplar hägna bäckens klara vatten. Så kom jag till Soto, en liten by, i hvars omedelbara grannskap ligger det s. k. ”Campo de la Jura”, där den kristna härsmakten svor trohet åt Pelayo. Nu stå där... och kanske nu som då... fredliga åkrar med majsstånd och andra plantor. Det var som sagdt mot aftonen, och bondhustrurna sutto arbetande utanför trösklarna. Kycklingar och svin

plockade och rotade mellan husen och ”kornbodarna”. De senare förete i de asturiska byarna en originell anblick, utgörande små skjul eller hus af trä, stöttade och uppburna af sex till åtta runda, upptill afsmalnande stockar. De senare ha likt krönande ”kapitäl” en stenplatta, som skänker den en än ytterligare likhet med gammaldoriska kolonner. Jag tror, man kallar dessa sväfvande hus — som äro uppförda i denna form till skydd mot möss och råttor — ”ovios”. Efter ytterligare några kilometer anlände jag till en annan oansenlig ort, la Riera, förstucken bland löfhvalf och infattad mellan höjder. Den lilla Devan sorlade och skvalpade genom byn; öfver bäcken förde ett par spänger, klädda och mer än klädda af murgröna. Ankor snattrade... och allt antydde en lycklig vrå bland bergen. Där i grannskapet fästes min blick redan på långt håll på en klippsten af besynnerlig form höjande sig på en sluttning nära vägen. Den hade just utseende af en mänsklig gestalt, böjd på knä och med ett slags mitra på hufvudet. Det är — så berättar man — den förstenade biskop Oppas, förrädaren, hvilken jämte grefve Julian sålde sitt fosterland åt de mörkhyade otrogne. Hitkommen med Alkamaks här, sökte han, när himmelen förklarade sig emot saracenerna och deras skaror sprängdes i bergpasset, sin räddning i flykten. Några kristna igenkände honom dock, förföljde honom och voro i begrepp att nedstöta honom, då en förfärlig blixt hejdade förföljare och flykting. När de förre hämtat sig från sin bedöfning, varsnade de förrädaren knäböjd mellan två klippor och förvandlad till sten så, som man än i dag där ser honom.

Bortom Riera och den plats, där förrädaren försonar sitt brott,* krymper stigen tillsammans, alltjämt höjande sig, och omgifningen blifver vildare. Klipporna resa sig å ömse håll brant. Deras yta blir skrofligare, kalare, i synnerhet den

* Ett stycke längre bort finnes en klippa, från hvars inre ett doft buller tyckes utgå. Där inne torteras Don Oppas' själ.

till vänster, la Triena, den numera endast ljungväxter sparsamt bekläda. I dalbottnen vidtager dock snart åter växtligheten så rik som någonsin. Majsstånden blifva två gånger manshöga. Traditionen har fortfarande något att förtälja här och hvar, där man passerar. Här snafvade kung Pelagius' mula, och märkena synas ännu i stenen — där står ett väldigt stenblock sammangyttradt liksom af tusende flisor. Det var de stenar, som morerna hopat för att använda till sina slungmaskiner. Men då de ville begagna dem, hade ett underverk skett... och ingen kristen eller hednisk makt kunde skilja och lösa dem. Än längre fram, närmare Cavadonga, har — visserligen i nyaste tid — en liten obelisk rests öfver en klargrön ängsmark. Där är "el campo del Rey Pelayo" eller den fläck, där de kristne efter segern hyllade honom såsom konung.

Emellertid var solen i nedgående, då jag närmade mig Cavadonga. En orkanlik blåst hade helt plötsligt uppstått och hven genom passet. Skyar ilade förskrämda öfver fästet. Det duggregnade. Några kor, som gingo på vägen, påskyndade sina steg och skakade på de hornprydda hufvudena. Popplarna böjde sig som rör för den heta, förtärande sunnanvinden. Majsstånden sträckte sig raklånga. Stormen rörde upp hvirflar af dammoln, de där dansade ned för stigen. Det tjöt och klagade i bergspasset... kastanjerna gåfvo ångestrop.

Ännu dolde en utskjutande klippa själfva dalens slutpunkt och Cavadonga. Först när jag svängde om densamma, lågo de framför mig.

Naturen i detta berömda "hörn" af Asturiens berg är storartad. Man blir öfverraskad. I fonden resa sig bergblocken och afspärra den hittills följda dalen likt ett "hitintill skall du gå". Branterna, hvaröfver smala, nästan otillgängliga klippstigar föra, äro likväl i det längsta täckta med äppelträd och lindar, kastanjer och ek. Massor af ormbunkar fylla mellanrummen.

Till vänster åter nedstupar ödslig Prienas bergkam, här kallad Gines; ljungväxterna därå förläna den en blekröd färg. Från dess kala änne löpa ända ned till foten stora strimmor och hvita fåror, utgörande rännorna af uttorkade regnforsar, hvilka rasat sand och grus med sig, bortslitande hvart spår af grönska. Midt emot, till höger, är själfva berget Auseba med Pelayos ryktbara håla. Dess nedre del höjer sig lodrätt, likt jättebasen till ett palats. I densamma är själfva grottan. Öfverst torna branterna med klängande träd och buskar. Nära foten af klippan åter — och frambrytande från fonden af dälden — rusar Deva ned, skummande men klar; en gammal stenbro leder öfver floden; anländ midt framför hålan nedstupar bäcken handlöst öfver steniga utsprång och bildar ett vattenfall af tjugutals fots höjd.

Den kavitet, som bildar grottan, befinner sig på något afstånd öfver marken. Sägnen förtäljer, att saracenerna där anföllo goterna och Pelayo. Men sannolikt är väl, att man kanske dit sammanfört skatter, reliker, kvinnor och orkeslösa, medan de tappre lade sig i bakhåll för sina dödsfiender å branterna omkring. Vare därmed hur som helst: Cavadonga, dess håla och dess sluttningar hafva den ovanskliga hedern af att hafva först sett det kristna baneret triumfera öfver inkräktarna, af att vara vaggan till den spanska monarki, hvarinom under någon tid solen aldrig gick ned. Först på senare tiden har man emellertid fallit på tanken att pryda dessa minnesmärken från det förflutna. I grottan stod fordom ett gammalt kapell, grundadt af Pelayos svåger, Alfonso den katolske. Det nedbrann likväl på sjuttonhundratalet jämte dyrbara arkiv och skatter; och länge utgjorde klippornas vilda majestät, Devas sorl och kastanjernas sus Cavadongas enda, visserligen stora och alltjämt största prydnad.

För några år sedan har emellertid biskopen i Oviedo, Sanz, på platsen af det gamla upprest ett kapell af trä i bysantinsk stil, rikt utstyrdt och förgylldt, om det ock förefaller nästan

som en leksak, inklämdt mellan de ofantliga bergmassorna. Inom detsamma förefinnes en urgammal, vördad bild af den heliga jungfrun. Framför kapellet lämnar klippan än en liten plats "sväfvande" öfver branten, och hvarifrån anblicken är skön öfver dälden nedunder samt den brådstupande Gines midt emot. En lampa hänger ständigt ned från det naturliga hvalfvet, och dess flämtande låga synes nedifrån dalen. I själfva bergväggen, i ett par mindre hålor, finnas Pelayos och hans svågers, Alfonsos, grafvar. Pelayo låg jämte systern Ormesinda förr i Abamia, till dess deras lik flyttades hit. De två konungarnas enkla sarkofager, hvar i sin håla, hafva ingen inskrift, men äro af ålderdomlig form. Af den ena synes blott locket. Då man nyligen öppnade dem i konungens närvaro, såg man Alfonsos skelett väl bibehållet. Af Pelayos däremot . . . man säger, att man urskildt hans ben från systerns i samma sarkofag . . . återstår hufvudsakligen blott en "tibia" af väldig groflek.

Vid Cavadonga befinner sig tätt intill grottan en s. k. "colegiata" med ett halft dussin kaniker. Å en närgränsande, utspringande höjd, densamma som skiljer dälden från det öfriga bergpasset, är man sedan ett par år sysselsatt med att uppföra en katedral, för hvilket verk den nyss nämnda biskopen i Oviedo står i spetsen, och hvartill penningarna skola åstadkommas genom insamling. Planen till kyrkan — uppgjord af en tysk arkitekt — är en treskeppig basilika i romansk stil af ett par hundra fots längd. Dess läge blir storartadt — en annan sak är, om och när man får penningar och krafter nog att fullborda densamma . . . Ännu finnes blott grunden.

I går på eftermiddagen lämnade jag Cavadonga. Majsfälten voro på många ställen halft förstörda af den ursinniga blåsten aftonen förut och stänglarna knäckta. Jag gick öfver Soto till Abamia, ett stycke från den egentliga vägen till Cangas. Man kommer dit genom en rik, skuggig dal.

Jag uppsökte pastorn, en gammal krokig gubbe med pergamentlik hy, i satinrock. Han var mycket välvillig och bjöd på cider. Han berättade, att han fann sig mycket enslig bland sina kullar, men emellanåt förströdde han sig med att skjuta någon hare. Han visade mig ock kyrkan. Där fanns vid hvardera af de bägge långväggarna en simpel stensarkofag. I den ena hade Pelayos syster hvilat, till dess hennes kvarlefvor flyttades till Cavadonga.

Den andra hade, groft skulpteradt å locket, ett väldigt, gammaldags slagsvärd. Det var griften, som först inneslutit liket af Favilas son och Chindasvintos sonson.

VII.

Leon.

En slumrande stad.

När man står uppe i ett af katedralens bägge torn, ser man det lilla Leon vid sina fötter, rundtikring en gördel af täta, dallrande popplar och slutligen, omslutande denna oas, nakna, gula höjder och slättmarker, så långt ögat når. Icke ett träd skymmer där blicken, den må irra hur långt som hälst. Endast mot norr och nordväst stannar den mot de blåaktiga silhuetterna af de asturiska bergens förgreningar.

Detta är konungariket Leon. Dess hufvudstad synes mig — oaktadt den varit vaggan för så många konungar och frejdade härförare — aldrig ha varit rätt ansenlig, ej ens under dess storhetstid. Jag dömer så efter återstoden af den gamla ringmuren, som omsluter ett skäligen inskränkt rum, strykande tätt förbi katedralen och lämnande en del hus utanför sina råmärken. Dessa lämningar äro för öfrigt vördnadsbjudande vallstycken af många alnars tjocklek, väldiga, skrofliga rundtorn... så kallade "cubos"... sammangyttrade af huggna, stora stenar och andra mindre, blandade med murbruk.

Leon har ett utpräglat lynne af landtby, som hvarken kyrkor eller några gamla adelspalats med vapen öfver portalerna och ståtliga, tunga balkonger af massivt järn förmå

utplåna. Gräset frodas mellan dess kullerstenar; platserna synas alla såsom öfvergifna boskapstorg; här är så stilla som i en ödemark, så ensligt och öfvergifvet som i en föreläsningssal. Aldrig har jag sett en storhet mer förfallen, mer förgäten och bärande sitt öde med mera kristlig undergifvenhet.

Också är provins-hufvudstaden Leon ingen magnet för spanjorerna själfva. De känna den landtliga enfald, hvari densamma försjunkit, och sky den. För en madridenare är det en ren förvisningsort. Man äger ju där icke ens en tjurfäktningsplats!

Härom aftonen, när jag kom, gjorde jag på måfå en promenad i stadens innandöme. Det är en labyrint, om ock af minsta slag: där finnes ej en enda rätlinig gata; alla äro de korta och krokiga; man ser blott en massa husknutar.

Det var marknadsdag; alla traktens oxar och kor voro församlade å det stora, trekantiga torget i västra ändan af byn — staden skulle jag säga. De leonensiska bondkvinnornas förnämsta prydnad äro deras schaletter. De bära städse två, en öfver axlarna, brokig och mångfärgad med bjärta teckningar, där gult är en älsklingsfärg. Den andra knyta de öfver hjässan, hvarifrån den faller bak i en lång, vid, kupig snibb, snarlik en flughåf. Gå de barhufvade, ser man — åtminstone på söndagarna — deras hårflätor uppfästa öfver nacken och hopsnörpta på midten af en nål, hvilket ger dem formen af en kringla. Kjolarna äro korta, ofta randade i lifliga färger. Hvad de manliga leonensarna beträffar, gå de från denna trakten gemenligen klädda i simpla, bruna dräkter med damasker ända upp öfver knäet, knäppta med hyskor.

Endast på festdagar kan man få se individer af mer lysande utseende, från mer aflägsna nejder kanske, i vida mörka turkbyxor, bjärt väst, skor och fina damasker, grannt yllebälte och en väldig hatt krönande det hela.

Emellertid gick jag på måfå genom gatorna, kom äfven till "Plaza mayor", ett skäligen stort torg omgifvet af arkader, hvarunder stadens förnämsta butiker befinna sig. I några sådana äro till ögonfägnad för alla pigor uthängda de allra brokigaste schaletter; i en annan sitter en leonensisk borgare i cylinderhatt innanför sin disk, med glasögon på näsan, genomgående sina räkenskaper, hvilka, så förmodar jag, ej röra sig kring särdeles skyhöga siffror.

Så spatserade jag rundtkring i gränderna och på trottoarerna. De sistnämnda äro här originella nog, bestående af en rad platta, hvita stenar, som smyga sig utmed väggarna. Då dessa sålunda stenbesatta stigar nå en öppen plats, lämna de väl husen för att helt djärft gå tvärs öfver, just som en af dessa spänger, man ibland slår öfver grunda floder... blott med den skillnad, att floden här utgöres af knaggliga kullerstenar, dem man visserligen är glad att på så sätt komma öfver.

Och så mörknade det. Ave Maria-klockorna dallrade. Tornen på katedralen blefvo guldgula för att småningom öfvergå i grått. Himmeln var ren, och stjärnorna begynte blinka öfverallt. Hade man sett få människor på gatorna förut, blefvo de färre nu. Kring någon sliten fontän stodo ännu några tjänstepigor, de där i alla land representera det längst talande elementet. En lykttändare skymtade förbi med snabba steg. Dock var där äfven efter hans framfart nästan lika så mörkt som förut.

Snart mötte man på gatorna knappt andra än några stora, stubbörade vallhundar tassande bland soporna. Bodarna stängdes, den ena sömnigare än den andra. Husen begrofvos i mörker, ty leonensarna gå tidigt i säng. Stadens fyra kaféer tillbommades strax efter klockan nio — —

Och sedan höras blott nattväktarnes enformiga, långdragna rop.

Katedralen i Leon har varit prisad som ett af Spaniens

under. I dag lider den dock af svår bräcklighet; och tidens hand har farit tungt öfver densamma. Aldrig lära arkitekter och reparationer* återge den dess forna glans och till ordspråk blifna smäckerhet. Man har varit tvungen att rifva ned en stor del både af lång- och tvärskeppen. En af sidogaflarna måste från grunden ånyo uppföras. Prosaiska murarställningar skymma och täcka allt. Grus och damm breder tjockt lager öfver altare och korstolar. De vackra målade glasfönstren äro dels söndertagna, dels illa sargade; profeter och helgon äro sorgligt afskurna på midten.

Med detta allt stå de smärta, nervfulla gotiska pelarna ännu så vackra; lätta uppburna hvalf och spetsbågar ge ännu en föreställning om den forna skönheten och kommer en att beklaga den död, som intet skonar, icke ens hårda, kalla stenar.

Två ting stå där emellertid än i dag lika präktiga som förr. Det ena är Santiagos stora kapell vid sidan af den egentliga kyrkan, i fulländad gotik. De tre väldiga fönstren på dess ena långsida infattas i ramar af det rikaste ornament, sirligt bladverk, änglar, genier och krypande djur, så nyckfulla en medeltidsfantasi kunde hugga dem i stenen. Glasmålningarna, de skönaste man kan se, måste vara af flamländsk konstnär. Åtminstone tyckes det så på de vördiga bispar och profeter, där stå; och helgon-matronorna med gropar i kinderna och fridskvistar i händerna erinra om de trakter, hvilka sköljas af Schelden. Halfdager råder jämt därinne: det är ljuset, som mildradt slipper in genom de färgade glasen och ångorna från rökelsekaren, som nyss svängts, medan domkyrkans kanoniker mässade morgonbön.

Ståtlig är äfven hufvudfasaden med sina rika portaler och

---

* Restaurationsarbetena fortgå sedan ett tjog år, men bedrifvas med äkta iberisk lamhet. De förbli mest på samma punkt, har man sagt mig. Allt inskränker sig till timring af en tjugu, trettio arbetare, en löjlighet för ett slikt jättearbete.

fina spetsbågar af olika bredd, två så smala att ett af stenhelgonen, som stå där längs muren, knappt kunnat tränga sig igenom. Dagrar och skuggor brytas och lägra sig underbart i de djupa nischerna och mot de framspringande kanterna. Dussintals grå statyer stå uppradade under baldakiner, bland dem en drottning med krona på hufvudet och i handen ett stort svärd med inskriften: "Justitia est unicuique dare quod suum est".

Midtportalens bågfält förete en massa skulpturer behandlande yttersta domen med så stor naivitet och så obarmhärtigt men ock så målande, som trettonde århundradet var mäktigt af.

I midten sitter frälsaren och domaren. Å själfva "nyckeln" till spetsbågen är en ängel. Portalens lister ha skickligt begagnats att framställa de godas och ondas uppvaknande i små grupper, den ena öfver den andra, från ofvan till nedan. De goda till höger, de onda till vänster. Man ser grafvarnas stenar upplåta sig. Ur några träda gestalter i munkhättor. Bevingade änglar stödja dem och visa den salighet, som är dem beredd. Jag såg en naken kvinnlig figur med krona på hufvudet resa sig ur griften och jämte henne en liten flicka med hopknäppta händer... mor och dotter. I en af grupperna strida en ängel och en djäfvul om en stackare, hvars öde ännu är ovisst.

I yttersta vänstern slutligen tumla demonerna om med de till fördömelse hemfallna kropparna, slitande dem ur grafvarna och störtande dem handlöst utför båglisterna, vid hvars nedra ända, där de stödjas af kolonnerna, flammor sticka upp, beredda att mottaga dem. Ångesten är målad i anletena, håren resa sig, och dragen förvridas.

Under Kristi bild är ändtligen anbragt en fris föreställande paradiset och helvetet. Å ena sidan det förra, hvars flesta figurer äro höljda i munkkåpor. De vända sig alla, bröder, biskopar och världsliga, bland dem en krönt monark, mot

en dörr, den S:t Petrus med nyckeln öppnar. För honom faller den först kommande, en man med tiar på hufvudet, på knä.

Och på motsatta sidan pinas de elaka eller otrogna, upp- och nedvända i stora lågande kittlar, under hvilka djäflar sitta med sina pustar och behändigt vidmakthålla elden. Andra hålla sina offer i grinande gap mellan tänderna öfver flammor, de där utan återvändo glödga deras hängande lemmar. Och rundtkring stå de gamla stenhelgonen under sina baldakiner, kalla och obevekliga. Men de ha också sett det i så många, många hundra år . . .

Leons skyddspatron är San Isidoro, ärkebiskop af Sevilla, en af kyrkans frommaste och lärdaste doktorer och en skräck för morerna, dem han jämte Santiago njuter ära af att ha nedhuggit i hundrade bataljer. Hans kropp fördes några sekel efter döden till Leon af Ferdinand den store, hvilken, sedan han lyckligen bekommit liket ur moriske konungen Benavets händer, själf med andra prinsar bar det på axlarna från sitt rikes gränser till hufvudstaden i en kista af silfverplåt, som än i dag ses.

Samme Ferdinand uppbyggde äfven af sten en kyrka att värdigt innesluta den heliges kvarlefvor äfvensom andra reliker, martyren S:t Vincent och delar af hans systrar, S:t Sabina och Cristela, en underkäke af Johannes Döparen, med mera. Kyrkan ligger vid en liten plats, på hvars midt tronar ett anfrätt gammalt kors. En del af dess stomme visar ännu sin ursprungliga bysantinska form med vackra portaler och kolonner, hvars kapitäl bildas af allahanda odjur och klumpiga, naiva, gående och ridande, krypande små figurer, sådana, som den tiden så väl fattade dem.

Omedelbart gränsande till själfva templet leder en dörr till ”konungarnes Panteon”. Det består af några skumma, mystiska hvalf, hvari ett par åt klostergården vettande bågöppningar insläppa en knappt tillmätt dager. Hvalfven äro

låga; de höljas under åldriga, halft utplånade målningar med scener ur bibelns historia och allegoriska framställningar: här ängeln, lejonet, oxen och örnen som symboler för de fyra evangelisterna; där årets tolf månader, maj under formen af en yngling ilande kring på en häst eller åsna, gubben december åter sittande och värmande frusna händer och fötter framför en eldbrasa.

Många i häfden berömda namn hafva här öfverlämnats åt grafven: elfva konungar, många drottningar och infanter hafva i San Isidoros Panteon hvilat ut. Sorgligt har dock revolutioner och örlog profanerat dessa ärofulla grifter. Några sarkofager hafva försvunnit eller döljas de under stengolfvet; å dem, som ännu stå bland pelarna, hafva locken mestadels ersatts af nyare, utan inskrifter. Man går här rundt stenarna utan att veta, hvem de hölja i sitt sköte, konung, drottning eller infant... och dock hvila här Sancho och Alfonso jämte grundaren själf, den store Fernando.

Af kvinnor, hvilkas ben dessa namnlösa grafvar innehålla, hafva många gifvit legenden mycket att skaffa och prisats i krönikor och romanser.

Där hvilar donna Urraca, Alfonso den sjättes syster och drottning af Zamora, hvilken hyllade och älskade Cid, som af hennes hand fick riddarslaget...

Där den fromma donna Sancha, syster till Alfonso den sjunde, hon som tillbragte sitt lif i gudliga verk, i kysk jungfrudom, såsom San Isidoros andliga, hängifna brud.

Denna donna Sancha bodde i ett palats, som stötte till kyrkan. Ännu visar man i muren af en nu obebodd sal ett fönster, hvarigenom den fromma infantinnan från sina rum hade omedelbar gemenskap med templet. Dit gick hon dagligen och stundligen att tala med sin andlige brudgum San Isidoro — hvars kropp hvilade och hvilar midt emot hennes fönster under högaltaret — att säga honom tusen ömheter, anförtro "honom alla sina handlingar, på det han såsom den ende

make, hon älskade, måtte styra dem efter sitt behag". Och blef detta kärleksfulla samkväm så ideligt... såsom broder Josef Manzano förtäljer... och denna förtrolighet så innerlig, att hennes make Isidoro uppenbarade henne stora hemligheter. En dag efter ett af dessa samtal råkade donna Sancha i en förunderlig extas och kände sig lösryckt från alla jordiska känslor; hon såg himmelen öppna sig, sin make Isidoro omgifven af änglar sittande på en tron skimrande af guld och ädelstenar... och han tilltalade henne kärleksfullt så:

"Älskade syster och ljufva maka, detta är den brudsäng, Herren håller dig beredd, om du fortsätter att bevara din jungfrulighet, såsom du lofvat mig, utan att fläcka den i din vilja; och nu, enär detta ställe, där du vistas, är helgadt åt Gud och mycket nära kyrkan, må du ej längre bo i det palatset; bygg dig ett annat och gif detta åt de kanoniker, hvilka tjäna mig; ty ej tillkommer det någon världslig person att där kroppsligen bo, och fast du erbjudit dig åt Gud med löfte om jungfrudom, och jag städse älskade fromma kvinnor, höll jag dock aldrig för godt, att de kroppsligt bodde mig nära under lång tid."

Sägande detta försvann skepnaden. Men donna Sancha lydde vinken, förtäljde hvad henne skett hade och kallade en Guds tjänare, Pedro Arias, prior i klostret, till hvilken hon öfverlämnade sitt palats, själf flyttande till ett annat, där hon fortsatte sitt jungfruliga lif af fromhetsverk och bön, såsom ock hennes än befintliga grafskrift i konungarnes Panteon säger, begynnande: "Spaniens spegel, världens heder, rikets ära, hvilar här drottning Sancha etc." och slutande: "hon dog som jungfru i året 1197"...

I en annan grift sofver den sköna Zaida, moriske konungens af Sevilla Benavets dotter. Legenden berättar, att hon, ehuru uppfostrad i al-Koran och i saracensk tro, likväl begynte brinna af kärlek till kristendomen, därtill förledd af

ryktet om Isidoros helighet och det underverk, han fortsatte att utföra efter sin död och hvarom ryktet trängt ända in i hennes faders salar. Benavet genomskådade dotterns hjärta. Dock vredgades han ej, ty äfven för honom hade San Isidoro uppenbarat något af den kristna trons mysterium. Emellertid afhöll honom fruktan för hans moriska folk att uppenbart gynna Zaidas tänkesätt ... men han vände sig till Leons furste Alfonso den sjätte, föreslående honom att under en förevändning skicka några riddare till hofvet i Sevilla, hvilka sedan skulle bortföra damen under sken af att hafva förälskat sig i hennes skönhet och ädla egenskaper. Planen utfördes. Zaida och hennes bortförare, fåfängt förföljda af morerna, ankommo till Leon; och snart undfick Benavets dotter dopet. Hennes behag underläto ej att utöfva sin verkan på Alfonso; dock var det först efter års förlopp och sedan han lösts från förut ingånget äktenskap, som han verkligen förenade sig med den vackra Zaida.

Så är historien i korthet om den moriska flickan, hvars grafsten man kanske ovetande går förbi under de skumma hvalfven i San Isidoro.

VIII.

Santiago de Compostela.

En bortglömd vallfartsort. — Los gallegos.

Vår med ett dussin stretande mulor förspända vagn befann sig redan alldeles nära staden, innan jag upptäckte de gråa torn och hustinnar, hvilka tillkännagåfvo, att jag nått mitt mål.

Santiago gör intet öfverraskande intryck, hvarken utifrån eller inuti.

Ingången till staden, då man kommer från la Coruña, utgöres af en lång väg eller gata, invid hvilken några svartmuskiga klosterbyggnader resa sig. Vi svängde så förbi ett litet torg, hvarest en icke ringa bråkdel af ortens befolkning, mest landtliga figurer i kappor eller brokiga schaletter, men också några fröknar och damer af finare snitt, församlat sig för att "taga emot diligensen". Här som på många andra ställen, där man är afsides från den stora världen, bildar diligensens ankomst dagens stora händelse . . .

På aftonen, sedan "Rua del Villar" fyllts af promenerande folk, hördes det smattrande ljudet af raketer och tonerna af militärmusik. En madonna bars under en triumfbåge af blommor och rosor genom de knaggliga, backiga gatorna. En "sennor cura" med stort kors och ett par kyrktjänare beledsagade henne; ett par herrar med vaxljus gingo på sidorna;

en musikkår med mässingsinstrument eskorterade blåsande. En ofantlig kö följde efter, och gallegerna blottade sina hufvud, när den heliga frun bars förbi. Efter en stund fördes hon in i ett hus, antagligen för att "afklädas"; musiken tystnade, och hopen skingrades.

Nog märkte jag emellertid, att Compostelas ayuntamiento hade andra åsikter än Paris' municipalråd i fråga om åtskilligt och att det behandlade madonnorna i sina kyrkor på ett långt mera kavaljersmässigt sätt, då det gaf dem serenader med regementsmusik!

Förr i världen kom man till Santiago från alla världens kanter. Tusentals pilgrimer strömmade från Frankrike genom passet vid Roncevaux och fortsatte så färden öfver Navarra, Kastilien och Leon till Galicien, utsatta för rofriddare, faror och umbäranden af alla slag.

Nu föredrager man att fara på lusttåg med nedsatta pris till Lourdes. En bondtös, som för åtskilliga år sedan sade sig hafva skådat Guds moder i en grotta, har tagit lofven — ursäkta frasen — af aposteln, hvars namn tjänat till fältrop för att jaga morerna ur Spanien, och hvars graf i rykte och saliggörande kraft täflade med Kristi i Jerusalem och Petri i Roma.

De pilgrimer, som komma hit från andra nejder än Galicien, tror jag kunna lätt räknas. Och de flesta af dessa spara väl sina besök till den 25 juli, apostelns dag. Icke desto mindre är det i år jubileum, det vill säga, att den infaller på en söndag. Man ser det därpå, att den "heliga dörren", hvilken endast då låtes upp, står öppen. Den är anbragt i bakre delen på katedralen under det väldiga klocktornet. "Här är Guds hus och himmelens port", läses på latin däröfver...

Den vidt berömda vallfartsorten gör ett melankoliskt, sorgligt intryck på en. Allt här är torftigt, allt utom de oerhörda stenmassor, den katolska kulten staplat upp... och de äro ändå kalla, tunga och grå! Det är en lefvande bild af feodal-

tiden: tusen svettande trälar för en herre, inga trappsteg från stugan till palatset, allting högt eller lågt!

Santiago har intet särdeles gynnadt läge. Det har tron att tacka för sin uppkomst. Den förra har sinat ut; hvad under då, om de träd, den vattnade, tyna af och förtorkas?... Det var så, att man på en skogig backe såg ett ljus eller en stjärna brinna nattetid. Biskop Teodomir blef underrättad, gräfningar anställdes, man fann en kista inneslutande en kropp, hvilken på vissa tecken igenkändes för att vara aposteln Jakobs, och ryktet om undret spred sig vida omkring. På åttahundra-talet byggdes då en första helgedom; kring densamma trängde sig en stad af troende, den man i följd af tecknet kallade Compostela (Campus stellæ)...

Så ligger nu Santiago på en sluttning, och höjder afstänga på alla håll dess synkrets. Gatorna gå som oftast i backar och kantas ibland med arkader bestående af massiva rundbågar. Inga trottoarer. Marken är belagd med stora, flata stenar, som emellertid till stor del lossnat i sina fogar eller upprifvits så, att bara jorden ligger i dagen och gröna strån och ogräs forma små oaser. Husen äro låga och oansenliga, somliga hvita, andra af samma mörka, fasta sten, som lämnat material till katedralen, kyrkorna och klostren. Några bära frätta sköldemärken eller åtminstone en pilgrimssnäcka. Bodarna äro de allra torftigaste, inhysta i trånga lokaler längs pelargångarna och med få föremål att smeka ögat.

Likafullt är det svårt nog att leta sig fram i den lilla staden. Dess gränder löpa fram precis som de synas själfva önska det; de ragla fram och slå krokar öfver stenarna. Det är en härfva af husknutar. Då och då stöter man på en liten öppen plats med eller utan sin fontän i midten.

Det faller af sig själft, att de kyrkliga byggnadernas antal är legio. De äga i regeln något monumentalt, uppförda som de äro af hårda stenen, och flera hafva imponerande trappor framför sina trösklar. Hvarje ort besitter merendels en ka-

raktär, som är den egen: Santiagos är kall, grå, obeveklig... något af kyrkans stränga afslutenhet och ofördragsamhet är stämpladt däri. Öfverallt i staden eller vid dess utkanter ser man tunga, massiva byggnader med fyrkantiga fönster* täckta med spjälverk af trä och fasta järngaller samt något fästnings- eller fängelseartadt i sitt yttre. Det är nunnekloster, hvars från världen afsöndrade invånarinnor erhålla solen splittrad, maten genom en "vändmaskin", åsynen af sina anhöriga någon gång genom en lucka.

Jag behöfver icke tillägga, att bilden af landets skyddspatron möter blicken på alla håll i lång, sid rock, krumstaf, bredskyggig hatt och snäckor. Den kröner tinnarna och ser ned på en ofvanifrån tempel- och kapelldörrarna!...

Invånarne i Galicien, "los gallegos", äro ett folk med många goda egenskaper, såsom: uthålliga, tappra, måttliga, hederliga och arbetsamma. Men de gå i det öfriga Spanien för ett slags parias i afseende på intelligens. Att vara "gallego" är nästan detsamma som att vara tafatt och inskränkt på hufvudets vägnar. Erkännas måste ock, att de i regeln äro föga klipska och mycket naiva. I regeln säger jag, ty att bland ett par millioner galleger äfven något kvickhufvud finnes, bör väl antagas! Dessutom hafva de nu en gång för alla vant sig att i alla delar af Spanien och Portugal äfven ägna sig åt sysslor, på hvilka de stolta och lättjefulla kastilianerna eller andalusierna skåda ned med ett visst förakt. De äro ock pålitiliga tjänare åt hela världen. Hela bärare- och tjänareskrået i Madrid, "mozos de cordel", rekryteras härifrån.

Det galiciska språket är ett mellanting mellan spanskan och portugisiskan, om också med mera frändskap till den förra.

---

* Af gotisk stil gifves i Santiago föga. Den förhärskande tycks vara femton- och sextonhundratalets.

Folket här uttalar *Vijo* (Vischo) i stället för Vigo,* *trijo* för trigo. Under det kastilianaren säger t. ex. "ya fui" (jag var eller gick redan), säger man i Galicien: "cha fun"; "cha vin" för "ya vine" (jag kom redan) o. s. v.

Förströelserna i Santiago... ja, de äro lätt räknade! Det finnes ett par kaféer, rätt stora, men nästan alltjämt öde och tomma. Platsen är för det mesta utan trupp; man har icke en gång en ordentlig plaza de toros!

Invånarnes favoritnöje är naturligtvis promenaden om kvällarna i den lilla paseon eller under arkaderna i Rua del Villar — några gator benämnes här icke "calle" utan "rua".

Där spatsera duennor och flickor, ungherrar och studenter vid universitetet. Santiago-kvinnorna äga en ganska ståtlig, vacker typ. Också gå och gälla galiciskorna för att vara "buenas mozas".

Tätt invid paseon utanför staden är en liten kulle, kringsnöad med en allé af akacior. Från densamma far ögat öfver nejden kring Compostela. Det är en fortsättning af dalar och höjder. Några långsträckta, icke allt för höga bergskedjor inhägna landskapet.

På åsarna stå trupper af små tallar. Vegetationen i de grönskande dälderna är rik: ängar, sädesfält, täppor, fruktträd bekläda dem; de präktiga, yfviga kastanjerna synas ligga kastade om hvarandra som runda, gröna svampar. Här och hvar tittar någon liten by fram; vägarna äro dragna som veckade, gulhvita band; mossbelupna kloster visa sina dunkla kupoler och klockstaplar...

Från paseon har man äfven en skön anblick af den på andra sidan af en klyftinsänkning liggande katedralen, hvars spiror pilgrimerna knäböjande hälsa, när de varsna dem ifrån vägen öfver bergen i söder. Dess oerhörda grå massa afbry-

---

* Stad i Galicien.

Utgifvaren.

tes genom torn, kupoler och tinnar. Fasaden är byggd i slutet af sextonhundratalet och har något barocka detaljer; icke desto mindre förlänar den ett imposant skådespel med sina bägge smäckra, i höjden afsmalnande spiror. En monumental, väldig, slingrande trappa leder upp till hufvudingången. Rundtom sluta sig "claustro" och byggningar för kaniker och präster. Domkyrkan räknar 26 kaniker, 20 "beneficiados", 6 capellanes mayores, 6 menores o. s. v.... Staden öfverflödar också på andliga i båtformiga hattar. Att märka äfven hans högvördighet ärkebiskopens palats, hospital m. m.

Några öppna små platser afsöndra den egentliga katedralen. Å en sida Plaza mayor, å en annan det torg, där ärkebiskopliga palatset ligger, å en tredje Plaza de los Literarios, hvars motsatta sida intages af ett ofantligt hus med svartnad yta och järnförgallrade fönster: nunnornas i San Pelayo kloster.

Slutligen vetter ena tvärskeppets fasad åt ett blygsamt torg med namnet Plazuela de la Plateria, så uppkalladt efter några guldsmedsbodar af enklaste skick, hvarest små silfvermedaljer med apostelns bild och andra ringa smycken i glaslådorna föra en af köpare föga störd tillvaro, kontemplerande liksom deras ägares...

Santiagos katedral uppbyggdes efter att hafva genomgått åtskilliga skador och nedrifvits af Al-Mansurs horder definitivt i slutet af elfte århundradet.

Den är — oafsedt de många senare tillbyggnaderna — hållen i den romanska stilen, med koromgång. Tre långskepp och lika många tvärskepp — längs öfre delen af midtelskeppet löper ett galleri försedt med pelare och tudelade rundbågar — genomdraga dess innandöme. Öfver korset har man senare rest en fullt målad kupol, som angenämt sticker af mot de annars grå, allvarliga stenväggarna och kolonnknippena. Koret i midten hindrar som vanligt i de spanska kyrkorna perspektivet att taga ut sin rätt.

Jag har aldrig sett ett större tempel söder om Pyreneerna så blottadt på konstverk. En fläkt af asketism går genom de nakna hvalfven. Icke desto mindre, när solen mot aftonen bryter in genom fasadens fönster, medan de längre bort liggande delarna af helgedomen svepas i ett dunkel, där några knäböjande kvinnor mumla ifriga böner, får ock detta sin egna, mystisk-katolska poesi!

Är katedralen i sin helhet kall, sträf och sträng, desto grannare, mera glittrande och öfverlastadt visar sig ”la capilla mayor”, högaltaret, hvarunder aposteln hvilar.

Själfva altarbordet är fullständigt täckt med arbetad silfverplåt. Där ofvan ser man Santiagos sittande staty af målad sten, med gyllene gloria, spira i handen och en kappkrage af renaste silfver. Ännu högre upp står en annan bild af honom såsom pilgrim med staf och kåpa, hvars släp uppbäres af fyra knäböjande konungar. En sorts baldakin dignande af förgyllningar och stödd af fyra klumpiga änglar, som sitta på kolonnkapitälerna på sidorna, tronar däröfver i flera våningar. Den är tungt sirad med ornament och allehanda figurer, väpnade krigare, änglar med fanor och trumpeter och slutligen ryttarstatyn af Santiago som ”matamoros” i röd mantel och bredbårdad hatt, med höjdt svärd i ena handen och ett baner i den andra. Han rider på en hvit galopperande häst, för hvars hofvar några turbanprydda morer förskräckta falla till jorden.

Hela monumentet krönes af en stjärna, hvilken når ända till hvalfvet. Vaxljus, bilder, förgyllningar och digra silfverlampor fulländа den barocka, kostbara utstyrseln i capilla mayor. Under mässan hänges ett oerhördt rökelsekar af silfver där framför. Det sitter på ett öfver ett par block uppe i kupolen löpande rep, och ett halft tjog karlar gifva det en svängande rörelse.

Jag såg den kista, som säges innesluta aposteln. Den lär hafva försvunnit från sitt underjordiska rum vid högaltaret

under inbördeskrigen, men för kort tid sedan hafva återfunnits längre bakåt bland en massa spillror, och man bereder sig på att återskänka den åt dess förra plats. Den var af järn, hvitmenad. Ett par pilgrimssnäckor och ett santiagokors voro målade därpå . . .

Mer än Capilla mayor intresserade mig dock i katedralen den gamla hufvudportalen, som står tätt innanför den nya. Den ursprungliga fasaden synes hafva varit föregången af ett slags "nartex", hvarifrån denna ingång ledde till långskeppen.

Portalen utgöres af trenne romanska bågar; tvenne smärre (för sidoskeppen) och en större, afbalkad genom en kolonn eller rättare ett knippe sådana. Det senare uppbäres af två liggande odjur eller lejon, dem en liggande, skäggig figur håller, ett under hvardera armen.

Denna lär föreställa konungen af Leon, Fernando II, under hvars lifstid portalen gjordes, och som så afbildas liksom försvarande kyrkan. På baksidan af kolonnknippets bas åter ses en knäböjande man med knollrigt hår, hvilken blickande mot altaret slår sig för sitt bröst med ena handen; i den andra håller han en rulle, hvarpå står inristadt ordet: "architectus". Det var alltså mäster Mateo själf, den skicklige byggmästaren till detta konstfärdiga, sköna arbete.

Att beskrifva portalen tillåter mig hvarken tid eller utrymme, än mindre tålamodet hos dem, som skulle läsa beskrifningen. Men som verk från denna i bildhuggerikonsten som rå hållna tid har jag ej sett något vackrare, karaktärsfullare och mera lefvande. De bemålade statyernas anleten, händer och fötter vittnade om en öfverraskande skicklighet; klädvecken m. m. voro af en förvånande, alls icke bysantinsk, frihet och ledighet.

Naturligen hade mäster Mateo icke sparat på mystiska framställningar enligt tidens smak, vidunder, stamtaflor, paradis och helvete, djäflar, hvilka styggt grinande beto sina

offer i benen, under det de på köpet sögos af ormar, änglar, hvilka buro eller förde själar till himmelen, och mera sådant.

I den stora "tympanen" öfver dörren i midten satt Kristus med bredt ansikte och välsignande hand, omgifven af änglar, Maria, profeter och apostlar. Rundt kring båglisten sutto så tjugufyra män i långa mantlar, hvilka, två och två talande med eller betraktande hvarandra, i olika, lediga ställningar stämde, knäppte eller klinkade på instrument af olika art: cittror, mandoliner, fioler (eller liknande). De två mellersta hade öfver knäna en sorts stor gitarr. Denna himmelska musik var verkligen på samma gång skön och af en storartad naivitet.

IX.

Salamanca.

Spanjoren och promenaden. — Folktyper. — Marknadslif.

Nu äro universitetets katedrar tystare än någonsin, i det att studenterna hafva ferier. Jag säger "tystare än någonsin", ty Salamancas lärosäte för nu ett tynande lif, är blott en vålnad af hvad det var, då Fray Luis de Leon tydde dogmatiken i dess teologiska fakultet, då man sökte dess vishet från nordan och östan, samt påfvar underkastade sig dess domslut. Ibland Spaniens universitet intager Salamancas nu den näst lägsta rangen. Knappt besökes detsamma af ett par hundra studerande... Fordom kunde det räkna tio tusen; af fakulteter finnes där ej ens mer än den teologiska, egentligen endast den juridiska. Sic transit o. s. v.

Salamancas hjärta är dess Plaza mayor, ett torg som få. Det är en väldig kvadrat, på alla sidor infattad af likformiga, palatsartade byggnader i renässansstil, till hvilka det bildar liksom en jättegård. I midten sprutar en enkel vattenkonst, omgifven af nätta akacieplanteringar. Rundtomkring forma husen sina arkader. Innanför dem rada sig Salamancas prydligaste bodar, och under dem är den vanliga samlingsplatsen för dess beau monde, visserligen uppblandad med mycket landtliga element, i synnerhet nu, då staden firar sin marknad.

Marknaderna i allmänhet föra ett tynande lif och hålla på att dö ut, sedan järnvägarna börjat hvissla ut dem. Här i Spanien torde de dock komma att bibehålla sig länge. Och än i dag utgör "Ferian" den mest betydelsefulla och trefligaste delen af baskerns, kastilianerns eller andalusierns tillvaro. För denna spar han ännu på sina bästa kläder och på sina fyrkar. Och icke blott "campesinon", äfven borgare och små-handlare blicka längtansfullt mot densamma som seglaren mot en fyrbåk... att ej tala om mången adelsfamilj, rik på anor men fattig på mynt, som aldrig får råd att fara till Madrid, men likt snigeln i skalet tillbringar sitt lif inom ett vördigt, mosslupet palats med oerhörda vapensköldar öfver stora dörren, blott riktigt stickande ut hufvudet under Ferian.

Emellertid njuter man nu i Salamanca under festen af den mest glimrande, högblå himmel. Stora torget företer lifligt vimmel och brokighet. Tusentals personer promenera vid ljudet af en musikkår, allt utom vald, — ty Salamanca består sig icke med regementsmusik. Öfverhufvud tyckas här råda dåliga tider. Ayuntamiento't (magistraten), hvilken myndighet här som annorstädes tager marknaden under sitt höga beskydd, har t. ex. ej lyckats att hopskrapa mer än några hundra pesetas till fromma för de "vistosos fuegos", eller det "briljanta fyrverkeri", som genom affischer bebådats. Också har allt inskränkt sig till att på aftonen uppsläppa ett par raketer, de där hvarken ge ljus eller stjärnor från sig utan endast smälla, men icke dess mindre hälsas med jubel af befolkningen.

Intet folk spatserar så mycket som spanjorerna. Tillägg-gom, att i intet land städerna äro så väl försedda med promenader. Ingen saknar sin "alameda", liten eller stor, planterad med träd och alléer, endast att densamma vissa tider ersättes af arkaderna kring något torg. "Paseon" är en integrerande del af spanjorens eller spanjorskans lif, vida viktigare än måltiderna. För denna och teatern uppoffrar man

gärna de senare. Damerna äga där rikt tillfälle att lägga i dagen sina behag och sina toaletter. De känna sig där så hemmastadda. I själfva verket är det ock deras hem. Hvad nordens folk mena därmed, det existerar i regeln ej söder om Pyreneerna. Här är det ett ledsamt ställe, där man tråkar ut sig på en stol eller, när solen ej bränner för hett, roar sig med att ge husen ikring eller de förbigående ögonkast från balkongen. Ty balkongen, där är man mera som hemma hos sig.

Promenaden i Spanien följer vissa traditionella regler. Konsten består i att tränga hop sig så mycket som möjligt. Man delar sig i två strömmar, hvilka i täta led, steg för steg, långsamt stryka förbi hvarann. Så fortsätter man outtröttligt i timmar, och snart känner man igen alla ansikten, liksom tillhöra de gamla, nära bekanta. Allt är emellertid anlagdt på att se . . . och kanske än mera att låta sig ses.

Men jag är ju på Plaza mayor. Typerna här äro rätt ståtliga. Ibland alla dessa anleten, komna från grannskapet eller längre bort från Zamora, Medina och Ciudad Rodrigo, äro några värda, att man för deras skull följer kretsgången under arkaderna. Señoritorna ha naturligtvis på sig sina bästa mantillor. Spetsmantillorna, hvita eller svarta, spar man dock för tjurfäktningen eller komedien. Här bär man en mantilla af svart sammet, den jag icke förut sett i andra provinser, och som i form af ett bredt, fyrkantigt dok eller huckle täcker nacken och skuldrorna. Försedd med ett par svarta broderier omskuggar den fullständigt hufvudet samt ger åt de mörka ansiktena en likhet med präktiga antika porträtter, åt de höga, mörkklädda figurerna något mystiskt, nunnelikt.

Det svärmar af landtfolk. Invånarne från Salamancas nejd bära sin traditionella dräkt, bestående af ”la chaqueta” eller en kort, åtsittande, svart jacka. Därunder en väst med två rader blanka silfver- eller tennknappar, stora som specie-

dalrar; upptill är denna väst fyrkantigt utskuren och låter se en rynkad skjortfris med en blank metallkula i egenskap af knapp. Vidare knäbyxor, nedtill sammanhyskade med ett par knapprader, mörka strumpor eller prydligare damasker och skor; på hufvudet en lågt pyramidformig hatt klädd i bomullssammet och med väldiga brätten samt prydd än med en tuppfjäder än med tränsar af guldpapper. Tilläggom kring lifvet ett brokigt skärp eller än hellre en nära fotsbred lädergördel, och ni ha "charron" färdig, som han går och står, städse med solbrändt ansikte utan skägg, mager, med en käpp i handen, lång som en staf.

Äfven ser man i hopen en och annan estremenno — invånare från gränsen af Estremadura — lätt igenkännlig på sina dinglande knappar å västen och sin dräkt af blå eller mörkare bomullssammet, förfärdigad i Portugal.

Pigor, jungfrur och matronor lysa i färger bjärtare än regnbågens. Kjolen är kort och tillåter skor och strumpor att äfven fröjda sig åt utsikten öfver torget. Dess hufvudfärg är vanligen senapsgul eller röd, den kantas af en bred bård yppigt utstyrd med lifliga teckningar och blomsterverk i annan kulör. Tröjan skyles af en den brokigaste schalett, hvars snibb når ända till midjan; och en annan, täflande med den nyssnämnda i glans, skyler esomoftast hufvudet. Alla salamancatraktens familjesmycken komma i dagen vid Ferian. Armband och ringar, stora örhängen och kors öfver barmen, halskedjor af pärlor, ädel eller oädel metall virande sig flera hvarf kring de brunetta damerna. Här och där ser man en äkta "charsa". Det är en dyrbar dräkt och så mångfärgadt lysande, att jag nästan afstår från att beskrifva den. Kjorteln är af flera fållar olika färgade, en svart, en blå, en gredelin, en grön, besådda med guldglitter, stjärnor och broderier. Från lifvet hänga baktill öfver densamma ett par breda snibbar i rödt med guld. Öfver axlar, bröst och rygg bäres en hvit schalett med guldfransar. Så ännu en däröfver i lif-

ligare och bjärtare ton, bländande ögat; vidare en mångfald af halsband och pärlkedjor, prydnader och smycken, de där skulle anstå en indiansk prinsessa. Ägarinnan har håret framtill slätkammadt öfver öronen i ett par stora bucklor, som betydligt inkräkta på panna och kind. Det behöfver icke sägas, att de äro fästa med nålar med runda, digra, förgyllda hufvud. Händerna knytas sedesamt öfver en näsduk.

Så promenerar man och tränges till framåt tu. Sedan blir det tid att gå på "los Toros". Dessa senare ha i parentes föga utmärkt sig, oaktadt Frasquelo anförde cuadrillan, biträdd af "Gallito chico" eller "lille tuppen" som espada. Boskapen var skäligen svag; få händelser af intresse; — det hela utan förmåga att tillfredsställa kännare.

I dag bjudes publiken på det öfverraskande skådespelet af en tam tjur riden af sin ägare, som med densamma utför åtskilliga konststycken; men jag tviflar, att ens detta evenemang skall kunna fylla Plazan med nyfikna.

En viktig del af Salamancas Feria är dess kreatursmarknad. Den hålles utanför staden å andra sidan den grunda floden Tormes, hvaröfver leder en präktig, flera hundra alnar lång stenbro, härrörande från de romerska kejsarnas tid. Den tafla, som breder ut sig, då man går däröfver, är egendomlig. Själfva flodbädden är på många ställen lagd i dagen, där dess slipade stenar hvitmenas af solen. En damm för tvärs öfver, släppande vattnet genom ett par slussar, hvaröfver man byggt en liten kvarn. Här klappas kläder af pigor, svettiga och med schaletten nedhasad öfver ryggen. Oxhjordar sörpla sig otörstiga. Ryttare vattna sina hästar eller sitta två på ryggen af en liten boricka, som betänksam klifver ut i det våta elementet. Å bortersta stranden, omedelbart utmed floden, hafva svinen sitt läger, tusenden af skalliga, svartblå grymtare, omsorgsfullt bevakade af "charros" eller "charras", stödjande sig å långa käppar.

På alla vägar vimla ryttare, omväxlande med trupper af

åsnor eller sammetshåriga mulor. Salamancabonden och arrendatorn från trakten af Zamora i sina snäfva kostymer sitta bra till häst och trona stolt i granna klöfsadlar med skorna fördjupade i tunga stigbyglar, som gifva en vink om medeltid och saracener. Man intager ur medhafda korgar torftiga frukostar vid brädden af Tormes.

På ena sidan bron höjer sig staden med gula hus. Ett stycke sönderfallande ringmur visar än i dag spår däraf, att den i tiden varit krenelerad. Öfver allt höjer sig katedralen, hvars ofantliga skepp, det ena i trappsteg ofvan det andra, te sig som ett det hela krönande bålverk, kring hvilket allt sluter sig.

Å andra sidan bron åter, på ett par kala kullar, har själfva boskapsmarknaden slagit upp sitt läger. Med sina ryttare, som gå och komma, med sina af grenar och blad täckta hyddskjul, hvarunder serveras vin och brännvin samt bönderna efter slutadt köp förtära flottiga måltider, har denna plats något, som påminner om ett beduinläger. Panoramat omkring underhåller äfven ett sådant intryck. Den kala, sandfärgade slättmark, som, lindrigt vågad och endast afbruten af en gulblek stad och en stenig flod, sträcker sig så långt ögat når, har något afrikanskt, något ökenlikt, trots det att åsnor med säckar och beridare, campesinos, vimla öfverallt. Solen bränner också tämligen hett.

I natt tog den väsentligaste delen af Ferian slut. Den härligaste fullmåne prunkade öfver Salamanca. Människorna hade skingrat sig. Kaféerna och horchateriorna voro ej längre öfverfulla med folk, hvilket efter slutad tjurfäktning förfriskade sig med den sedvanliga ”lecheladan”, ett slags grötaktig mjölklemonad. Äfven på Plaza mayor hade rörelsen afstannat. Intet vimmel af gula kjolar och brokiga schaletter; den medelmåttiga orkestern, efter hvilken man nyss hoppat och dansat fandango, hade äfven tystnat. Likaså de mindre musiktrupper, som, bestående af en eller två individer, dragit

genom torg och gator, trakterande en trumma och på samma gång oförtrutet blåsande i en skrällande pipa, lockande danslystna från alla håll.

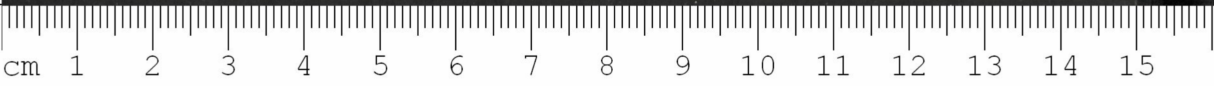
Ännu rörde sig dock glesare skaror af charros kring torget, där månen roade sig att i skuggbilder troget återge deras magra gestalter, bredskyggiga hattar och långa käppar.

Å någon liten plats utanför portalen till en kyrka hade helt pittoreskt lägrat sig en och annan grupp landtfolk, utan tvifvel för att där tillbringa den ljumma natten.

I öfrigt rådde tystnad. Kupolen på katedralen glittrade. Floder af ljus växlade med djupa, mörka skuggor öfver alla de gamla, vackra palatsen, deras rika gaflar med bågar, kolonner och medaljonger, öfver det döende universitetet samt öfver alla nunneklostren med tjocka murar och tätt gallerverk för fönstren.

SÖDRA SPANIEN

I.

Sevilla.

Sevilla vid jultiden.

En af de första kvällarna jag var i Sevilla gick jag i mörkningen in i katedralen.* Det var mycket skumt under hvalfven; blott här och där framför något af kapellen hängde en oljelampa, knappt tillräcklig att matt belysa den heliga fru, till hvars ära den fromt blinkade. I öfrigt rådde skuggor... med möda urskilde man vid den stunden de bålstora, svartgrå pelare, hvilka uppbära skeppen.

Högaltaret bildade dock ett undantag. De digra vaxljusen voro tända; en knäböjande hop var samlad rundtomkring gallret, som skiljer koret från den öfriga kyrkan, och snart begynte rökelsekaren svängas, prästerna mässa och en liten orkester af fioler och tre blåsinstrument spela en melodi i moll. En gosskör understödde den. Allt det där var nu ingenting ovanligt, och jag gick omkring i kyrkan en smula tankspridd, till dess jag i ett nu hörde den muntra knäpp-

---

* I ett senare bref från Sevilla (1892) beskrifver Spada, huru katedralen tog sig ut efter det svåra ras, som år 1888 förstörde en del af den härliga byggnadens inre.

Utgifvaren.

ningen af kastanjetter. Jag gick då närmare och kan ej neka till, att jag blef något förvånad. Framför högaltaret voro nämligen ett dussin gossar sysselsatta med att dansa en kadrilj. Allesamman voro de klädda i blå och gula pagedräkter från femtonhundratalet eller så med slitsade ärmar, knäbyxor, paljetter och fjäderhattar på hufvudet. Rörelserna voro afmätta i sträng öfverensstämmelse med de melankoliska toner — rätt vackra för resten — som hördes från orkestern, tills ett muntrare motiv återigen aflöste dem vid ljudet af de klirrande kastanjetterna. Var icke detta underligt att höra i ett så allvarligt tempel?... Jag slutade dock med att finna det rätt nätt. Hela kadriljen afklipptes därmed, att de små pagerna snurrade rundt på klacken och gjorde en piruett för altaret; därefter togo de af sig sina plymhattar och sprungo ut.

Det har sedan långliga tider varit sed och bruk här att under *la octava de la Concepcion* och vid ett par andra tillfällen utföra denna kadrilj eller så kallade *baile de los seises.* Utan tvifvel är väl också katedralen i Sevilla den enda på vårt klot — åtminstone vet jag ingen annan — där man dansar med bredbårdade hattar framför det allra heligaste! Om ursprunget till ett så egendomligt skick har man sagt, att för några århundraden tillbaka fanns en ärkebiskop, som af en eller annan orsak kom på den tanken att låta några småttingar i vacker kostym utföra sagda dans framför altaret. Ryktet om denna prelatens danspassion kom dock ända till Roma, och den helige fadern, vredgad att någon i kyrkans sköte tillät sig slika upptåg, förbjöd strängeligen upprepandet däraf. Men ärkebiskopen stod fast i att finna det rätt behagligt. Också skickade han för att blidka påfven hela kadriljen till Roma, att den i hans egen närvaro måtte visa sin konst. Vare sig att fägnad öfver dansen grep den helige fadern, eller att han fann alltsammans ganska oskyldigt... alltnog han slutade med att låta Sevilla-prelaten få sin vilja fram och gaf hans ståt-

liga tempel företrädesrätt på ”el baile de los seises”. Man tillägger emellertid, att han försiktigtvis gaf tillåtelsen endast för så lång tid, de små kavaljerernas dräkter skulle räcka. Och därför säges, att man aldrig låtit göra dem några nya. Men man tager sin tillflykt till en oskyldig list: så börjar en af ärmarna att blekna — man färgar vackert om den . . . en hattkulle rämnar — man gör en ny . . . ett krås faller i stycken — man ersätter det med ett annat! Och medelst denna lapp- och omstöpningsmetod vara dräkter och fjäderbaretter i evig tid.

Är det sant? — Icke vet jag.

La noche buena eller julaftonen har väl icke vid Guadalquivirs stränder samma innerliga betydelse som vid Mälarens. Nog skulle julljus, om också icke granar, i hvar boning taga sig vackert ut här i de skumma, trånga, buktande gränderna; men de tindra icke. Icke som skulle festen här passera oanmärkt, men man firar den blott på ett annat vis. Man kryper icke hop kring härden, medan snön yr ute och de hvita kornen piska på rutorna . . . här går man i mässan, ströfvar kring gatorna, ser på de feeriska verk, hvarmed sockerbagarne pryda sina diskar och fönster, och smeker örat vid ljudet af ”tambours de basque”, ”zambombas” och andra bullrande instrument. Slutligen är det — naturligtvis mest inom den lägre klassen — ett allmänt spridt bruk i Spanien och Andalusien att på julnatten *tomar una papalina* eller, som på motsvarande svenska skulle sägas, skaffa sig en liten florshufva.

Sevillanarna och i synnerhet sevillanskorna äro religiösa, mycket religiösa på sitt sydliga vis. Ingen asketism, det må Gud veta, men många, många mässor och korstecken. Därför vill jag visst icke kalla det skenhelighet. Det är helt enkelt en religiositet, som stämmer med luften omkring dem och himlen öfver dem. Det är en tro, som ej glömmer sin vällustigt sydliga börd. Den skakar så mycket som vinden,

när han rör bladen i orangekronorna, — icke bli de bleka och vissna för det! När Amelia, Audalia eller Pura kommer ur kyrkan, skrattar hon också muntrare än någonsin. Har man hjärta att klandra henne?

Under den "octava", som föregår juldagen, håller man i en mängd af kyrkorna här mässor, hvilka äro rätt kännetecknande för glädjehögtiden och belysande för det spansk-sevillanska sättet att se de heliga tingen, halft mystiskt, halft glädtigt och naivt. Den mässa, som hålles på morgonen kallas *misa de aquinaldo,* den på aftonen *jornadita.* Något altare i templet plär då vara anordnadt just som man tror det såg ut vara vid krubban i Betlehem den natten, när det sken så underligt öfver olivkullarna och dälderna kring den lilla staden. En hvitluggig åsna och en oxe blicka fromt på hvar sin sida om stråbädden, där *el niño Jesus* ligger; jungfru Maria står bredvid, i schäferhatt med blommor och blad på kullen och nedslagna ögon; på andra sidan stöder sig Josef på sin staf. Kanske ser man också änglarna, herdarna, som vakta hjordar i ett rikt utstofferadt landskap och — är lyckan god — de tre vise männen eller *los reyes magos,* som bringa den nyfödde kostliga skänker.

Alltsammans är prydligt omgifvet af lefvande växter och upplyst af talrika vaxljus, till stor ögonlust för alla de små Sevillaborna och många af de större också.

Octavans mässor hafva en särskild prägel. Orgelns högtidliga toner stämma icke rätt med dem. Nu är det kastanjetter, tambour de basque, "zambomba", "carannaca" och "pajaritos", som låta höra sin glädtiga låt. Zambomban är just en blomkruka utan botten, hvaröfver en hud är spänd som på en trumma. Därigenom löper ett rör, hvilket, när man fuktar handen och gnider därpå, frambringar ett doft ljud icke olikt det af ett tungt släpande kärrhjul. Vid det ackompanjemanget sjungas under juldagarna ett eget slags kupletter, hvartill melodien äfven återkommer i mässorna,

om ock de ord man sjunger i gator och gränder äro tämligen profana. Så lyder en kuplett:

Julenatten den kommer,
och julenatten den går;
ge mig stöfveln, Maria,
jag måste ha mig en tår!

Som man förstår, är zambomban ett synnerligen primitivt instrument, men folket tror fullt och fast, att det var detsamma, herdarne spelade kring krubban. Carannacas bestå af en mängd hopfogade rör, dem man trakterar med en pinne. Något synnerligt musikaliskt värde äga de alltså ej heller. Pajaritos äro tingestar af bleck, fyllda med vatten och försedda med munstycke; då man blåser däri, uppstår ett läte som förvillande härmar fågelkvitter. Lägg därtill som sagdt tambour de basquen och kastanjetterna, och ni har den naiva orkester, hvilken fröjdar de kyrkobesökande i Sevilla under dagarna närmast före jul. Några fioler och blåsinstrument hjälpa väl äfven korgossarna att hålla tonen, när de sjunga om Jesusbarnet. Dessa sånger äro egna för octavan och barnsliga nog. De heta *villancicos*. Emellertid äro ett par af de små melodierna ganska vackra, än vemodigt rörande sig fram i tre åttondels takt, än sprittande till med förökadt knäppande af kastanjetterna, skrammel af tamburinerna och mummel och kvitter af zambomban och pajariton. En bit af den muntra aragonesiska ”jotan” och spanska folksången höjer det hela, som är bisarrt nog, men har mycken *cachet*.

Julaftonen låg himmelen blid, nästan som hos oss en junidag, öfver Sevilla. Också svärmade det af folk på gatorna. Calle de las Sierpes företedde nu som alltid det största vimlet. Men äfven på Calle de los Francos och andra platser trängdes man rätt försvarligt. Bodarna lade i dagen, eller rättare sagdt i ljuset, sitt bästa. Sevilla har många stora och vackra butiker vid sina smala, blygsamma gator; en egenhet är dock,

att nästan alla bodägarne äro främlingar. De goda andalusierna själfva älska mest att vegetera eller promenera vid flodstranden i *las Delicias*. Främst af alla butiker smeka de med sött innehåll ögat. Ty sockerbagerikonsten är i Spanien högt uppdrifven, liksom konsten att bereda läskedrycker — så nödvändiga i ett klimat, där man kommer till fyrtiofem grader i skuggan! Hos *los pasteleros* ligga smakfullt beredda fåglar och andra djur sida vid sida med kakor och tårtor af mer vanlig form. Julen är tiden för *turrones, pollorrones* och allt hvad de heta, först och sist för *bunnuelos,* små sockrade strufvor lagade i olja. Hvarje god spanjor måste förtära sådana.

För kalkonerna här är julen alldeles icke någon glädjefest. Man ser dem i ofantliga skockar på gatorna, drifna af pojkar med långa käppar, hvilka litet emellanåt hejda sin hjord för att skrika *pavos! pavos!* och så locka invånarne i de angränsande husen att förse sig med en mer eller mindre fet stek. Äfven nere vid bron, där man hållit fruktmarknad, — ännu tyckes det mig, att jag känner den sköna doften af de ofantliga äppeltrafvarna, som ordentligt ”balsamerade” luften — är det tradition att hålla väldiga massor af de åt julaptiten offrade fjäderfäna.

Antalet tambours de basque, hvilka försäljas i Sevilla under *la noche buena,* är fabelaktigt. I hvartannat hörn — och hörnen äro här legio — såg man något magasin, där ofantliga staplar af bjärt målade skrammelinstrument voro uppradade, åtkomliga för allas börsar, från 25 öre till högre pris. Man rasslade dem också flitigt. Dessemellan förnams det mullrande lätet af zambomban och en eller annan skrikande chicharra — en käpp med en sena fäst vid båda ändar; mellan käpp och sena prässar man in en blåsa och stryker så med en pinne som med stråken på en fiol.

En zigenarflicka från Triana på andra sidan floden dansade under ett fönster och sträckte bönfallande upp sitt bruna

anlete, att någon måtte kasta en *ochavo* i hennes tambour de basque. De blinda knäppte på sina gitarrer än mer nitiskt än vanligt. Det är dessa stackares specialitet här i landet, liksom äfven att skrikande gå omkring och bjuda ut lottsedlar. Ingen leder dem. De hitta så väl i sina krokiga gränder, där en människa med syn har lätt att förvilla sig!

Små trupper drogo fram, äfvenledes vid ljudet af den kära gitarren, flickor från de fattigare kvarteren, med rosor i håret och kammen på sned efter äkta andalusisk sed. Man skrattade, visade tänderna och skrålade en seguidilla eller kanske el petaco.

Allteftersom natten skred fram, tilltog naturligtvis antalet af de mer än glade. Spanjoren är annars nykter; men han gör som sagdt ett undantag för la noche buena! Af de otaliga kapporna på gatorna såg man många som jämte sina ägare svängde en smula ostadigt. Sång-kaféerna eller ”balsalongerna”, som här säges, voro emellertid fyllda af en synnerligen lifvad publik, som ursinnigt applåderade barberaren Paco, då han på sin stora gitarr utförde bullrande konststycken, sångerskorna hvilka skreko sig röda i ansiktet af malaguennor, jaleos och andra folkvisor, samt några danserskor af obegränsad frihet i rörelserna. Klockan tolf på natten är la misa del gallo eller tuppmässan. Jag var jämte några af ortens invånare i en asylkyrka, där man höll en mässa af mera högtidlig natur, under det att i många andra af Sevillas tempel vid den timmen på natten en del af församlingen plägar vara litet upprymd. I den lilla asylkyrkan lågo de fromma systrarna i sina stora hufvor på knä och rullade på radbanden. Där var så tyst i förstone. Alla de nedhukade kvinnorna tycktes i halfdunklet vara lika många nunnor. Det är så vackert här att se alla dessa mörkklädda gestalter. Jag tror Spanien vara det enda land, där damerna kommit underfund med, att svart kläder dem så väl. Det

ligger en retelse i de svarta figurerna. Det borde vara sorgligt. Och dock är det så skönt.

Började man så la misa del gallo. De små sjöngo uppå läktaren, biträdda af några "systrar". Jag hörde för sista gången de välkända villancicos och den naiva orkestern till åminnelse af krubban, barnet och herdarna, zambombas, panderetas och pajaritos.

Däremellan mässade prästerna, och församlingen mumlade andäktigt. Flickorna i vårt sällskap korsade sig så fromt och slogo sig för bröstet. Man kunde hafva trott dem vara botgörerskor. Dessemellan höjde de dock på hufvudet, och vi skrattade och tasslade. Men så var det ju ock *la fiesta de los niños y de las zambombas!*

Först klockan tu slutade "tuppmässan". Då vi kommo ut ur kyrkan, skeno stjärnorna klart; men gatorna och de små torgen voro nära nog öfvergifna. Blott i ett hus nära *plaza de la carne* var ännu en den muntraste *tertulia* i gång. Tamburinerna smattrade, ljusen flämtade, och glädjen stod högt i tak. Flickor med blommor i håret dansade seguidilla.

II.

Sevilla.

Gatulif. — Folkkaraktär.

Madrids lif och Barcelonas rörelse äga vi icke i Sevilla. Det är ännu i mycket den moriska staden med halft österländska tycken. Gatorna, det inre af husen och ända till umgänget hos dess invånare påminna så lifligt om den flydda tiden och vittna, huru mycket i själfva verket inkräktarna från Jemen, Syrien, Egypten och Berberiet lämnat i arf åt sina kristna efterträdare. Också lyser himmelen här nära nog lika blå som öfver Libanon och de nejder, hvarifrån de första kaliferna utsände sina skaror att hos de otrogna inpränta islam och profetens namn.

Sevilla är en labyrint af trånga, ideligen krökande gränder, där de infödda själfva ibland hafva svårighet att finna sig fram. Dess utsträckning är ofantlig, och staden borde härbärgera en half million själar, under det den nu icke hyser tredjedelen. Men förhållandet är, att hvarje hus i regeln blott innehåller en familj — alltjämt så, som härskade ännu morerna öfver staden. Klimatet gör ock denna rymlighet till en nödvändighet. Endast i de fattigare kvarteren tränger man mera ihop sig; "corraler" finnas, som innesluta väl ett hundratal människor af bägge könen.

Sevilla har blott *en* stor plats, Plaza nueva, hvilken med sina orangeträd till trots förekommer som en liten öken midt i detta virrvarr af gathörn, gränder och återvändsgränder, hvarest allt annars är trångt, skuggigt och hemlighetsfullt. Däremot äro de *små* torgens antal legio. Än äro de planterade med några akacior eller oranger, än äro de bara och hafva utseende af rendezvous för några smågator, som där stämt möte för att taga litet sol.

Ungefär i midten af staden löper Calle de las Sierpes. I hvarje annan större stad skulle den intaga en högst blygsam plats: utan trottoarer, smal, skäligen kort, krokig, i saknad af alla monumentala byggnader. Vagnar hafva där — liksom å flertalet af de öfriga gatorna — icke rätt att passera, ej en gång möjlighet, ty ett par järnstolpar stå som skyltvakter vid dess båda ändar! Men i Sevilla spelar den rollen af Ringstrasse eller Corso. Från morgonen till natten vimlar den af människor, som trängas kring de bodar, hvarmed den är kantad, och i kaféerna, hvilka nästan alla äro belägna vid denna gata. Nu på vintern är Calle de las Sierpes dessutom den antagna promenaden efter Ave Maria. Butikerna stå öppna till elfvatiden, lampor och gaslågor lysa rikligen upp den... det är en evinnerlig kretsgång af kappor och breda hattar. Spanjorerna äro ett folk, som älska att tränga sig fram, gifva knuffar och få knuffar, när de promenera. En och annan utlänning finner kanske bruket otrefligt; men det har väl sina behag!

Om sommaren, då solen slungar pilar af fyrtio graders värme öfver staden, spänner man ett "toldo" eller tälttak öfver Calle de las Sierpes och andra gator, som ej hafva långt från den ena muren till den andra, men där trafiken icke desto mindre är stor. Annars skulle hettan blifva för odräglig i en trakt, där redan i februari månad "hunden söker skuggan", som ordspråket säger.

Oaktadt Sevilla är en hamnstad, äro — jag antydde det —

lifvet och rörelsen icke desamma som i Madrid eller Barcelona. Men hvad som icke är lif och rörelse i ”högre” bemärkelse, ersättes rikligen genom väsen och larm. Klockorna ringa här som på intet annat ställe. Från alla dessa små, bjärt målade, af madonnor prydda, med fajans utsirade torn och klockstaplar surrar, skramlar och pinglar det ständigt. När den ena slutar, börjar den andra. Äfven en döf bör komma underfund med, att han befinner sig i en åt kyrkan hängifven stad, där ända sedan San Fernandos tid allt kätteri varit bannlyst. Dock, icke något ondt därom . . . det är ju en musik, som passar för orten.

Komma så bjällrorna af dragare och mulor, af nöthjordar, hvilka gravitetiskt promenera öfver torgen med sin ”cabestro” eller ”hufvudoxe” i spetsen, af getter eller får, som beta på någon liten öppen plats eller idissla längs någon mur. Och gitarrerna! — de klinga väl icke så mycket, men de surra så mycket mera. Gitarrspelet på gatorna är nämligen de blindas nästan uteslutande privilegium. Den poetiska och i romanerna gängse seden att ställa sig nedanför någon balkong och med några vibrerande toner i moll locka sin sköna till fönstret återfinnes här icke i verkligheten. Serenaden, den där dock borde vara omhuldad under denna älskliga himmel med dess vackra nätter, i gränder, som synas gjorda därför och borde gifva det förträffligaste eko, trånga och inhägnade som de äro, — serenaden ersättes ibland genom en orkester af blåsinstrument, hvarmed det är bruk att nattetid ”traktera” vid högtidliga tillfällen, och som göra ett afskyvärdt buller, så opoetiskt som något! . . . Skall man väl någonsin återkomma till mildare lut-toner? Eller skall man fortfarande döma sin känsla till att offentligt uttryckas genom två och tjugo trumpeter?!

”Nummer ett tusen tre hundra åttioåtta! Dragningen är i morgon!” är ett af de vanligaste skriken i Sevillas gator. Det är blinda eller icke blinda, hvilka draga kring och bjuda

ut lottsedlar. Denna väsnande industri sysselsätter här hundratals personer; spelet å statslotteriet frestar många — i synnerhet äro lotterna eftersökta till julen, då "el lote gordo" eller "feta vinsten" uppgår till tio millioner realer. Juldagsmorgonen, då telegrammet från Madrid afvaktas, hafva knappt många andalusier sofvit lugnt på sitt öra! För en tid sedan råkade en af de större vinsterna att tillfalla en "barberare i Sevilla". Den öfverlycklige figarons första handling var att af hela butiken anställa en högtidlig autodafé och för öfrigt upphöra med rakningsyrket.

Lägg till klockornas larm, bjällrornas pinglande, gitarrknäppningen och de blindas rop, klatschandet af piskor och de karakteristiska skränen af alla de otaliga försäljare, hvilka ströfva gata upp och gata ned, den ene med en korg fisk under hvardera armen, den andre bjudande ut limonader, en tredje rostande kastanjer på en egendomlig tillställning med lerkruka, en fjärde stannande utanför husen med ett par borickor lastade med kol.

Ungefär samma väsen hör ni för öfrigt vid napolitanska golfen och vid Nilen, om ock med andra accenter, öfverallt där ett välgörande klimat och ren luft göra strupen uthållig.

Vid midnatt har redan allt upphört. Därefter hör man ingen annan mänsklig röst än "sereno'ns" — nattväktarens — hvilken med sin lilla hällebard i ena handen och en blygsam, framför magen hållen lykta i den andra sjungande ropar ut kvarterna: "Ave Maria purisima! klockan har slagit tre kvart på ett!" o. s. v.

En och annan älskare står väl också i det längsta och "plockar kalkonen" vid något fönster. "Plocka kalkonen" eller som här säges: *pelar la pava* är en äkta andalusisk sed, som troget fortgått i Gud vet huru många sekel.

I ett land, där duennor och galler för fönstren äro lika oundgängliga, där en ung flicka ej kan gå öfver gatan utan något sådant som man vulgärt plägar kalla "förkläde" och

där husen äro befästade som citadell eller åtminstone som harem, blir en dylik sed en nödvändighet och en vana, högst betecknande och intressant.

Den unge man, som har förbindelser med en sennorita eller har rang och värdighet af hennes "novio" eller fästman *, infinner sig, när natten breder ut sin svarta skrud, utanför hennes hus för att underhålla sig med kärligt samtal genom något fönster i bottenvåningen, dit den väna stiger ned.

Han står på trottoaren — om någon sådan finnes — hon ligger innanför nedhukad vid gallret, ty bägge åtskiljas de af de stygga, obevekliga järnstängerna! Det är för öfrigt ett erkändt, "lagligt" bruk, mot hvilket föräldrar och målsmän icke lägga det ringaste hinder, absolut förtroende som de hafva — till järngallren! Man döljer det visst icke. På sin höjd att tillbedjaren, om någon bekant passerar, drager kappan litet mera öfver öronen.

Utom för en förkylning utsättes man dock äfven för en annan risk, ty om några bekanta öfverraska en, är man skyldig att åtfölja dem och på köpet inbjuda de objudne störarna på några flaskor manzanilla i närmaste "taberna". Detta heter *cobrar el piso* och lär vara i svang i synnerhet bland gossarne i de blygsamma klasserna, älskare med stora hattar, korta jackor, åtsittande byxor och håret rätlinigt klippt öfver tinningarna.

Sevillanarna utgöra ett släkte gladt till lynnet, benäget att roa sig, af utomordentliga anlag för att promenera, men makligt och föga vän af ansträngande rörelser och allt industriellt bråk. Jag vill dock visst icke uttala någon sträng dom öfver deras anlag i det ena och andra. Men hvad jag säger, är blott ett upprepande af hvad de självfva sagt mig. Också är det ett faktum, att af handel och industri här den allra betydligaste delen ligger i "främlingars" — hoc est icke-an-

* Bruket att hålla sig fästman eller fästmö är i Andalusien mer än någonstädes gängse. Mest lika allmän tror jag seden är att slå upp.

dalusiers händer. Så hafva inflyttade från Rioja och andra orter af Kastilien de stora magasinen för kläden, sidenvaror m. m. Montanneserna eller invånarna från provinsen Santander äga till specialitet butiker med matvaror och mera sådant. Detta är så allmänt, att man alltid säger: gå att köpa något hos "el Montañés". Katalanerna drifva en mer fabriksmässig handtering, pappersfabriker o. s. v. Basker sälja vapen från Eybar och konstfärdigt ciselerade arbeten. Asturierna hafva blygsammare anspråk. De tjänstgöra, bland annat, mycket som lakejer. Den lägsta och tyngsta lotten kommer nu som alltid på galicierna, "los gallegos", dessa Spaniens beoter. "Gallego" har här på halfön öfvergått till ett öknamn. Man beskyller invånarna från Santiagos nejder att hafva hufvudskålen betydligt tjockare än andra spanjorer. Utan all grund är det väl icke. På trettondagsaftonen t. ex. hafva de här under långliga år plägat gå kring gatorna utrustade med stegar och digra påsar, enär man inbillat dem, att de tre vise männen den natten skola komma till staden. Stegarna för att resa och klifva upp mot någon mur att bättre och långt förut kunna se *los reyes magos* anlända . . . påsarna för att däri stoppa alla de rara och kostliga skänker, de väntade sägas skola bringa med sig!

I Sevilla som annorstädes äro galicierna *mozos de cordel,* vattenbärare och mera sådant. Likaså *mandaderos,* i det de hafva i uppdrag att åt ett tjog hus eller familjer anskaffa det nödvändiga i provianteringsväg.

Men hvad återstår då för mina goda sevillanare? De — det är som sagdt de själfva som fortfarande tala — de älska mycket att hafva det bekvämt, att med värdighet afhandla dagens frågor, litet smått politisera * och spatsera. På stenbänkarna å Plaza nueva sitta städse många i kappvecken in-

---

* Sant är, att Andalusien åt de politiska partierna i Spanien städse lämnat många goda, om ock oroliga hufvud och ett i proportion ofantligt antal personligheter, att blott nämna Canovas del Castillo, Castelar m. fl.

höljda borgare, halfsofvande och nickande eller inbegripna i samtal. De högre klasserna samla sig på sön- och festdagar nere vid promenaden på flodstränderna, hvars bortre del kallas las Delicias. Sällan har väl ock en promenadplats gjort mer skäl för namnet. Den löper under en längd af en eller två kilometer utefter brädden af den gula Guadalquivir, hvars bölja tid efter annan plöjes af någon uppkommande eller utlöpande ångare. Åt söder buktar den bort mellan gröna stränder, åt norr skiljer den det egentliga Sevilla från förstaden Triana midt emot, bägge sammanbundna af en bågbro. Lindriga höjder med olivschatteringar begränsa horisonten. Själfva promenaden går mellan akacior och oranger, inhägnad som den är på ena sidan af palatset San Telmo och hertigens af Montpensier härliga, rika trädgårdar. En liten park med städse grönskande, doftande oranger, palmer, magnolior, eucalypter och blomsterrabatter slutar den. Det hela, upplifvadt af denna djupblå, välgörande himmel, af denna sköna luft, af solen, som i nedgången kastar guldstrimmor öfver de friska gräsmattorna på andra sidan floden, glittrande spindelväfvar mellan orangelöfven, glorior kring de enstaka palmerna och cypresserna, paljetter i floden — allt detta är underbart vackert.

Ortens aristokrati defilerar i vagnar. Otaliga ryttare på ofta präktiga, andalusiska springare galoppera på bägge sidor om körvägen. I alléen för de gående ändtligen ser man allt hvad Sevilla kan erbjuda af grace, blixtrande ögon, välformade gestalter och små fötter, dels långsamt rörande sig fram, dels hvilande vid floden med ryggen åt solen, som välbehagligt värmer — kanske snart för mycket.

III.

Sevilla.

Andalusiskan.

"Här äro vi icke vackra, men graciösa", — sade till mig señora X. första dagen, jag var i Sevilla, och som ett slags kommentar till hennes ögonblicket förut gjorda fråga: "Falla sevillanskorna er i smaken?"

Om man satte dessa ord i förgyllda bokstäfver öfver ingången till Andalusien, skulle mången komma hit med klarare begrepp och fara härifrån med mindre svikna förhoppningar. Jag talar om de resande, som blott hafva dragit genom landet den nödvändiga tiden för att låta sina kappsäckar se litet af Sevilla, Cadiz, Malaga och Granada. Bland dem har mången utropat: "Skall detta vara den beprisade andalusiska skönheten? Då hade jag väntat mig något helt annat!" Och så skall ännu mången ropa, så länge han icke har den turen att redan första dagen träffa señora X. och af henne få nyckeln till gåtan.

Icke som det skulle fattas exemplar af verklig skönhet söder om Sierra Morena. Men de flesta äro dock icke ideal af den beskaffenhet, man föreställer sig i det öfriga Europa. Andalusien är stort... gaditanskan har en typ, malaguennan en annan, granadinan en tredje, sevillanskan en fjärde, hvar och en med sina små kännetecken och skiljaktigheter.

Jag vill blott tala om den sistnämnda, som jag ju nu har för ögonen.

Mera liten än stor, anlag för godt hull och dock smidighet i växten, gången lätt på små fötter, — sådana äro de allmänna kännetecknen på den sevillanska kvinnotypen. Blondiner äro icke så sällsynta, som man skulle tro, om äfven "blond" här icke är ett så öfvermåttan ljust begrepp som i norden. Hvad ansiktena beträffar, äro de sällan regelbundna; näsan är vanligen något uppåtsträfvande; granskar man nogare, skall man nog upptäcka flera brister, hvilka dock icke kunna hindra, att det hela blir behagligt. Öfver hela sevillanskan ligga utbredda en frihet och en munterhet, som icke hafva det ringaste af våra barrskogars melankoli. Hon är så fri och glad, att man i första ögonblicket kunde taga det för behagsjuka, så bullersam, att det kan stöta dem, som komma från Elben och Themsen. Och dock är det blott natur. Vore det förställning, så vore det odrägligt. Nu blir det blott uppiggande, trefligt och smittsamt.

En alldeles nykommen häpnar väl ändå kanske; men snart vänjer han sig, i fall han icke är af allt för hårdt trä, och märker knappt, att man i själfva verket stojar förskräckligt.

Jag kommer ihåg första aftonen, jag i ett sällskap gjorde bekantskap med Florentina. Florentina är en äkta *tipo flamenco*, andalusiska från topp till tå, omöjlig i hvarje annat klimat, men helt naturlig vid Guadalquivir. Hon är mycket liten till växten, rund, knubbig med feta armar, gropar i kinderna och anlag för isterhaka. Hon är icke vacker; näsan är alldeles för lång, munnen för stor, och hyn är just icke en älfvas. Florentina bär håret slätt öfver öronen, men buckligt öfver hjässan och nacken. Bakom vänstra örat sitter, kokett som på hvarje god "macarena", en ros, kanske ock en knippa jasminer, ibland en hel liten trädgård; och barmen har väl ock sin bukett. Hon skrattar beständigt och mycket högljudt; hennes feta armar och händer gestikulera immer-

fort; ibland deltager hela kroppen i rörelsen. Det är en vulkan i ständigt utbrott — men en vulkan af utrop, skratt, infall, handklappningar och muntra miner. Florentina bullrar som ett helt regemente. Hon ensam bildar en kör. "In Deutschland würde sie Entsetzen erregen", sade mig en tysk dam för icke längre än ett par dagar sedan. Här väcker hon blott jubel; hennes uppträdande gör samma verkan, som då någon börjar knäppa på gitarren eller stämma upp en "malagueña", en "jaleo" . . . hvarje god andalusier ropar o-le-e . . .

Florentina slog sig emellertid ned vid pianot, som hon i parentes sagdt behandlar icke mindre mästerligt än gitarren. Jag satte mig på en stol bredvid, och några andra vänner och väninnor grupperade sig rundt omkring. Hon spelade och sjöng "la palanca", "la pava" och några andra stycken af den andalusiska repertoaren. Hon har icke mycket röst, man skulle till och med kunna påstå, att hon sjunger litet i näsan — men icke dess mindre gör hennes föredrag af spanska folkvisor mycken effekt, beledsagadt som det är af minspel, oupphörliga rörelser på hufvudet och en och annan smackning med tungan. Mycken röst fordras ock icke till dem; hufvudsaken är den äkta karaktären af "flamenco". Allt under det Florentinas fingrar gledo öfver tangenterna, hade hon lika fullt öfverflödande tid att prata till höger och vänster, ställa till mig tio dussin spörsmål och svara på lika många frågor.

Af den blyghet, hvaraf våra nordiska sköna besväras, ser man här sällan prof. Florentina betraktar en ung man lika obesväradt, som hon skulle betrakta en häst eller en hund. Efter några ögonblick voro vi redan så bekanta, som hade vi känt hvarandra under många Herrans år, och att döma af de handskakningar, som vi vid afskedet växlade, kunde man minst ha tagit oss för kusiner.

Att säga det alla sevillanskor äro så uppsluppna som Florentina eller i så hög grad "flamencos", så långt går jag väl icke. Men hvad jag nu sagt om henne, gäller dock mer eller

mindre om de flesta öfriga. I deras väsen råder en naturlig obundenhet. Man kan närma sig dem utan farhåga att bli ansedd för näsvis. Skulle någon äfven första gången han ser en flicka göra henne en kärleksförklaring, tages det icke illa upp, och han utsätter sig kanske för att få höra ett — *si* (ja). Däraf det oproportionerligt stora antal "förlofvade" här i landet; ty i regeln måste antagas, att hvarje flicka haft ett halft dussin friare och två à tre fästmän, innan hon slutligen allvarsamt underkastar sig hymens band. Att någon här går suckande under månader utan att våga gifva sin känsla luft hör alldeles till undantagen. Man friar — ordet är litet oegentligt. — Får han en *calabaza,* upptages den i regeln lugnt. Likaså är förlofningsakten här icke af den betydenhet som i vårt land. Man växlar icke ringar, det eklateras ej. Från och med det ögonblick man gjort sin förklaring och denna mottagits bevåget, har man rang, heder och värdighet af *novio* till den sköna och att stå i förbindelse med henne, såvida det ej gifves alltför obevekliga anhöriga. Skulle så en eller bägge tröttna vid den andra, är brytningen den enklaste sak i världen. För att ernå densamma behöfver man icke göra många steg, hvilket påminner om bruket i den muselmanska världen, där mannen för att utstöta sin hustru blott uttalar några af koran förestafvade ord. Huruvida denna lätthet att "slå upp" härrör så långt som från det muselmanska tidehvarfvet, därpå vågar jag dock icke inlåta mig.

En brytning mellan två novios väcker således här icke mycket uppseende. Den förefaller lika förklarlig, som lättheten att ingå en förbindelse är stor. Klart är emellertid, att ju högre man går upp i samhället och inom aristokratien, desto ceremoniösare och svårare blir saken, om äfven grundlynnet fortfar att vara detsamma.

Som å andra sidan den andalusiska kvinnan är underkastad tusen gånger mera tvång än den nordiska, och som hon aldrig saknar en mer eller mindre gammal släkting eller

duenna, hvilken som en skyddande genius bevakar henne, blir däraf en nödvändig följd, att den rök, som uppgår från lågan af två brinnande hjärtan, i ögonblicket varskos af vänner och bekanta. Lika litet bryr man sig om att dölja den; ingendera parten plägar vara särdeles blyg. Då det är svårt, om icke omöjligt att ensam få yppa sina känslor för den, man ärnar tillbedja, begagnar man sig af det gynnsammaste tillfället vid en bal eller tertulia. Skulle någon höra ens kärleksförklaring, gör det föga till saken. Kanske talar man själf vid första tillfälle själf om den ord för ord.

För blygare naturer gifves det ju äfven hemligare medel att ernå sitt uppsåt, från och med ögonkast till och med språket med solfjädern, som en god sevillanska bör ha lärt. Ger man den på ett sätt, betyder det "vänskap", på ett annat "hat", på ett tredje "förtroende". Presenterar den unge mannen den halft uppslagen, kan det tydas som ett frieri. Af sennoritans sätt att behandla den, beror då hans öde. Slår hon upp den och viftar därmed behagsjukt, betyder det, att hon mottager det hjärta, som bjudes henne; slår hon raskt ihop den — så gör *han* bäst i att lika raskt gå sin väg.

Det finnes äfven ett näsduksspråk, men därvid skall jag icke uppehålla mig.

Sevillanskan är stolt öfver att vara sevillanska. Och hon döljer ej sitt lilla högmod. Hon säger er öppet: "I Madrid kläder man sig väl, är vacker, om ni så vill, men damerna där ha ingen *animacion,* ingen *gracia.* Och gaditanskorna, det är väl sant, att de äro eleganta, hafva mycket fin typ, men öfverallt, där damer från Sevilla och Cadiz komma tillsammans, taga vi priset."

Det är egenkärlek... eller hur? Men man förlåter den gärna...

Hvad vi i våra förhållanden mena med bildning, får man icke vänta sig hos spanskan eller hos sevillanskan, efter jag talar särskildt om henne. I Tyskland till exempel är ingenting

vanligare än höra fruntimmer tala om arkitektur. I Sevilla däremot har jag ännu icke träffat någon, som kan skilja en jonisk pelare från en korintisk. På sin höjd ordar man litet om musik såsom den konst, hvilken ligger närmast till hands, eller faller man i beundran öfver några verser af Calderon.

Annars höjer sig sevillanskan aldrig ur sin alldagliga atmosfär; men denna alldaglighet är ytterst starkt parfymerad med *amor* i alla dess små variationer. Inom *den* sfären uppenbarar hon rätt mycken intelligens, och ibland kan man rakt af glömma, att hon ej förmår skilja en jonisk pelare från en korintisk!

Det naturligaste och bästa, man här kan säga åt en flicka, är att tala om hennes behag. Däröfver stöter hon sig icke, men väl öfver motsatsen. I vårt land torde mången bli förolämpad, om hon af en person, som hon ej allt för mycket känner, hör fraser sådana som: hvad ni har vackra ögon! och en så liten fot!... Det måste jag då säga, att ni är bra väl växt!...

I detta klimat är detta just detsamma, som att tala om vädret eller att säga att himmeln är blå.

En filipstadsbo skulle otvifvelaktigt få slag, om hon komme till den helige Ferdinands stad och hörde, hur fritt man där talar om sådant, som i andra länder räknas för en smula anstötligt. Men häruti finnes icke den ringaste cynism. Det är så naivt och naturligt, något kan vara.

I sammanhang med hvad jag redan sagt står, att man talar till hvarandra utan alla ceremonier. Ej som i vissa land, där man behöfver årtionden för att införa det stackars ordet "Ni", oaktadt alla ringränningar i tidningsspalterna till dess försvar. Spanjoren-sevillanen, som likväl i vissa afseenden är så ceremoniös, icke allenast har sitt ständiga *Usted,* äfven på andra sätt visar han mera frihet. I fråga om personer, som något litet känna hvarandra, brukas här nästan aldrig herr... åtföljdt af tillnamnet. Man säger blott det senare.

Mellan de bägge könen är förhållandet liknande. Man behöfver icke i hvarje ögonblick säga "fröken X." eller *sennorita tal*. Åt en ung dam säger jag alltså, utan att vara närmare bekant, blott förnamnet, Inés, Pilar, Lola eller hvad hon nu må heta.

Det är ett bruk, som icke nog kan berömmas.

Tiden felas mig nu för att mer detaljeradt tala om sevillanskan i hennes husliga lif. Jag inskränker mig till att sammanfatta hvad jag nu sagt om hennes förnämsta egenskaper. Hon är icke strålande skön, men mycket behaglig och graciös. Hon har icke engelskans smak för hemlifvet, men icke heller hennes tåpighet och stora fötter; icke tyskans bildning, men icke heller hennes "wunderhässlichkeit". Sevillanskan lefver fort. Vid fjorton år är hon redan kvinna, och skrynklorna komma innan hon sett trettio somrar!

Kanske det är därför att hennes fjärilsperiod är så kort, som hon icke talar så mycket om joniska eller korintiska pelare utan använder den till att le, fladdra, dansa och konjugera verbet älska i flera former, än själfva grammatikan bjuder på.

IV.

Sevilla.

Kaféer och baler. — Don José.

I alla land, där det är godt om vin, pläga invånarne vara nyktra. Sevillanarn gör intet undantag från regeln. Att se en öfverlastad person på gatan är här ytterst sällsynt, om icke möjligtvis på julnatten.

Icke desto mindre äger Sevilla, likt de spanska städerna i allmänhet, en massa kaféer, att icke räkna alla *tabernas* och vinutskänkningar, där manzanillan flödar. Manzanillan är ett hvitt vin från San Lucar-trakten. Det serveras alltid på med hål försedda brickställ; *las cañas* eller de små cylindriska glasen utan fötter stå uppställda i mångdubbla rader. Dessa brickor aflösa hvarandra med en fabelaktig hastighet; men så är ock manzanillan en skäligen oskyldig dryck, hvaraf det fordras betydliga kvantiteter, för att den skall stiga åt hufvudet.

De förnämsta kaféerna ligga nästan alla vid Calle de las Sierpes, Sevillas lilla pulsåder-gata. Det största är *Café Suizo,* ett af de många som tillhöra ett schweizer-sällskap, hvilket äger dylika lokaler i nästan alla större spanska städer. Egentligen består det af två utaf kolonner omgifna gårdar,

täckta med glastak under vintern, men öppna under den varma årstiden, då hettan annars skulle vara odräglig. I öfre våningen finnes restaurang och i ett par närbelägna salar ett dussin biljarder. Så mycken lyx som i Madrids eller Barcelonas inrättningar af samma slag ser man emellertid icke, men väl mera folk. Från sex på aftonen till elfva på natten är där proppfullt; och röken från hundratals cigarretter höljer hela det ofantliga innandömet med en gråblå slöja.

Förtäringen borde vara oerhörd, men är det dock icke så mycket som man skulle kunna tro, om också omkring tolf hundra koppar kaffe åtgå på kvällen.

Ty till sistnämnda dryck inskränker det sig hufvudsakligen. Alla dessa goda spanjorer hysa mycken tillgifvenhet för kaféet, men motvilja mot att där gifva ut mycket. De gå också dit icke för att dricka, utan för att dricka en kopp kaffe, röka några *pitillos* och prata med sina bekanta. Mången nöjer sig kanske med ett glas vatten och en tandpetare.

Spritdrycker på bordet höra till undantagen; mer allmänna bli längre fram glasserna och limonaderna. Det är ett sällskap, fullkomligt motsatt till det i Sundsvall eller Haparanda. Bullret är likafullt oupphörligt. Andalusiern talar ogärna sotto voce. Det är dock åt sina bekanta som man skriker, icke på kyparne. På *mozon* kallar man städse efter österländsk sed medelst att slå ihop händerna. Att klinga med glaset hör ej bruket till.

En särskild och mycket karakteristisk klass af kafébesökande tyckes bestå af dem, hvilka äro amatörer af biljardspelet, men dock icke spela utan tillbringa timmar grupperade kring biljardbordet eller sittande på bänkarne längs väggarna insvepta i sina kappor, där den ene gubben efter den andre nickande lullar till sömns. Dessa figurer motsvara dem, man under förmiddagarne ser solande sig på Plaza nuevas stensoffor. Det ena som det andra är otvifvelaktigt en äkta

spansk sysselsättning, billig, om också ej inkomstbringande.

Hvad som slår en i Café Suizo liksom i andra spanska lokaler af liknande art, är den fullständiga jämlikhet som där råder. Sida vid sida med ämbetsmannen, advokaten, professorn vid universitetet, militären eller studenten sitta hederliga landtbrukare från nejden, handtverkare, arrieros eller chulos från förstaden la Macarena, med håret slätkammadt öfver öronen och kvartersbreda hattbårder.

Ingen besvärar den andra eller besvärar sig för honom. Man är höflig, men utan tvång, slår sig utan krus ned vid ett redan tämligen besatt bord, men ger alltid eld åt den behöfvande eller skyndar sig att erbjuda honom en cigarrett, änskönt han är obekant och af annan klass. Denna "utjämning" och frihet från tvång mellan de olika samhällsklasserna kommer en ofrivilligt att tänka på de österländska folkens likartade väsen.

För den som vill studera typer är Café Suizo ett rikt, om ock rökigt fält, ehuru *la capa* ännu så länge ger ungefär samma "konturer" åt alla de besökande. Den verkliga Sevilla-typen bland folket synes mig vara: skägglöst, om också orakadt och med stark skäggbotten försedt, blekbrunt ansikte; en tämligen bred mun med rörliga käkmuskler; bruna, lifliga ögon, ofta dock försedda med något lyte — så är antalet af enögde, jag vet ej af hvad orsak, här förvånande stort —; håret stelstruket frampå tinningarna; kroppen smidig, ej grof. Hvad man egentligen menar med nationaldräkter bäres ej i Andalusien. De höra komedien till, och den äkta *majan** synes blott i ferian. Som den *flamenca* kostymen får man dock anse en kort jacka med eller utan snören, tjocka, tätt åtsittande byxor, rödt yllebälte om lifvet, ingen halsduk och bredskyggig filthatt eller *sombrero calañés,* en mindre, styf, med bomullssammet öfverdragen hufvudbonad.

---

* *Majas* är det gängse namnet för kvinnan af folket.

Café Suizo är äfven en mötesplats för toreros, hvilka tillbringa vintern, då tjurfäktningarna äro begrafna, med att slå dank. Sevilla är älsklingstillhållet för de flesta af ifrågavarande individer, nästan alla renblodiga söner af detta samma Andalusien, som åt Spanien skänker de eldigaste hästarne, de eldigaste vinerna, de eldigaste kvinnorna. Utan att vara andalusier kan näppeligen någon vara god torero. Det är en ”conditio sine qua non”. Det fordras grace för att handtera värjan, liksom för att knäppa med kastanjetter.

Toreron har en typ, som sällan växlar. Han är alltid utan skägg och halsduk, men försedd med coletan eller den lilla hårpiskan i nacken. Det är annars icke mer än en idealiserad *majo*. Några högre egenskaper får man icke söka under en nutida tjurfäktares jacka.

Ifråga om baler och dylika tillställningar står Sevilla långt tillbaka för Madrid, som har företrädesrättigheter att under vintern hysa inom sina murar Spaniens rikaste och mest aristokratiska familjer. Sällskapen eller bjudningarna här kunna indelas i tre klasser: sådana, där man bryter tidigt upp och där alla serveringar inskränka sig till att man — om man står väl med värdinnan — kan få förfriska sig med ett glas vatten; sådana, där vin och sötsaker bjudas; och slutligen större baler med byffé, där man i regel ej åtskiljes förrän kl. fem på morgonen. Den första af dessa kategorier är den allra brukligaste, det behöfver jag ej tillägga. Frånvaron af alla materiella uppmuntringsmedel hindrar likväl ej, att man roar sig — något som i ett nordiskt klimat vore så godt som otänkbart.

Ifråga om offentliga förlustelser bjudes alla veckor under denna årstid (februari) på maskeradbaler, hvilka emellertid alldeles icke äro af någon lysande beskaffenhet. Det kvinnliga elementet är städse på samma sätt representeradt; några damer af de högre klasserna besöka dem sällan eller aldrig. Också i originalitet kunna dessa baler i teatrarne näppeligen

uthärda en jämförelse med dem i Don Josés hus. Don José är en gammal skrifvare af aktningsvärdt yttre; och Gud vet, huru han kommit på den tanken att ställa till dans hemma hos sig om söndagskvällarne mellan sju och elfva. Om han hade giftasvuxna döttrar, kunde man begripa det; men han har blott en son, som till på köpet icke dansar. Någon ekonomisk vinning är det ej heller; ty i Don Josés familj går man som vän i huset, utan att betala; dörren öppnas ej för hvem som helst — ehuru det är sant, att föreställningsceremonierna ej äro vidlyftiga. Hvad som alltså förmår gubben till sin balmani och till att bestå ekläreringen — visserligen blott sammansatt af två till tre ljus eller lampor — har jag svårt att begripa, så vida det ej är en långt drifven filantropi och önskan att se gladt folk omkring sig.

En söndagsafton stannade vi, en tätt sluten trupp af ett halft tjog personer, utanför Don Josés lilla hus vid Köpmansgatan nära katedralen. Från dess inre hördes ett doft sorl af röster, musik och det täta trampet af fötter i rörelse. Man öppnade, och vi kommo först in på en liten patio eller gård af tio fot i fyrkant. Den stod i omedelbar förbindelse med danssalongen. I hela vårt talrika sällskap hade blott en den förmånen att en gång förut hafva sett värden; men han föreställde alla de öfriga för den vördige skrifvaren, som vänligt hälsade oss välkomna. Från detta ögonblick kunde äfven vi anse oss vara *amigos de la casa* (vänner i huset).

Våra kappor lades inne i själfva salen i hög på ett bord, som redan dignade under en skeppslast dylika plagg; hattarne kastades upp på några hyllor, där skrifvarens af åtskilliga åldriga manuskript och ”handlingar” bestående bibliotek låg uppstapladt... och efter dessa formaliteter blandade vi oss bland de öfriga gästerna, ty just då hade en paus mellan två danser inträdt.

Don Josés festvåning var sammansatt af en sal, ungefär tjugufyra fot lång och hälften i bredd, hvilken på samma gång

tjänstgjorde som balsalong, konversationsrum och — som jag antydt — garderob. Att en viss etikett rådde, kunde man dock öfvertyga sig om genom några på väggen uppslagna, handskrifna plakat af denna lydelse: "gästerna ombedjas att icke röka i salongen". Likväl nyttjades som rökrum den nyss omnämnda lilla gården, där ett par halmstolar ställts kring den oansenliga brunnen i midten. För damerna fanns en *tocador* eller toalettrum i form af ett litet krypin i salongens ena hörn. Upplysningen var halft mystisk. En hänglampa på gården, en annan i rummets tak, ett ljus eller två på pianot.

Gästerna voro talrika. På denna yta af sjuttiotvå kvadratalnar funnos sammanträngda åtminstone femtio personer, damer och herrar, de senare till större delen till fots i täta leder af det enkla skälet, att stolar ej funnos i tillräckligt antal. Vårt sällskap lämnade äfven en aktningsbjudande kontingent till det redan förhandenvarande. Den manliga delen af detta syntes hafva fått sina flesta bidrag från handelsbodarna en gros et en détail. Den kvinnliga utgjordes af tämligen unga flickor åtföljda af sina respektiva duennor. De kunde passera t. ex. för sömmerskor; några voro rätt täcka, och alla hade ett anständigt yttre, som gjorde Don Josés balkrets heder.

En ung man satte sig emellertid vid pianot, och inom få ögonblick voro alla de unga flickorna uppbjudna samt blott de vaktande duennorna sittande kvar vid väggarna, orörliga och likgiltiga likt lika många egyptiska sfinxer. För tjugo år sedan hade de dock dansat själfva hos någon Don José, och *andra* sfinxer hade vaktat dem . . .

Att gifva en bild af den trängsel, som rådde i balsalen, den eld, hvarmed man dansade, de knuffar man gaf och fick, därtill måste en penna bli för matt. Den spanska *icke*-aristokratiska salongsdansen, polkan, masurkan, schottisen eller "la danza" har som sitt hufvudsakliga kännetecken en ständig vågrörelse af höfterna, afmätt och icke utan behag, men som,

då den göres samtidigt af en massa par, åstadkommer en ypperlig, komisk verkan.

Pianisten i Don Josés hus slutade ej i brådkastet. Och som hvarje par troget höll ut från den första tonen till den sista, hvem kan undra, om svetten lackade af kavaljererna och de hulda blefvo högröda som kalkoner och blossande som tulpaner?! I själfva verket fordrades en beundransvärd konst för att lotsa sig fram från en vägg till en annan, och ingen undgick de kännbaraste stötar; men ifvern växte med svårigheterna och skutten med missödena. Trampet blef allt mera kompakt, ansiktena rödare, svetten rikligare... de få ljusen och lamporna flämtade, som hade danslusten och andtäppan meddelat sig äfven till dem!

Under allt detta satt den vördige skrifvaren Don José vid ena väggen, tronande i en karmstol och prydd på hufvudet med en svart sammetsbarett, som gjorde en gripande kontrast mot hans hvita hår och rödfnasiga anlete. Han höll i handen en liten klocka för att därmed likt skallerormen ge ett varnande ljud, i fall stojet urartade till oordning. Bakom dörren tätt vid karmstolen upptäckte vi dessutom längre fram en dragen, ehuru litet rostig sabel, kanske ställd där för den händelse, att icke klockan hörsammades.

Ingen allvarsam oordning störde emellertid festens strängt anständiga karaktär. Don Josés välvilliga figur tycktes äfven vara en borgen därför.

Senare på aftonen sjöngos *peteneras* och *malagueñas,* hvilka på andalusiern aldrig förfela att utöfva en elektrisk verkan. En ung sömmerska med lång näsa och något gäll röst, men glad och behaglig för resten, sjöng, ackompanjerad af gitarr, en ändlös mängd verser af *jaleon,* en annan af de andalusiska melodierna.

Dessemellan dansade man i dubbla par *sevillanas,* den äkta nationaldansen här på orten, mycket graciös med kastanjett-

smatter, och på samma gång sjöngos kupletter. Sevillanskan utför den så smidigt och smakfullt.

En af kavaljererna, en blek herre med långt skägg, utmärkte sig i synnerhet för en otrolig mängd piruetter. Men då han i höjden af ifver tog af sig rocken för att ännu mera obehindradt låta sin förmåga lysa, kallade Don Josés obevekliga klocka honom till ordningen.

När vi lämnade skrifvarens hus, förklarade han med vanlig spansk artighet, att vi ”tagit vårt hus i besittning” eller med andra ord, att vi kunde återvända, när vi ville göra honom den hedern.

Ett moln på vår himmel var dock, att redan strax efter vår ankomst ett nytt handskrifvet plakat af sonen i huset uppslagits å väggen, där det i sorgliga, svarta bokstäfver stod: ”denna bal är den sista under innevarande säsong”.

Som en tröst sade dock den hederlige gamle, då vi några dagar efteråt mötte honom på gatan och frågade, om han icke låtit beveka sig att fortfara med dessa trefliga och animerade tillställningar, hvarför vi alla voro honom tack skyldiga: ”Få se, om det kan blifva något af till mitt helgons dag, till San José!” ... Låt oss alltså hoppas på San José.

V.

Sevilla.

Den heliga veckan.

I.

"La Giralda" är Sevillas magnetnål. Från när och fjärran fjättrar hon blicken, som med oemotståndlig kraft drages mot dess tinnar, hvarifrån den har så svårt att slita sig lös! Den nedre delen af det världsberömda klocktornet bildar liksom en enda gedigen kropp, hvars rödlätta yta, i moriskt skick prydd med upphöjda, sammanslingade ribbor af tegel, endast delas af få fönster med ornamenterade spetsbågar eller i hästskoform. Öfver denna vördnadsvärda återstod af islam har sedermera kristendomen tillbyggt nya våningar, bestämda att innesluta de dallrande klockorna, allt dock med aktgifvande på det skönas fordringar, ty de stå ej i skrikande motsats till det öfriga. I månljusa nätter ser man de fajansplattor, hvarmed denna öfre del är smyckad, glittra likt pärlemor, medan de moriska tegelribborna förklaras i det bleka skenet och framstå så tydligt, att man urskiljer hvarje utsprång.

Giraldan är Sevillas palladium. Stadens bägge skyddspatronessor, S. Justa och S. Rufina, afbildas ständigt vaktande

detsamma mellan sig; och då åskan mullrar, har folket tyckt sig se dem sväfvande kring tornet afvärja blixtarne från dess höga änne, hvilket den symboliska bronsfiguren af Tron kröner i svindlande höjd.

Bredvid sin katedral står Giraldan som en fyr vid inloppet till hamnen, riktande uppmärksamheten å helgedomen och lysande upp dess väldiga stomme, som annars är utan yttre glans och effekt. I det inre däremot är anblicken storartad.* Sevilla-katedralen är en oerhörd byggnad i fjortonhundratalets gotiska stil, delad i fem skepp uppburna af trettiotvå pelarkolosser, så smäckra och dock så kraftfulla. De tyckas likna lika många armar med nerver och muskler, spända för att ej digna under bördan. Den harmoniska anordningen af allt, den gråjämna färg, hvarmed tiden öfverdragit det hela, de högt spända, luftiga hvalfven skapa ett helt af majestätisk enkelhet. Skada blott, att det här liksom i de flesta spanska katedraler i kyrkans midt ställda koret stör intrycket och skymmer de vackraste perspektiv! I korset höjer sig midtelskeppet ännu något och bildar ett slags flat kupol, hvaråt de rikt utskurna och arbetade hvalffibrerna i dunkelgrå ton ge något obeskrifligt skönt, och de färgade fönstren skänka en skum dager. Altarverket är väl det största och praktfullaste, Spanien och därmed Europa har att uppvisa; slösande och rikt utskuret i trä och i fem nästan kyrkans hela höjd upptagande våningar framställer det scener ur den heliga skrift, infattade mellan helgonbilder under piggiga, gotiska baldakiner. Sedt nedifrån tyckes det vara ett jättearbete i fint filigran. Högst af allt, så högt öfver marmorgolfvet att blicken nästan hisnar, hänger den korsfäste.

Katedralen i Sevilla är ett museum. Mindre rik på mejselarbeten än Toledos äger den i sina kapell mästerverk af

---

* Se noten sid. 93 (Sevilla I.).

Utgifvaren.

Murillo och Cano, af Roélas och Vargas, träskulpturer af Montañez och Roldan m. fl.

Hvad storleken beträffar, i rangen näst efter San Pietro i Roma, öfverträffar den visserligen den senare i harmoniskt allvar och mystiskt behag. Jag säger ej, att den är det skönaste kyrkoarkitekturen har att uppvisa. Men ett tempel är den dock som få!

Det var i går Palmsöndagen eller *Domingo de los Ramos*. Ännu hade klockan ej slagit åtta på morgonen, och solen tittade in i katedralen genom de fönster, som vetta åt öster, samt sväfvade, dämpad af deras färgade glas och med irrande sken, öfver de grå pelarne. Framför högaltaret stod ärkebiskopen, och på trappstegen, hvilka leda dit upp, vimlade det af *beneficiados* * och *canonigos,* hvilka en efter annan trädde fram för att af hans högvördiga hand få sina palmer välsignade . . . ty hvar och en bar en dylik gren, viftande, guldgul och hög som ett litet träd. Kring ett par sidokapell låg man på knä för att åhöra mässan. Denna slutade, välsignandet af palmerna likaså, och småningom ordnade man sig till processionen, som går ut ur kyrkan för att med den sedvanliga ceremonien för denna dag åter inträda genom en annan dörr. Först kommo de af cylinderformiga fodral i skilda färger betäckta korsen eller *manguillas,* städse på detta sätt skylda under dessa dagar af påskveckan. Vidare korgossar i sina släpande kjolar, bärande kandelabrar med vaxljus. Därefter los beneficiados med de långa palmkvistarna i händerna. Mellan leden trippade andra korgossar, några af de små *monacillos* i grant lysande, eldröda stubbar. Så kommo los canonigos, vördiga gestalter höljda i gredelina kappor, äfvenledes stödjande sig på sina palmgrenar. Det hela, i långsam takt, erinrade om ett tåg af Isispräster, sådant man föreställer sig det. Till sist kom ärkebiskopen med släpet uppburet af ett par klerker och välsignade folket, som

* Så kallas de lägre af katedralens prästerskap; de högre: »canónigos» af olika kategorier.

skockade sig på sidorna. Han bar en palm af annat snitt, konstfullt tillverkad och sirad med små klockor.

Processionen gick ut genom San Miguels port för att gå rundt kring katedralen och åter inkomma genom "käpporten" — så kallas den väl med hänsyn till ett egendomligt bruk i den följande ceremonien, hvarom jag längre ned talar.

Vi trädde ut ur sistnämnda tempel för att skocka oss framför ingången. Åt folket hade man emellertid utdelat olivkvistar till åminnelse af Kristi intåg i Jerusalem, då mängden strödde olivgrenar på hans väg. Processionen nalkades snart, och dess främre del inträdde i kyrkan. Då kanikerna hunno till tröskeln, stängdes emellertid porten, och de liksom ärkebiskopen blefvo stående utanför.

Jag hade god tid att närmare skärskåda figurerna. Där fanns äfven en prästman eller måhända biskop med utländsk typ och i främmande dräkt, hvilken i egenskap af "hedersgäst" deltog i ceremonierna. Mellan de båda leden rörde sig *el perrero*. El perrero innehar i katedralen en viktig befattning. Hans uteslutande syssla är nämligen att obarmhärtigt tukta de näsvisa hundar, hvilka våga sig in på kyrkans fridlysta område. Också är han känd af kvarterets alla fyrbenta invånare. De igenkänna honom på afstånd och fly hans fruktansvärda grannskap. Föga hjälper, att han skenheligt sätter hatten öfver magen för att därunder dölja sin piska och locka hundarna genom sin godmodiga min. Få låta väl däraf bedraga sig.

Perreron var en liten mager figur. Han hade en sid, mörkt karmosinfärgad kappa, troget kopierad efter fjortonde eller femtonde seklets snitt, med broderade, om ock litet trasiga uppslag på ärmarna. I ena handen bar han en rund, afplattad hatt i öfverensstämmelse med dräkten, i den andra sitt förfärliga vapen, en piska med kort skaft och lång, upprullad läderrem.

En annan af katedralens värdigheter är "pertigueron", hvil-

ken likaledes gick mellan kanikernas led. Han är den högsta kyrkopedellen, bär såsom bevis på sin rang en silfverprydd staf — pértiga — och är klädd i svart, nött sammet med mantel af samma tyg samt höga strumpor af samma färg, räckande till knäna. Han var nästan än magrare, fast mera storväxt än perreron; och en stor brunaktig peruk tillhörande dräkten gjorde, att hans ansikte såg än mera infallet ut. Fordom var pertiguerons tjänst af mera anseende; för att kunna bekläda densamma fordrades vissa adelstitlar. Nu är innehafvaren ”procurador” i rätten.

Fetare än både perreron och pertigueron tillsammans var ärkebiskopen, för öfrigt med ett välvilligt intelligent uttryck i sina stora drag. Han flåsade litet efter vandringen kring kyrkan. Klädd var han i krithvit mitra, den långa, hvita tunikan eller ”alban” och däröfver ”la capa pluvial” — som den kallas, om jag minns rätt — präktigt guldbroderad på gråblå grund, med Andens dufva insydd bland de andra ornamenten. Öfver bröstet sammanhölls kappan af ett rikt smycke, besatt med smaragder. Ringen, han bar på fingret som tecken af sin värdighet, bar en ofantlig topas af renaste glans.

Emellertid bar man fram för prelaten en af de stora ceremoniböckerna. Han tog af sig mitran, räckte den åt en af de närstående och läste enligt den fastställda ritualen.

Hjälpande honom och sägande hvad han hade att göra, höll sig tätt vid hans sida ”ceremonimästaren”, af hvars enkla svarta dräkt man ej skulle kunna döma till hans högviktiga kall. Ceremonimästaren är katedralprästernas allt i allom. Liksom pertigueron med sin staf styr marschen i processionerna, sägande sitt: ”se paren Usias! se marchen Usias!” ... så är den förres uppgift att ha reda på allt, som rör ceremonierna och ritualen. Det är ceremonimästaren, som säger åt den ene af kanikerna: ”läs härifrån och hit!”, åt den andra ropar han: ”Usia, tag af er kalott ... ser ni icke, att biskopen

tagit af sin!” ... åt den tredje hviskar han: ”tag två steg åt vänster!” ... åt den fjärde: ”vrid hufvudet åt höger!” ...

Utan honom vore hela domkapitlet en kropp utan sammanhållning, kanikerna en hjord utan förare! Ceremonimästaren förenar i sin person ritualens hela vetande, ceremoniernas hela invecklade härfva. Han är den pelare i katedralen, som bär på mera än trots någon af de trettiotvå, hvilka åtskilja de digra skeppen.

Som sagdt, ärkebiskopen stod läsande ur en af de stora böckerna. Dörren till kyrkan var ännu stängd; men då den förre slutat läsningen, bultade en af de i tåget gående med skaftet af ett kors på porten, hvilken öppnade sig för att insläppa den öfriga delen af processionen. Denna ceremoni är egendomlig för Palmsöndagen och lär tyda på, att Kristus ingick i härligheten genom sitt kors ...

Man församlar sig åter kring högaltaret. En af kanikerna höll en predikan, kort och väl framsagd på ett elegant språk. Därefter begynte passionsmässan. Densamma har en egendomlig form. Prästerna och kantorerna församla sig i koret. Midt emot detsamma * i dörröppningen till det stora, rikt arbetade gallerverk, som afstänger högaltarets område, uppställes en piedestal, och därå uppstiger en af prästerna för att mässa ur den framför honom å en notställare hvilande korboken. De bägge predikstolarna på sidorna intagas till samma ändamål af tvänne andra. Den till höger från altaret i ena predikstolen stående mässar så af passionshistorien — i går efter Matteus — allt det, som *icke* talas, d. v. s. representerar det berättande elementet. Detta är tenoren. Den å piedestalen i midten åter är bas och har rollen af Kristus. De öfriga personerna, Pilatus, Judas, öfverseprästen m. m. representeras af en tredje, hvilken sjunger med fruntimmersstämma. Så mässa de växlande, medan sångarne i koret, beledsagade af

---

* Koret i de spanska domkyrkorna är som nämndt i midten af kyrkan.

basklarinetter, föreställa folket och som kör infalla för att t. ex. återge, när de kring korset stående skymfade frälsaren.

Bakom de tre mässande stodo korgossar med palmkvistar. En af dem lät händelsevis oförsiktigt palmkvisten stryka öfver ansiktet på den, som sade Kristi roll, hvilket gaf anledning till, att den senare något vredgad vände sig om och hotande betraktade honom. Samma lilla komiska mellanscen upprepades ett par gånger.

Passionsmässan var rätt högtidlig. Likväl kan jag ej säga, att jag var ledsen, när den slutade; ty den varade i två runda timmar.

På eftermiddagen i går visade sig de första ”brödraskapen”, ehuru de mest ansedda först uppträda om torsdag och fredag. Rörande dessa samfund, hvilka äro så oskiljaktiga från påskveckan i Sevilla och däråt förläna dess häfdvunna glans, torde här vara platsen att säga några ord.

Om uppkomsten af ”las cofradias” eller ”las hermandades”, som de här kallas, är man icke riktigt säker. Ty ehuru dessas stadfästelse af den kyrkliga öfverhögheten icke återfinnes längre tillbaka i tiden än i sextonde århundradet, är likväl antagligt, att de voro till långt förut. Törhända kan man förlägga de äldstas ursprung till omkring året 1400, då äfven San Vicente Ferrer anföres såsom den där bland dem införde botgöringen. Cofradians ursprungliga mål var att förena sig till fromma förrättningar och särskildt att i processioner besöka *”los Sagrarios”* och andra ”stationer” under påsken. Till en början utöfvade de därvid ock botgöring, många gisslade sig med piskslag, tills de blödde, andra gingo med ärter i skorna m. m. En del af bröderna buro vaxljus, hvarför de ock ha kallats: ”bot-, blod- och ljus-broderskap”.

Under tidernas lopp undergingo naturligen dessa stiftelser många förändringar. Som de förökade sig i myckenhet och förorsakade oordningar, utgaf år 1604 ärkebiskopen order, att

de alla dädanefter, när de påskveckan utgingo i procession, måste passera genom katedralen.

Från den tiden förskrifver sig ock seden att kringbära respektive "pasos" eller skulpturer i trä, framställande de heliga mysterier, hvarefter hvarje broderskap uppkallar sig. Med de nya anordningarna har "cofradian" börjat utveckla mera lyx. Rivalskapet och stridigheterna om ålder och företrädesrätt i processionerna äro i ständig tillväxt och hafva bibehållit sig till senaste tider.

I slutet af sjuttonhundratalet förbjödos strängeligen den offentliga botgöringen, gisslandet m. m., och vid ungefär samma tidpunkt underkastades brödraskapen den borgerliga domsrätten. Till denna dag hafva de dock bibehållit sig, i det de väl undergått åtskilliga förändringar och förlorat sin asketiska karaktär, men däremot ökat prakten i sitt uppträdande.

Af "cofradias" har Sevilla otaliga. Folk af alla samhällsklasser äro medlemmar af desamma, från hertigen af Montpensier, som mycket understödt dem, till tarfliga arbetare. Tillgångarna hos alla äro naturligen ej lika. Några äga mycken rikedom, i synnerhet af ädla metaller, ädelstenar och kostbara tyg för att pryda sina pasos. Det antal, som deltager i ceremonierna hvarje år, växlar betydligt. Från trettiosex, som de voro påsken 1621, hafva de något år nedstigit till *ett*. Under nu pågående heliga vecka angifvas på de "program", magistraten offentliggör och hvilka uppspikas på alla knutar, nitton ämna deltaga.

Brödraskapens processioner erbjuda Sevillas invånare, ej mindre än de främlingar, som från alla kanter tillströmma den här tiden, ett skådespel, det ingen gärna försummar. Processionerna utgå hvar och en från sin respektiva kyrka, men passera dock ständigt desamma hufvudgator och platser före och efter ankomsten till katedralen.

Calle de las Sierpes och Plaza de San Francisco — där "audienciats" och "ayuntamientots" palats ligga — utgöra fö-

reträdesvis samlingsplatsen för de skådelystna. På de gator, där tågen gå förbi, hyr man ut stolar, och på Plaza de San Francisco äro icke allenast anordnade talrika rader sådana, utan äfven soffor äro utställda framför ayuntamientots loger, dit stadens förnämsta familjer inbjudas. Sennoritorna lysa dessa dagar i vackra toaletter, just som om de sutto på teatern ... det hela har ju äfven mycket karaktären af ett skådespel. I går utgingo blott två cofradior, den af "vår fader Jesus och den heliga Maria i smärtan" samt den af "den helige Kristus i tystnad, Herodes förakt och vår Fru i bitterheten".

Som dock ännu sjutton brödraskap återstå ... och visserligen spara sig de bästa till senare ... talar jag denna gång intet särskildt hvarken om de vackra trästatyerna, om de af diamanter och ädelstenar öfversållade heliga fruarna eller om de maskerade bröderna i deras penitens-dräkter och alnshöga, spetsiga sockertoppsformiga kapuschongmössor.

VI.

Sevilla.

Den heliga veckan.

II.

Onsdagen liksom skärtorsdagen och långfredagen hängas öfver altaren i alla kyrkor mörka skynken och gardiner, hvilka täcka de heliga bilderna. Vigvattenskärlen stå torra och utsinade. Kyrkan uttrycker härigenom den sorg, hvaraf hon genomtränges under dessa åminnelsedygn.

På onsdagsmorgonen samlas kanikerna, sedan "Priman" sjungits, i katedralens kapitelsal, och där försiggår bland annat "tillgifts- och förlåtelse-kapitlet", i det de ömsesidigt bedja om tillgift och förlåta hvarandra, om någon i något brutit mot den andre.

Efter mässan utfördes så "Passionen" enligt San Lucas på liknande sätt, jag förut beskrifvit. Kristi roll innehades denna gång af en präst med förträfflig basröst; och mellanspelet af fagotter, basfiol och ett slags melankolisk, kvidande klarinett, den man nämner chirimia och som torde vara af mycket gammalt ursprung, bidrog nu som förr att förläna det hela en egendomlig stämning.

Då man kom till de orden i texten: "och templets förlåt rämnade" etc., antändes under förfärligt brak en mängd krutpjäser uppe på läktarna i långskeppen; och i samma ögonblick drogs ett mindre förhänge åt sidan, hvilket hittills hängt framför det stora mörka draperi, hvaruti katedralens högaltare liksom alla de andra förblir inhöljdt ända till lördagen. I det altarbordet sålunda aftäcktes, fortsattes mässan.

På onsdags afton kommo tre brödraskapsprocessioner ut, nämligen San Roques, San Vicentes och den helige Ängelns. De utgingo från de respektive kyrkor, där enhvar bland dem äger sitt kapell, öfverskredo Calle de las Sierpes, Plaza de San Francisco och Calle de Génova för att uppnå katedralen och återvände därefter hvar och en till sitt.

Jag har redan sagt några ord i allmänhet om dessa cofradias eller hermandades. Någon annan betydelse än den att bidraga till påskveckans värdiga firande äga de just icke, allra helst nu då den forna botkaraktären längesedan upphört, gisselslag och ärter i skorna alldeles kommit ur bruk, samt allt nästan blott är en täflan att uppträda så grant som möjligt.

Processionerna äro också ståtliga.

De öppnas alltid af brödraskapets kors, buret i spetsen. Därefter gå i två långa rader med stort mellanrum bröderna med digra vaxljus stödda mot höften och lutade inåt. Penitens- eller nasarendräkten, såsom den kallas, är i det hufvudsakliga enahanda hos samtliga cofradias, endast med skiljaktigheter i färgen. Ursprungligen blott nyttjad af Jesu Nasareni broderskap, det äldsta och mest ansedda af alla, har den sedermera blifvit den allmänt antagna. Den består af en vid, ända till fötterna räckande tunika med ärmar och flera alnar långt, ofta krusadt släp eller svans, som uppbäres öfver vänstra armen, ehuru man ibland, då gatorna ej äro smutsiga, låter det släpa på marken. På hufvudet sitter den karakteristiska maskkapuschongen med ett par små öpp-

ningar endast för ögonen, långa snibbar fallande öfver ryggen och bröstet samt upptill sockertoppsformigt afsmalnande i en lång spets. Den med tyg klädda pappstommen är väl ett par fot hög. *Capiroten* eller maskhättan är understundom af olika färg mot tunikan, mest gredelin. Den senare åter växlar mellan hvit och svart. Kring lifvet bära penitenterna ständigt ett groft, gult, knutigt bälte.

Företrädt af korgossar med krucifix kommer vidare det första af *los Pasos*. ”Paso” nämner man de figurer eller figurgrupper af trä, framställande frälsaren, den heliga jungfrun eller någon scen ur passionshistorien, hvilka utgöra hufvudsaken i processionerna, och hvarpå uppmärksamheten företrädesvis riktas. Så föreställer ett korsfästelsen i ett eller annat moment, ett annat sömnen i örtagården och ängelns nedstigande till Kristus, ett tredje Jesus släpande på sitt kors, ett fjärde hans uppträdande inför Pilatus o. s. v. Los Pasos äro vanligen två i hvarje cofradia, mer sällan ett eller tre . . . det sista framställer alltid den heliga jungfrun, ofta beledsagad af Johannes, under en eller annan titel såsom t. ex. ”den med radbandet”, ”i ensamheten”, ”af hoppet”, ”af nåden’, ”af den högsta smärtan” eller annat af de otaliga namn, hvilka spanjorerna förära Maria.

Figurerna äro, som sagdt, alla af trä, i hvilken stil den spanska skulpturen uppnått en högt drifven konstfärdighet och fulländning. Många bland dem äro betydande konstverk och söka i skönhet sin like, t. ex. de af Roldan och framför allt de af den berömda Martinez Montañez. Somliga grupper kunna räkna ett dussin figurer eller mer i minst naturlig storlek, ställda på samma piedestal. Hafva å ena sidan skulptörerna åt Guds moder eller den lidande Jesus gifvit det mest rörande uttryck, visar sig å den andra den hos spanjorerna så inrotade motviljan mot judarna, hvars alla representanter framställas med den för rasen kännetecknande långa, långa näsan.

Hela paso't med sin piedestal bildar ett slags bår, undertill stödd och buren af ett tjog *gallegos* *, hvilka med korta, fasta steg gå och svettas under den ofantliga tyngden, alltemellan görande uppehåll i marschen. Dessa lefvande hjul döljas af ett förhänge.

Den piedestal, hvarå — i det första paso't — Kristi bild med eller utan bifigurer framställes, är i regeln rikt förgylld med sniderier och ornament samt prydd af änglastatyetter, ljus i kupor och kandelabrar, konstgjorda eller lefvande blommor.

Bakom båren pläga några verkliga penitenter gå, vanligen kvinnor, som tack vare något underverk uträttadt af bilden i fråga, en öfverstånden sjukdom eller annat, gjort det löftet att följa den i spåren och bidraga till triumftåget. Somliga af gummorna — ty de flesta äro af mogen ålder — gå i strumpfötterna; några bära vaxljus, en och annan släpar till och med ett kors öfver skuldrorna.

Efter den första båren vidtaga åter bröder med sina vaxfacklor i tvänne led. Cofradians hufvudbaner af sammet bäres mellan två "hermanos" af någon högre rang, barhufvade, klädda i frackar och stödjande sig på silfverbeslagna stafvar. Framför det paso, som framställer Jungfrun, gå andra på samma sätt. Detsamma företrädes äfven af prästerna, sakristanen och korgossarna från församlingskyrkan med krucifix och rökelsekar samt *manguillan* ** i spetsen. Närmast omgifves madonnans bår af gendarmer med gevärskolfvarna uppåt. Efteråt gå städse ett par representanter af el ayuntamiento, barhufvade med vaxljus. Tåget slutas af musikkåren, hvilken i afmätt takt blåser någon marsch, helst i moll.

---

* Galicier, de där öfverallt i Spanien förtjäna sitt bröd med att utföra tyngre arbeten.

** Kors med cylinderformigt öfverdrag.

Själfva jungfruns bår är emellertid det rikaste af allt. Madonnans bild står under en tronhimmel uppburen af silfverstänger, än med bräm af kostbart sammet, än med en bred, hängande bård af arbetadt silfver och girlander i samma metall. Bårens golf och kanter äro på ett slösande sätt betäckta med vaser och kandelabrar, lyktor och ljusstakar, silfverstatyetter, präktiga buketter och otaliga blommor utströdda på bottnen. Omedelbart framför bilden reser sig en tät skog af vaxljus. Jungfrun är klädd i sammetsklädning med rika guldbroderier och prydnader, svart, blå, gredelin eller annorlunda färgad — någon gång af hvitt siden. Öfver ryggen faller en oerhörd sammetsmantel, som öfver hufvudet bildar ett huckle och hvars utom båren räckande släp uppbäres af flera personer. Man har svårt att göra sig en föreställning om storleken och lyxen af några bland dessa ibland allt för öfverlastade praktplagg. Det fordras väl ett dussin karlar för att lyfta och bära dem. Färgen är vanligen svart, gredelin, blå eller karmosinfärgad. De äro öfverlastade med tjocka guldbroderier, hvilka bilda allahanda teckningar, bladverk, frukter, stänglar, ymnighetshorn m. m. Bården brukar i synnerhet prydas af en likformig serie sådana af den gedignaste prakt. Ytterst löper ett glittrande krås. På mången af dessa kostbara mantlar — af hvilka ett par visat sig för första gången innevarande påsk — har man arbetat under långa år.

På hufvudet bär jungfrun sin stora, glittrande krona ... i handen en fin spetsnäsduk. Hennes barm gnistrar i skenet från solen, eller än mera när de tallösa vaxljusen tändas, med tusen brutna strålar, hvilka ordentligt blända ögat. Den höljes nämligen af en fin duk, behängd och belastad med smycken och kors, hängen och broscher, diamanter och ädelstenar af alla slag, rubiner och smaragder, topaser och turkoser. Bältet kring lifvet är kanske ock besatt med juveler. Pärlband äro virade kring midjan; dyrbara hals- och arm-

band sluta sig kring hals och handleder. Oaktadt mången gång i likhet med det hela artistiskt anordnadt, förefaller det som ett ursinnigt slöseri; de skiftande blänkningarna från så många smycken och dinglande ädla stenar göra en nästan yr i hufvudet.

Naturligtvis är det företrädesvis de förmögnare brödraskapen, som hafva tillgång att visa sina heliga fruar i en så slösande skrud. Ty alla dessa dyrbarheter och juveler äro icke madonnans egendom. Större delen är långods, som af bröderna eller deras bekanta ställas till hennes förfogande att blott bäras under processionen. Hvarje mera ansedd helig jungfru har i Spanien sin egen *camarista* — "hoffröken" — hvilken besörjer hennes toalett m. m. Det behöfver ej tilläggas, att "camarista" är en ärepost, som tillfaller de ansedddaste damer. De sevillanska brödraskapens madonnabilder hafva naturligtvis sina, och det är dessas lott att skaffa och låna smycken för att så värdigt som sig bör utstyra jungfrun. Ett förlåtligt och oskadligt rivalskap råder mellan de goda damerna. Detta år har camaristan för Lorenzos broderskap tagit palmen... men så hade ock bland andra en juvelerare ställt hela sin butik till hennes förfogande! Af detta må man förstå, huru de spanska kvinnorna ära och älska *la virgen,* kallande henne med hundrade namn * och sirande henne med de grannaste smycken.

Äfven åtskilliga af de öfriga statyerna i processionerna äro klädda i guldbroderade sammetsrockar och kjortlar m. m., i synnerhet Frälsaren och San Juan, dock med mindre prakt än bilden af Guds moder.

I många cofradias utgöres en betydande del af processionen af de s. k. *armados* eller krigarna, hvilka föreställa de

* En ofantlig mängd spanska förnamn, exempelvis Paz, Dolores, Rosario, Pilar, Soledad, Patrocinio, Gracia, Carmen, Nieve, Asuncion, Mercedes äro som bekant olika epitet för den heliga jungfrun.

romerska soldaterna, de där följde korset. De bära lansar eller stridsyxor, stora blanka hjälmar med väldiga visir, en gredelin eller röd och hvit sidenmantel med guldbroderier fallande öfver axeln, fjällharnesk — ehuru just icke af så tung materia, som romarna brukade, — randiga, hvita kjolar, köttfärgade strumpor, kortstöflar och ofantliga plymer och fjäderbuskar, hvita, blå eller bjärtröda. Oaktadt visserligen icke strängt kopierade efter antiken — så till exempel buro de ringkrage af sextonhundratalets styfva form — voro dock dräkterna skäligen vackra. Allra mest glänste kaptenerna för de olika skarorna, hvilka i hvarje brödraskap i fråga räknade ett hundrade män eller så, med förgyllda kaskar, högre än vanligt svajande plymer, sammetsmantlar och blänkande svärd. Alla gingo de med afmätta, sviktande steg så, som de kanske föreställde sig, att Cesars och Augusti legioner rörde sig. Ett par sutto till häst... men på hästar, som ögonskenligen blott afvaktade första tjurfäktning för att ända sitt lif.

På sätt och vis är väl deltagandet i processionerna ett botgörarskap, ty många cofradias behöfva åtta, nio timmar eller mera för att, så långsamt som de röra och tränga sig fram på de med åskådare fyllda gatorna, tillryggalägga sin förelagda väg. Dock såg man äfven i tågen små piltar på sex, åtta år eller än mindre trippa med i sina nasarendräkter, hållande den oundgängliga vaxfacklan.

Då processionerna mot aftonen eller sedan mörkret redan inbrutit inkommo i och passerade genom katedralen, var det en vacker anblick. Skenet från de många facklorna upplyste blekt hvalfven... och det gjorde en underbar verkan, när man från något hörn af kyrkan, där skymning rådde mellan pelarna, på afstånd såg båren med den heliga jungfrun nalkas och sprida strömmar af tindrande klarhet från massor af påtända vaxljus.

Onsdagskvällen sjöngos i katedralens kor de sedvanliga *tinieblas* och *lamentaciones*. Å platsen mellan koret och hög-

altaret stod den s. k. *tenebrarion* uppställd. Det är en oerhörd ljusstake af brons, skönt arbetad och rikt ornamenterad, hög som en liten mast. Skaftet är prydt med lejonhufvud, helfigurer m. m. Den egentliga ljusstaken är triangelformig och uppbär femton ljus jämte de motsvarande bilderna af Frälsaren och apostlarna. Efter hvarje "lamentacion" släcktes så ett ljus efter annat, till dess blott det öfversta återstod, hvilket man varsamt nedtog för att därmed nästa dag åter tända de öfriga. Detta skall föreställa det mörker, som vid Kristi död spred sig öfver jorden, medan det enda vid altaret förvarade ljuset påpekar, att han ehuru med själen skild från kroppen dock lefde ett för människorna doldt lif.

Klockan nio afsjöngs den spanska kompositören Eslavas Miserere. En vacker skapelse... men det ofantliga rummet, massan af tillstädesvarande och de mer än försvarligt klena krafterna betogo den dock en stor del af dess verkan.

Då de sista tonerna förklingat, åstadkoms med bänkarna kring altaret m. m. ett allt utom musikaliskt buller, hvilket skall betyda — de skapade varelsernas sorg vid Herrens död.

VII.

Sevilla.

Den heliga veckan.

III.

Torsdagen och långfredagen höres intet buller af vagnshjul eller hästhofvar i Sevilla. Att åka liksom att rida är förbjudet inom stadens område. Det är endast infanterna och ärkebiskopen, hvilka njuta privilegiet att begagna åkdon.

På morgonen den förra dagen ljuda också klockorna för sista gången och förblifva tysta och stilla ända till lördagen. I tornen ersätter man dem genom rassel med träkläppar och dylikt.

När jag skärtorsdagen kom in i katedralen, hade ceremonien att "inviga oljan" nyss tagit sin början. I det öppna rummet mellan korets * och högaltarets gallerverk var ett altarbord anordnadt, framför hvilket den *excelentisimo* och *ilustrisimo* hr ärkebiskopen tronade i en fint sirad stol, med ansiktet vändt åt högaltaret. Han bar en rikt guld-

* Jag har redan nämnt, att koret i de flesta spanska katedraler står midt i kyrkan.

sydd mitra. Ett par präster i ”capa pluvial” befunno sig å ömse sidor om honom. Bakom och till höger och vänster sutto på bänkar och stolar de högre kanikerna. Framför hade ett dussin diakoner som vittnen tagit plats, och rundt omkring stodo akoluter med vaxljus och kandelabrar samt ceremonimästaren.

Ärkebiskopen reser sig, i det de öfriga följa hans föredöme, och läser den föreskrifna ritualen, signande och helgande oljan eller rättare sagdt oljorna. Det gifves nämligen ett par sorter sådana: det heliga ”crisma't”, som tjänar att smörja de döptas änne äfvensom för att inviga biskopar och kyrkor, samt ”katekumen-oljan”, hvarmed de döptas bröst och rygg smörjas och prästerna vigas.

Sevillakatedralens *capilla mayor* (hufvudkapellet) företedde skärtorsdagen liksom vid många andra tillfällen en imponerande anblick. Anordningen är också värdig det i storleken andra af kristenhetens tempel. Med ryggen stödt mot sitt öfvermåttan storartade altarverk är det framtill och på sidorna afspärradt från den öfriga kyrkan genom ett oerhördt, skönt arbetadt, förgylldt järngaller, mästerverk af den spanska smideskonsten. Upp till altaret leder en bred och hög trappa, nu skyld af en stor matta, och hvilken mäktigt bidrager till det arkitektoniska intrycket.

Allt bär också en stämpel af präktighet i Sevillas domkyrka, en stämpel af gedigenhet och dyrbarhet, icke minst de tjocka, resliga vaxljusen — af hvilka i dag, enär ärkebiskopen själf gör tjänsten, sju brinna på altaret i stället för sex — och de vackert i silfver arbetade kandelabrarna, som några af korgossarna uppbära, medan andra svänga de molnspyende rökelsekaren.

Nu vidtog processionen för att flytta sakramentet från högaltaret till monumentet, där det sedan må utdelas den följande dagen.

Det är tid att säga några ord om ”monumentet”... ty

redan flera dagar har dess väldiga massa höjt sig i katedralens inre, och just nu fullbordar man tändandet af dess hundrade sinom hundrade lampor och ljus.

Mellan bakre delen af koret och kyrkans hufvudingång upptimras till påskveckan "el Monumento", ett af de ting, hvarför Sevillakatedralen med rätta är berömd. Det är så att säga ett tempel i templet... till spetsen, där Kristi kors är rest, mäter det mycket öfver hundra fot — för att rymma det fordras hvalf så höga som dessa! Byggdt hufvudsakligen af trä, delar det sig i fyra våningar, alltsammans måladt i hvitt och guld. I dess inre står den dyrbara *custodian,* för hvilken hela monumentet är det glänsande omhöljet. Den är ett många alnar högt"tempel" i flera våningar af rent silfver, praktfullt ciseleradt och med en rikedom af ornament, detaljer och statyetter, hvilken bländar ögat. Däri förvaras hostian.

Återvändom till processionen. Föregångna af vaxljus tågade prästerna fram. Den fete ärkebiskopen med sitt kortklippta grå hår och lindrigt rödfnasiga anlete gick under en tronhimmel, hvilken uppbars af sex kaniker, som stötte dess tunga silfverstänger som stafvar mot stengolfvet. Hans högvördighet var insvept i en vid, sid mantel eller skjorta, hvarunder han bar sakramentet.

Ankomna till monumentet inträdde de främre af processionen i detsamma och grupperade sig med sina facklor rundtomkring, medan ärkebiskopen stannade midt emot custodian. En af de biträdande nedsätter i denna sakramentet; prelaten läser enligt de föreskrifna formerna. En sakta musik af klarinetter och fioler tonar.

Hädanefter bugar man sig icke för högaltaret, utan för monumentet och custodian, så länge *el santisimo* där bevaras.

Ett par timmar därefter afkläder man altarna... till symbol af Kristi nakenhet på korset.

Klockan en kvart på fyra skärtorsdagen försiggick det s. k.

"lavatorio't" eller "tvagningen" enligt kyrkans urgamla sed. En läktare var uppförd mellan koret och högaltaret, där på morgonen oljeinvigningen ägt rum. På den sutto på två bänkar, midt emot hvarandra, tretton gubbar, flintskalliga, magra, med af tid och nöd "affilade" drag, sådana där figurer, som begära allmosor utan att öppna munnen eller räcka fram handen. Man såg likväl, att de pådragit sin bäst bibehållna eller minst söndriga skjorta för att uppträda så godt som möjligt på estraden i själfva katedralen inför så många trogna och åskådare.

Öfver axeln på sina slitna, urblekta kappor buro de alla en handduk.

Emellertid utkom ärkebiskopen från koret, klädd i *muceta* med hermelinskrage, korset kring halsen och gredelin tunika. Han satte sig i sin stol vid ändan af den ena bänken, där gubbarna sutto. Sedan påsatte honom ceremonimästaren och de uppvaktande prästerna kappan och mitran samt räckte honom kräklan. Efter ett kort bedjande och mässande och sedan ritualen uppfyllts, afkläddes han dock åter dessa insignier, och den fete prelaten snörde kring lifvet en vid, sid spetskantad skjorta. Tvagningsscenen började.

Ärkebiskopen föll på knä på en sammetskudde för gubben nummer ett. Denne liksom de andra gjorde emellertid de nödvändiga förberedelserna och drog af sig skor och strumpor. Akoluterne följde ärkebiskopen med en stor tvättkanna, fat och handduk. Han skvalpade så vatten på fötterna af gubben nummer ett, hvilken varligt doppade ned dem i tvättskålen. Tvål begagnades icke. Troligen hade ock aldrig de stackars gamle gjort sig så rena som den dagen, då de tvättades af själfva biskopen! I detsamma torkade prelaten fötterna och kysste dem. Han släpade sig på så sätt å sin kudde raden ut under uppfyllandet af sitt åliggande och förflyttade sig sedan till bänken midt emot för att förnya det på de sex eller sju gubbar, som återstodo.

Akten — hvars ursprung och betydelse ju icke behöfver påpekas — slutade. Ärkebiskopen aftog sin skjorta och påsatte åter hermelinskragen. De tretton gamle fattige drogo i sin ordning på sig strumpor och skor efter att hafva torkat fötterna ordentligare, än som under ceremonien medhunnits. De få nu jämte ärkebiskopen afhöra en predikan från sin estrad. Därefter afskedas de, hvar och en med en gåfva.

Skärtorsdagen på aftonen fylldes gatorna af tätare människohopar än förr, ty nu skulle man åskåda de fyra brödraskap, som gingo ut i procession. De framför ayuntamientot upptimrade logerna och tallösa stolarna på Plaza de San Francisco besattes redan i tid af nyfikna. Damerna lyste i vackra och smakfulla toaletter — jag har ju visst nämnt, att man under påskveckan i Sevilla ser öfverflöd af det täcka könet; och många sköna ansikten visa sig då i det offentliga, hvilka annars förbli dolda och okända större delen af året.

Bland de förbiskridande pasos var San Andrés' det ståtligaste. En af dess grupper räknade tretton figurer. Den skönaste af bilderna var dock från Frälsarekyrkan, framställande "vår Fader Jesus i lidandet", en af Montañez' berömdaste skulpturer. Det lidande uttrycket hos Frälsaren, hvilken dignade under korset, var beundransvärdt lefvande återgifvet. Bakefter gick Simon, lyftande på korset. Simon var klädd i mörkröd, vacker sammetsrock, halfstöflar och styf skjortkrage.

På torsdagskvällen sjöngs Miserere för andra gången i katedralen. Det vördnadsbjudande templet var till trängsel fylldt af människor. I synnerhet hopade man sig, knäböjde och bad kring monumentet. Ty för att vinna aflat må man dessa dagar besöka sju "sagrarios"; och hvarje af det senares fyra hufvudsidor gäller för en dylik. Svartklädda bedjerskor täckte golfvet.

Monumentets hundrade sinom hundrade vaxljus och hängande lampor voro tända och flammade. Intrycket af denna hvitskinande, omätliga tempelställning i kyrkans annars svart-

skumma innandöme var bländande, storartadt. De öfversta facklorna nästan tycktes slicka de af dem gulfärgade, grå hvalfven. Massorna af de nedersta åter kastade skimrande klarhet öfver "custodians" ciselerade silfver. Lamporna sväfvade i luften, ljusdagrar och skuggor, sken och mörker stredo om katedralen, om dess smärta pelarjättar, tysta kapell och färgade fönster.

VIII.

Sevilla.

Ferian.

Utanför Puerta de la carne och Puerta de San Fernando, längs muren till Alcázars trädgårdar och den stora tobaksfabriken, sträcka sig mellan Sevilla och "tjurfäktarförstaden" San Bernardo fält och marker, genomdragna af några alléer. Där är det som sedan långliga tider Ferian plägat slå upp sina bopålar.

Om än här som annorstädes de traditionella marknaderna förlorat mycket af sin ursprunglighet och deras lifligaste färger bleknat, så är dock ännu alltjämt Ferian en viktig tilldragelse i Sevillas lif. Till den sparar man sina fyrkar för att gifva ut dem på det gladaste sätt; till den gömma nu som förr flickorna sina bästa vårtoaletter, om äfven af annat snitt och mod än "i den goda gamla tiden".

Ferian infaller i Sevilla städse några dagar efter den heliga veckan. Den varar egentligen i tre dygn, hvaraf de senare anställda kapplöpningarna m. m. likväl bilda ett slags förlängning.

Då jag utkom från Puerta de San Fernando — en f. d. stadsport, hvaraf nu blott namnet finnes kvar — hade jag marknadsplatsen för mig i dess brokiga mångfald, fastän de ena

föremålen nog skymde bort de andra och någon hel öfverblick ej var lätt att få utan att stiga upp i något af Alcázars torn.

Strax utom Fernando-porten var platsen för en del af dessa skådespel, hvilka utan återvändo förekomma vid världens alla marknader under form af marionetteatrar, lindansartrupper, lefvande dvärgar, oerhördt korpulenta damer, dito med tre ben, panoramor af de blodigaste slaktningar, apor på stänger och schackrare eller underdoktorer uppstigna på en stol för att hålla tal till en gapande hop och plottra på dem sina undergörande salfvor och småsaker till vansinnigt billiga pris. Alltsammans naturligtvis upplifvadt af de "orkestrar", som framför hvarje dörr öfverbjuda hvarandra i att bullra med skrällande trumpeter, tamburiner, tallrikar och pipor och locka mängden genom åsynen af en harlekin eller trasgrant kostymerade amasoner med korta kjolar och kraftiga ben.

Utmed Alcázarmuren var en ändlös massa leksaksstånd uppradade med hela sin attiralj af stirrande dockor, hästar med styfva träben och vackert målade trummor. Platsen där framför var *turronernas* — ett slags hård mandeltårta —, de torkade ärternas, nötternas och kokosnötternas region. Af de senare i synnerhet måtte en otalig mängd förbrukas under ferian, att döma af de mäktiga från Kuba härrörande staplar, hvilka urlassats på marken. Från Marocko komma dadlarna, hvilka bortslumpas af några morer eller moriska judar från Tanger, svartmuskiga gestalter med urblekta vidbyxor och fez och skrikande på den förskämdaste spanska dialekt. På andra sidan alléen, som löper parallellt med stadsmuren, hade åter de flesta *buñoleras* slagit upp sina tälthus. *Las buñoleras* eller försäljerskorna af flottbakelser — "buñuelos" — äro några af de mest typiska figurerna i marknaden. De äro alla zigenerskor från förstaden Triana eller annorstädes, merendels gamla och fula, men utpyntade i bjärta kjolar och öfver bröstet korslagda schaletter. Det bakåt strukna, ramsvarta håret, hvilket

är uppfäst i en liten klump, döljer intet af deras bruna, rynkiga, lifliga ansikten. Hvar och en eller hvart par åtminstone har sitt lilla skjul så sirligt inrättadt som möjligt med soffor och stolar, hvilkas maskstungna stommar skylas under hvita, rentvättade öfverdrag och blomkvastar eller rosor satta här och hvar. Självfva sitta värdinnorna utanför ingången skakande på den fräsande panna, där degen ringlar sig, samt högljudt inbjudande allmänheten att smaka på deras läckerheter, hvilka utom buñuelos endast utgöres af sött brännvin och choklad, som visserligen aldrig sett kakao. De äro de närgångnaste varelser i världen och försmå ej att fatta den förbigående i armen för att indraga honom på sitt område.

Längs de alléer, som korsa hvarandra framför Puerta de San Fernando och af hvilka den ena utlöper mot palatset San Telmo's park, den andra mot järnvägsstationen, stodo i långa rader *las casillas,* någonting egendomligt, om icke för staden Sevilla, så åtminstone för trakten. De äro små provisoriska tälthus, de flesta af samma form och modell, rektangelformiga, med spetsig, målad gafvel. Dessa uthyras af staden åt respektiva familjer mot en viss afgift för de dagar Ferian varar. Likvisst finnas många större, rymligare, af godtycklig form, till hvilka innehafvarne förvärfvat mera uteslutande besittningsrätt, och hvilka de hafva tillåtelse att bygga upp efter eget hufvud.

Sedd på afstånd företer hela denna tältstad, prydd med flaggor och vimplar samt skiftande i olika färger en den trefligaste anblick, allra helst med den böljande mängd af människor och djur, som rör sig i och kring den.

De flesta af Sevillas mera välmående familjer hafva sitt casilla . . . ett par större och rikare dekorerade hafva uppsatts af ett par af stadens casinos samt äro mera uteslutande helgade åt Terpsichore. I tälthusen tillbringar man en stor del af dagen, sittande i dörren och ögnande på dem som färdas förbi till fots, i vagn eller till häst — ty äfven promenaden i vagn är

för dessa dagar förlagd till ferian — eller ock gör man visiter hos vänner och bekanta. Många spisa äfven där nere; ty hvarje tälthus plägar genom ett förhänge vara afdeladt i två hälfter, af hvilka den främre tjänstgör som salong och den bakre som matsal i miniatyr. Man flyttar dit några stolar, emmor och soffor, ett spegelbord, kanske ock ett pianino för att vederbörligen trakteras af amatörer. Dagen plär förflyta på det bästa vis. Emellertid äro dygnets timmar indelade till användning på olika sätt.

De, som äro tidiga af sig, stiga upp vid sex- eller sjutiden för att i god ro besöka kreatursmarknaden. Det är den mest landtliga af dygnets sysselsättningar, men ingalunda den minst intressanta. Redan tämligen tidigt på dagen börjar emellertid promenaderna i alléerna. Det vimlar af fotgängare, mer eller mindre eleganta vagnar och tallösa ryttare. Man ser där picadoren-hästdressören, i kort jacka, bredskyggig hatt och åtsittande byxor samt landtbrukaren från nejden, med schalen framför sig på sadelknappen, tjock tröja, gammalmodig sadel, skålformiga stigbyglar af morisk art, stora sporrar och, om lyckan är god, ett gevär hängande öfver hästländen. Gångarne och springarne hafva svansen flätad och uppbunden samt sirad med blå och bjärta band. Äfven vid örat hänger väl någon rosett. Bland hästsläktet ser man dessa dagar många vackra representanter af den äkta andalusiska rasen från trakten af Jerez och andra håll. Den andalusiska hästen är kort i kroppen, kraftigt byggd med synnerligen stor bakdel, eldig och med starka rörelser, förande hofvarna ända upp mot buken. Föga tjänlig till kapplöpningar har han dock ofta ett präktigt yttre... nu under Ferian lyser han som sagdt till sin fördel.

På morgnarna ser man i marknaden många af det täcka könet med sammetsmantilj kantad med spetsar och fodrad med ljusare siden. Den höljer nacken som ett dok och korslägges öfver barmen. Många af sevillanskorna taga sig däri förträff-

ligt ut, fast de icke bruka den oftare än just under feriadagarna eller vid något liknande tillfälle.

Sammetsmantiljen aflöses af den vanliga svarta *toca'n,* så kokett uppfäst för dagen som möjligt; likvisst har det blifvit mod att damerna under promenaden i vagn bruka hatt. Ännu femtio år — och det är nog en skam att nyttja toca eller mantilla! Den förfärliga hettan torde ej dröja att undantränga det skönaste af alla plagg, värdigt att bilda ram åt de vackraste hufvud.

Vid två- eller tretiden är marknaden som bäst fylld, vimlet och virrvarret som störst. Las casillas äro fullsatta; och nästan framför hvarje dörr ser man en zigenerska af näsvisaste slag, påtrugande sig alla för att spå dem framtiden och alltid upprepande samma läxa, som börjar med: ”vackra sennorita!” eller: ”herre, ni, som är så vacker karl med ögon af en förälskad och fötter som en dansmästare!” Någonting odrägligare än dessa häxor har man svårt att finna. De äro Ferians och tälthusens plågoris!

Klockan fyra börjar tjurfäktningen och en stor del af marknadens, isynnerhet manliga, befolkning beger sig då ned till la Plaza de Toros för att närvara vid det äktspanska blodiga nöjet samt applådera de bägge espadas Lagartijo och Frasquelo med sina respektiva cuadrillas.

Efter corridan och då solen redan är i nedgående vidtager åter promenaden, och trängseln längs alléerna är så stor som någonsin. Damerna hafva emellertid ändrat toalett och visa sig i smakfulla ljusa dräkter och den festliga, hvita spetsmantiljen draperad så, som *de* förstå det, och behagfullt skylande axlar och hals.

Äfven sedan mörkret inbrutit, varade ända till midnatt lifvet, rörelsen, glammet och vimlet i Ferian. I alla kasinons stora tält var bal arrangerad, en bal till hälften i det fria och under tak. Sevillas sköna, alla i hvita tocas och några med en än vidare, större spetsslöja, den s. k. ”velo”, voro så re-

tande som möjligt och täflade i fägring med de knoppar och blommor, rosor, violer och kamelior, hvarmed de smyckat sitt hår. Eldiga ögon och små fötter, smidiga midjor och vackra figurer, fläktande solfjädrar och smäktande blickar...

Utanför roade det stora publikum sig emellertid på bästa vis. I några casillas hördes knäppningen af kastanjetter och dansades en seguidilla af ett par små flickor klädda som "serranas", kvinnor från bergstrakterna i blårandiga kjortlar, brokiga, pyntade tröjor, tjocka strumpor och grofva skor... en dräkt något liknande våra dalkullors. Från ett håll hördes klirret af en gitarr, som beledsagade en malagueña — eller någon annan af landets sånger.

Framför lindansarskjulen väsnades man värre än någonsin. Hos las buñoleras fräste och puttrade det likaså. Och fältet, där leksaksstånden och bodarna med kram voro uppslagna, kokosnötternas och turronernas region ändtligen, företedde en målerisk anblick af magisk verkan, upplysta som de voro af hundratals lyktor, mellan hvilkas blänkande rader den mörka hopen rörde sig och böljade af och an under trängsel och stoj...

På fälten å ömse sidor om tältstaden och på slätten utanför San Telmo's vidsträckta, inhägnade park äger kreatursmarknaden rum. Ofantliga massor hästar och boskap föras alltid till Ferian i Sevilla, hvilken bland de oräkneliga marknader, som efter den varmare årstidens inträde aflösa hvarandra i Spaniens alla landsändar, sedan gamla tider intagit hedersrummet. Slätten företedde en egendomlig tafla, som påminde om de bilder, några af de holländska mästarne på 16-hundratalet älskade att framställa på duken. Stora hopar af hästar och föl linkade med frambenen fjättrade... hjordar af hornboskap intogo mer makliga ställningar; de rörliga *cabestros* * stoltserade med sin stora bjällra kring halsen, och

* Oxe eller tjur, som städse går i spetsen för de öfriga.

ungtjurarna tornerade vänligen... oerhörda massor af får skuffades och bräkte ömkligen i sina fållor, somliga striphåriga, andra med den lenaste, präktigaste ull... getter stötte hvarandra med hornen... flockar af svarta, nakna svin bökade och vältrade hop sig med trynena lagda öfver ryggen på närmaste granne... raggiga åsnor och borickor skriade.

Kreaturen ha detta år uppgått till inemot sextiotusen stycken, skulle jag tro, däribland 8- à 9,000 hästar, 27- à 28,000 får o. s. v.

Ferian tog sig, som sagdt, förträffligt ut. Man hade bildat sina läger. *Galeras* — kärror med kupiga tälttak —, stånd där man utskänkte manzanilla-vin och andra förfriskningar bidrogo till omväxlingen. Man handlade och köpslog. För att lifva köplusten — hvilken likväl detta år lär hafva varit svag nog — gingo försäljare af brännvin omkring och skreko sitt *aguardiente! aguardiente!* Zigenare, hvilka här som öfverallt sysselsätta sig med s. k. hästskoj, igenkände man lätt på den brunblekta hyn, det framåtstrukna håret och jackan med broderier. Herdarna gingo vaktande rundtomkring sina hjordar med *zamarran* eller den korta fårpälsen öfver skuldran, benen täckta af ulliga skinn och *calañes*-hatten med koppformig liten kulle och uppviken, styf bård, klädd med den nättaste bomullssammet, på hufvudet.

Där var en konsert i det gröna utförd af tallösa stämmor, skrikande, bräkande, råmande, gnäggande och grymtande! Icke mindre än sextiotusen artister — att icke räkna de tvåbenta!

IX.

Sevilla 1892.

När jag kom till Sevilla i går afton den 7 oktober, gjorde staden på mig samma gemytliga, angenäma intryck, som jag erfarit hvar gång jag satt min fot där. Är det den ålderdomliga karaktären hos dessa smala, buktande gator och gränder, där man aldrig har ett långt, enformigt perspektiv för sig, utan den ena smått hemlighetsfulla kroken eller vinkeln aflöser den andra? Är det den glada, myllrande befolkningen, som tyckes ha så trefligt, att man blir trefligt stämd själf? Är det kontrasten mellan Calle de las Sierpes, stadens åtta alnar breda hufvudgata, då den om kvällarna ljusdränkt från butiker och kaféer ger det muntraste sorl från sig, och de skumma, hviskande gränderna ikring? Det är visst något af alltsammans, som åstadkommer denna verkan. Säkert är, att Sevilla alltjämt är Spaniens hemtrefligaste stad. Hvarken spårvägar eller några andra tidsenligheter och ”snyggheter” ha kunnat beröfva den detta lynne och förstöra dess egendomliga stämning.

En stor sorg väntar dock Sevillas vänner då de komma hit, och det är eländet med katedralen. Fördärfvadt är dess härliga innandöme, där man förr icke visste hvad man mest skulle beundra: den oerhörda djärfheten och smäckra elegansen hos pelare och hvalf, mångfalden af intressanta ting och detaljer

eller den makalösa mystik, som besjälade de fem skeppen med deras milda, skumma färg.

Man hade redan länge fruktat, att fjortonhundratalets arkitekters dristiga konstruktion icke skulle kunna trotsa tiden. Arbetet hade begynt för att stödja de hotade punkterna och bygga om vissa partier. Då störtade en sommardag 1888 den flacka kupolen öfver hufvudkapellet i det svindlande höga midtskeppet, i det att en af de fyra hufvudpelarna knäcktes, närliggande hvalf drogos med, koret — beläget i kyrkans midt enligt spansk tradition — begrofs under spillrorna, de skulpterade korstolarna, orgeln och mycket annat förstördes. En tät hord af ställningar, stöttor och bräder upptager nu hela katedralens centrum, och man får icke längre någon anblick af den mäktiga interiören, en gång utan like. Tiotal af år torde förgå, innan restaureringen är fullbordad, och så vackert som förr blir det nu aldrig.

X.

Granada.

I.

Granada i maj. — Zigenarlif. — El compare C. . . .

Man behöfver icke hafva varit länge i Granada för att komma underfund med, att det är en stad med stora minnen, som i likhet med många andra är dömd att om ej alldeles dö, så åtminstone duka under för andra, af nutidens vindkast mera gynnade medtäflare. Af de fyra mest glänsande hufvudorterna för det moriska väldet i Spanien, Toledo, Cordova, Sevilla och Granada, är det endast Sevilla, åt hvilken en mer lysande framtid synes beskärd; de öfriga lefva mer eller mindre på minnen och bära den melankoliska prägel, som utmärker fallna storheter.

Om det nu är i följd af denna afsöndring, denna så att säga brist på framtid, denna medvetenhet, att Vegan * aldrig skall bära så rika skördar som förr, eller hvad orsaken än må vara, men Granadas invånare tyckas mig hafva ett vida tyngre lynne än Sevillas eller Malagas. Det är Andalusiens burgosbo, visserligen icke stel och dyster, men ändock betydligt värdigare och tankfullare än hans öfriga landsmän söder om Sierra

* *La Vega de Granada*, den bördiga slätten omkring Granada.

Morena, hvilket icke utesluter liflighet och häftighet i känslan.

Öfver honom och hans stad hvilar en annan ande än öfver invånarna vid Guadalquivir. Ända till typen och sättet att bära kappan äro de olika. De *flamenca* figurerna från Sevilla med håret slätkammadt öfver öronen och skägglösa hakor ser jag icke nu; här nyttjar man med förkärlek pipskägg, hvilket åt det smalare, allvarsammare ansiktet skänker någonting mera strängt och högtidligt.

Granada har hvarken så goda apelsiner, viner, gitarrer eller så sköna kvinnor som Malaga, Jeres, Cadiz och Sevilla. Man dansar här ock ej så mycket som på de hållen och knäpper ej med så mycken förkärlek på kastanjetterna. Åsynen af det isiga Sierra Nevada måtte stämma till allvar, Alhambras öfvergifna torn och salar till melankoli. Hvad granadinorna angår, vill jag ej göra dem någon orättvisa; men i trots af det lof, många författare ägnat dem — och som nog i mycket kan vara berättigadt —, icke äro de i så hög grad förföriska som malaguennorna eller eleganta som gaditanskorna eller behagfulla som sevillanskorna. De kläda sig ej så väl, fästa ej upp tocan eller mantillan med så mycken grace, gå ej så lätt. Af allt detta må man dock icke tro, att de äro några vidunder af fulhet och obehaglighet; det vore långt från sanningen.

Faktum är och blir, att Granada, oaktadt det är sätet för generalkapten, *audiencia,* ärkebiskop, universitet m. m., för ett tynande lif. Handeln och industrien ligga nere; ända till behofvet att förströ sig saknas mer än på många andra håll. Kaféerna äro icke mycket besökta; staden äger två stora teatrar; men de sällskap, hvilka uppträda där, kunna icke räkna på att gå hädan med fyllda börsar, snarare tvärtom; och — o ve! — man saknar en *plaza de toros!* Sedan den gamla brann ned för några år sedan, hafva i självfva verket inga tjurfäktningar gifvits i Granada. I Spanien vill det säga mycket, och om en stad, som så länge kunnat undvara denna traditio-

nella förströelse, bevisar det två saker: att ayuntamiento't har klen kassa och dåliga affärer och att folket ej är passioneradt att roa sig.

Icke desto mindre, med alla dessa sina lyten, med denna saknad af framtid och nutid har Granada gjort sig väl förtjänt om fäderneslandet. Att ej tala om de längesedan döda morerna och för att blott nämna några af de ryktbara män, som haft sin vagga vid Genil och Darro: därifrån hafva utgått storheter inom vetenskapen och konsten såsom Fray Luis de Granada, D. Diego Hurtado de Mendoza, jesuiten Suarez, Ponce de Leon, den berömde målaren Cano, Bocanegra m. fl.

Granada var för många, många sekel tillbaka en tillflykt för judar, hvilka efter det judiska rikets undergång slogo sig ned i skyddet af de "röda tornen", i fall däri — såsom många tro — redan så tidigt fanns en fästning. Längre fram blef Vegans pärla det sjunkande moriska väldets sista, glänsande tillflyktsort. Inom dess murar mottogos efter hand de öfverlefvor af islam, hvilka räddade sig från de öfriga nejderna. Så blef Albaycin — den nordligaste af de höjder, kring hvilka staden är lagd — en fristad för de flyktiga invånarna från Baza. Och än i denna stund, fastän spillror och ogräs betäcka den mark, där förr i tiden tusentals flitiga familjer hade sin tillvaro och lefde i välmåga, kan man nästan kalla det en fristad, ty nu har Albaycins sluttningar blifvit zigenarnas hemvist.

Andalusien har sedan länge med förkärlek bebotts af medlemmar af denna irrande ras, om hvars ursprung från Ganges eller Nilens stränder man ju ej är rätt säker. De hafva här funnit en varm himmel, en viss vårdslöshet och lättja, som öfverensstämmer med deras lynne, och invånare, som redan i sina ådror äga mycket österländskt blod. Också träffar man *Gitanos* i Andalusiens alla delar, där de blifvit bofasta och vida mer civiliserade än de horder, hvilka ströfva genom det nordligaste Europa. Att de funnit sig väl bevisas af, att man, då någon är riktigt glad och lustig i sitt sätt, säger honom vara

mycket *gitano* eller *flamenco,* hvilket kommer på ett ut. Zigenarna hafva på den andalusiska munarten, vekare, mjukare och mindre vårdad än den klingande kastilianskan, inympat en massa främmande ord, hvaraf det s. k. *calo* uppkommit, en för dem och det lägre folket egendomlig, förskämd dialekt, hvaraf visserligen många ord förirrat sig till och kommit i svang äfven bland de högre klasserna. För musiken hafva zigenarna stora anlag, och de andalusiska, vilda, självsvåldiga sångerna hafva just bland dem många af sina ifrigaste dyrkare och mest omtyckta tolkare.

Som sagdt, Granadas zigenare, hvilka bland Andalusiens intaga det mest framstående rummet, hafva inhyst sig på Albaycins sluttningar, och därifrån sträcka sig deras boningar längs vägarna å bergets sidor ända fram till Sacro-Monte. Sedda t. ex. från det midt öfver på andra sidan Darro liggande Alhambra förete dessa kullar och bostäder den egendomligaste anblick. På självfva Albaycin äro väl grupperna af oansenliga hus med sina täppor tämligen talrika rundt omkring kyrkorna, af hvilka den största, el Salvador, intager platsen för en af de förnämsta moriska moskéerna. En stor del af kullen och vidare hela sluttningen till Sacro-Monte är dock fri från hus och företer ett skådespel sådant, att man kunde tro sig i ett afrikanskt landskap, där civilisationens flesta välsignelser ännu blifvit okända.

Från hjässan till fotabjället är höjden nämligen öfversållad med milliontals fetbladiga kaktusar och aloer. De bilda ett det segaste öfverdrag; och när solstrålarna falla därpå, lysa de glatta, knubbiga örterna, som om man bestänkt dem med smält silfver, hvaraf ögat ordentligt bländas. Det ligger något af öken i denna växtlighet, huru frodig och riklig den än må vara. Genom de täta kaktushäckarna stryka branta gångstigar, och å den på ömse sidor om dem tillplattade jordvallen visa sig fyrkantiga öppningar, just som ett väldigt getingbo med sina talrika celler. Där bo och lefva los Gitanos.

Från spetsen ser man gestalter röra sig i och framför dessa öppningar i berget; i annat fall kunde man ju knappt falla på den tanken, att de hyste invånare. Här och hvar skiljer sig från kaktusarna ett mänskligt föremål eller några betande getter eller en boricka med sina korgar; ibland uppstiger äfven en rök bland aloemassorna, tydande på att där finnas eldar, härdar och människor.

Någon yttre karaktär af bostäder äga annars zigenarnas boningar just icke. På sin höjd, att man en smula hvitrappat jordvallen på bägge sidor om dörröppningen. Utom denna — och detta på långt när icke hos alla — ser man endast ett litet fönster tilltäppt med en trälucka och försedt med ett galler af järn eller trä utåt vägen. Sin lilla skorsten pläga dock dessa hålor hafva, i det man i sluttningen ofvanför gjort ett hål och ommurat det med några tegelstenar, mellan hvilka röken hvirflar upp.

Några af dessa skorstenar äro hvitmenade och öka det måleriska i det hela, då de sticka upp midt bland kaktusknippena.

Det inre af de fattiga gitanos' "hålor" bildar ett eller ett par i sandberget ingräfda rum med kalkade väggar och naket golf. Där bör vara skäligen svalt om sommaren och varmt om vintern; och när allt kommer omkring är zigenarnas byggnadssystem så billigt och fördelaktigt som möjligt.

Då man går förbi, ser man inne i kojan deras torftiga bohag: några haltande halmstolar, ett par låga träbänkar, bäddställen eller filtar på golfvet, en härd, där någon striphårig kvinna ser om elden, ett par hyllor, kittlar, stop och fat hängande kring väggarna, slutligen några uppspikade litografier föreställande den heliga jungfrun eller något helgon. Detta hos de "förmögnare". I andra hålor ser man, utom kanske en gammal käring på tröskeln, knappt någon eller något utom de nakna, kalla väggarna.

På branterna mellan Albaycin och "det heliga berget" råder, som man väl kan föreställa sig, det mest okonstlade natur-

lif. Familjefäderna sitta utanför trösklarna och hamra på en kastrull eller flicka på en sko. Skrynkliga gummor och redan skrynkliga unga mödrar sköta om det enkla köket eller sticka och sy, såframt de icke gräla. Pojkar i hattar af de besynnerligaste former — alla utom den ursprungliga — ligga på magen och spela med smutsiga kort. Solbrända, styfhåriga barnungar rulla bland kaktusarna, skrika och slåss; andra skrika på allmosor af alla, som gå förbi, räcka bedjande fram de bruna händerna, men äro ock färdiga att gifva en massa stygga titlar åt dem, som intet gifva.

Albaycins sluttningar uppvisa typer, hvilka måste väcka afund i Neapel eller någon af Orientens städer. Där ses en man stå lutad mot en mur och sola sig, slött skådande ned öfver den tjusande Darrodalen, en af dessa zigenargubbar, som tyckas hafva bort lefva hundra år, svartmuskiga, skrynkliga, med magra, rynkiga händer, rinnande ögon och en dräkt, som anstår deras mumieartade figur. En utan all ända bucklad, flottig, stukad hatt, en mantel sammansatt af hundratals lappar i olika färg och storlek, en tjock käpp och ett par trasiga sandalsockor äro dess hufvudsakligaste beståndsdelar. En och annan vandrare med vacklande steg längs stigarna. Några af kvinnorna äro mörka, med ögon som kol och det svarta stripiga håret deladt i midten; andra dock ljusa nog. Af hålkojornas tärnor ser man många lifliga exemplar med stor mun, blixtrande ögon, rosor i nacken, kjolen kort framtill och längre baktill, samt vickande på höfterna med den för zigenerskorna egendomliga rörelsen och gången. De finare hafva ock skor, koketta nog; hvad strumpor åter angår, äro de, i likhet med fönsterrutor, en för Albaycins invånare okänd lyx.

Zigenarne blanda sig icke just med den ”hvita” befolkningen, och de unga männen söka helst sin utvalda inom stammen. Däraf kommer ock, att rasen tämligen troget bibehållit

sig under sekel. Giftermål, dop m. m. firas med så stor pomp som möjligt.

Granadas gitanos äga ett slags chef eller ”konung”. Han heter Antonio och är från en by i Alpujarras, ehuru han allmänt kännes under namnet *”el compare C...”* (hela titeln gör jag kanske bäst i att ej utsätta). El compare C... eller onkel C... åtnjuter icke blott bland sina zigenare utan i hela Granada välgrundadt rykte och anseende. Då man går med honom på gatan, kommer man endast långsamt fram, ty onkeln träffar i hvarje ögonblick på någon bekant eller vän, som skakar hans hand eller klappar honom på axeln. El compare C... är en högväxt, kraftig gestalt med händer så stora som släggor och ett mörkt, mustascheradt ansikte med utstående kindknotor. Att han är gitano, märker man vid första ögonblicket. Kanske har han redan sett sina sextio år; men då bär han dem med heder! Det är en präktig typ, och man bör se honom om förmiddagarna i hans smedja nere vid Alamedan — ty han utöfvar samma yrke som Vulkan — i brun tröja, förskinn om benen och en röd duk bunden kring hufvudet, hamrande på glödande järnstycken! Onkel C. bor naturligtvis icke i någon håla; tvärtom är han nog ”tät” och bär vid högtidliga tillfällen en guldkedja så grof som en kätting. Sitt egentliga, och jag kan väl säga europeiska rykte har han dock vunnit genom sitt gitarrspel. För hvarje prins eller potentat, som gästar Granada, blir comparen ombedd att mot klingande vedergällning visa sin talang; och få äro de resande, som ej hört honom, då han äfven är ”direktör” för zigenardanserna. Onkeln har två gitarrer, med hvilka han vidtagit den förbättringen att tillsätta en sjunde sträng.

Man måste hafva hört hans spel någon gång, då han är vid riktigt godt lynne, för att känna honom från hans bästa sida. Med en flaska vin på bordet och några vänner ikring sig — det är likvisst en exemplarisk man — blir han lätt inspirerad, griper strängarna med dubbel kraft och låter hela sin lidelse-

fulla zigenarnatur flöda ut genom dem. Det är ett spel utan alla regler, vildt, häftigt, bisarrt, med rasslande ackorder och våldsamma ansatser, knäppningar på gitarrlocket och andra i den klassiska musiken okända grepp. Men likafullt gripes man af de än vilda, än underligt melankoliska tonerna, då man hör onkeln spela vare sig en *malagueña,* en *jaleo,* en *seguidilla, gitana* eller någon annan af de äkta andalusiska melodierna. Sjunger gör han äfven understundom med en fruktansvärd basröst, ehuru så högt, som det anstår de skrikande, entoniga, men karaktärsfulla nationalsångerna, för att de skola göra sin rätta verkan.

El compare C . . . s gitarrspel är något i sitt slag underbart, fullt af själ och spänning. Måhända har han ej så orätt — och säkerligen tror han det själf, ty han har om sig mycket hög tanke — då han emellanåt själfbelåten sagt mig: ”Om ni kommer till Tyskland, till Frankrike, till Italien, på alla håll är jag känd! Och alla ha sagt mig, kejsaren af Brasilien, prinsen den etc., att om jag vill fara till England och London, skulle man betala mig hundratals francs för kvällen.”

”Men hvarför far ni då ej?”

”Som ni ser mig, har jag knappt varit utom Granada. Jag far icke en gång till Malaga, fast jag räknar vänner där som gräs. Här har jag det godt, och här mår jag bra. I Granada finnes icke en barnunge på gatan, som ej känner mig . . . och guvernören och alla äro mina vänner.”

Sådan är ”el compare C . . .”.

XI.

Granada.

2.

En vårpromenad genom staden och dess omnejd.

Elvira-porten är numera blott en naken, ofantlig hästskobåge stående i ena hörnet af Plaza del Triumfo och utmärkande gränsen mellan den gamla moriska staden och de senare af de kristna tillbyggda kvarteren. Under denna båge passerade Ferdinand och Isabella till häst, då de gjorde sitt första högtidliga inträde i den eröfrade platsen. Något längre upp, få steg därifrån, står en mindre portbåge, den man kallar "back-porten", ity att den bildar ingången till Alcazaban och den branta Albaycin-kullen.

Granada ligger utsträckt på och invid fyra eller rättare två itudelade kullar, i riktning från söder till norr. Å den sydligaste resa sig de "röda tornen". Därefter följer den egentliga Alhambra-kullen. Skild därifrån genom Darros dal vidtager på andra sidan den lilla floden Alcazaban eller den gamla fästningens område, och längst i norr slutligen är beläget det i senare tider af morer från Baza befolkade Albaycin. Rundtomkring dessa olika platser sluta sig gamla murar eller åtminstone lämningar af sådana: de röda tornen bildade af ålder det ursprungliga försvarsverket; en af Abd-er-Rahmân

den förstes vali's drog därpå en väldig vallgördel om Alcazaban; Alhamarerna byggde upp Alhambra och krönte det med tinnar och torn. Till sist sluter sig en vid yttermur omkring alltsammans: kungapalatset och handtverkarnas kvarter, zeniters och gomerers — krigiska afrikanska horder, som slagit sig ned i Granada till dess försvar — liksom de fredliga inbyggarnas hemvist.

Första dagen jag var i staden företog jag en vandring genom den ofvannämnda backporten för att göra en promenad på Alcazaban och Albaycin. En gång inom dess område är man på en mark, där allt "comme il faut" är bannlyst. All rörelse, tydande på att man är i en stor stad, upphör. Bodarna försvinna eller bli af så jämmerlig beskaffenhet, att de näppeligen förtjäna namn däraf. Gatorna förvandlas till sandiga, steniga backar. Nu är det en ogräsets och fattigdomens region... och likväl rådde för fyrahundra år sedan näringsflit och välstånd, där nu getter och stubbsvansade kattor äro herrar på täppan!

Jag skred uppför den tämligen branta sluttningen, hvilken som en rämna skiljer den ursprungliga Alcazaban eller citadellet från Albaycin, till dess de längre upp på höjden förena sig. Till höger löper den väldiga, af gröna slingerväxter nu höljda mur, som Ased el Schebani på sin tid uppförde och lät befästa med digra torn. I ett hörn af muren ser man den s. k. fan-porten, hvarpå i stunder af fara hissades ett baner för att kalla de lägre boende afrikanska legionerna till hjälp. Detta är ett stycke ruin af särdeles pittoreskt slag, insnärjd som den är bland de mest intrasslade, yfviga snår. För att komma in på denna ruins område måste jag göra en omväg utmed några trädgårdsmurar, och hjälpt på stråten af några af traktens kvinnor hamnade jag till slut vid en oansenlig bakport, hvaröfver står skrifvet: "carmen de S. Antonio". En ung piga med en barnunge på armen öppnade vid min ringning och tillät mig välvilligt göra en promenad genom den

lilla trädgård, till hvars ägor den gamla fanporten nu för tiden hör. Trädgården är helt blygsam och ingalunda klippt och tillskuren på franskt sätt; man ser här helt visst lika mycket ogräs som rabatter; men platsen är icke desto mindre en förtjusande täppa i vinkeln af den åldriga Alcazaban, som med sitt illa medfarna, men dock ståtliga ingångstorn och de karakteristiska hästsko-bågarna skådar ned öfver ett det präktigaste panorama.

När jag sista gången trampade Granadas område, voro bergen därikring höljda af snö; vegans popplar stodo nakna och aflöfvade, kullarna hade ett melankoliskt utseende och vinden utskickade tjutande sina fanfarer, bebådande att vintern följde honom i hack och häl. Sedan dess hafva fem månader förflutit, och den bistra årstiden har flytt. Nu har allt tagit på sig vårskruden; himmelen är så klar, luften så ren, höjder och dalar stå i friskaste grönska, oräkneliga blommor fylla atmosfären med doft, och bäckar samt rännilar sorla hurtigare än någonsin, lifvade och vederkvickta af den snö, som smält bland klyftorna. Från den lilla terrassen ofvan fan-porten skådade jag ut öfver den jämna vegan utbredd likt en grön matta, utöfver Genil med dess kanaler, dess skogsdungar och olivlundar kantade af höjder och berg, från den kala Elvira-kedjan i norr till den isbetäckta Sierra Nevadas skinande kam mot sydost. Midtemot på andra sidan syntes Albaycin med sina eländiga kåkar och hålor ibland täppor och kaktus. Hvita skynken voro utlagda till torkning här och hvar på marken och syntes nästan ligga där för att skyla skröpligheterna. På Albaycins högsta topp tronade ”S. Miguel”, byggd på platsen af det forna Olivtornet.

Under tiden utvisade för mig min vänliga följeslagarinna — pigan som öppnade dörren till trädgården — byarna å slätten. Där låg la Zubia, Gabia, Anuilla, hvarest de katolska konungarna voro lägrade innan de ryckte in i staden, där Alhendin med sin höjd ”Morens sista suck”, hvarifrån Boabdil

för sista gången såg Alhambras tinnar dyka upp, där Santa Fé med sin tvåklufna kyrkspira, där Malasena, Albolote, Atarpe vid foten af Sierra Elvira, hvarest kung Juan och Don Alvaro de Luna slogo Mohammed "den vänsterhändtes" skaror. Samtidigt visade mig den unga granadiskan blommorna på terrassen, frodiga liljeväxter, resliga, mörkgröna lagrar, rosenbuskar och kvittenträn, hvilka blommade sida vid sida med de täta, törniga, sammanvridna snåren under fanportens hästskobågar.

Alcazabans område genomdrages af gränder och backar, den ena knaggligare än den andra, smala samt särdeles obekväma. Husen där äro små, alla mer eller mindre efter samma modell. De äro väl hvitrappade, men murbruket, som faller, låter dock alltemellan den gråa stommen af jord och stenar sticka i dagen. Innanför dörren är ett slags förstuga, som ofta samtidigt tjänstgör som kök. Där eller utanför tröskeln på gatan är familjen församlad, sysselsättande sig med husliga bestyr, snickrande, lappande eller spinnande. Kommer så en liten skräpig gård med en brunn af murad sten, buskar och blomkrukor, linnetrasor på snören och dammiga lerkärl. Därifrån leder en smal, brant trappa upp till sofrummen i öfre våningen, hvars fönster åt gatan skylas af träluckor, mycket sällan af glasrutor och ibland prydas af ett maskätet balkongverk. Järngaller hålla vanligen vakt för fönstren — minnen af forna, våldsamma tider och ej så öfverflödiga i de närvarande. Antalet af små barfotade, trasiga, okammade barnungar är legio så i Alcazaban som i Albaycin.

Man skulle kunna tro motsatsen, men äfven i dessa moriska kvarter af det gamla Granada finnas få i ögonen fallande spår kvar af de forna herrarna, morerna, om jag dock undantager de trånga, vinda gränderna, dem man ej gjort sig mödan att förändra.

Hvad som i Alcazaban mer än annorstädes erinrar om det muselmanska väldet äro emellertid alla dessa otaliga "aljibes"

eller brunnar af muradt tegel med en öppning, omgifna af glättade, nötta stenskifvor — dessa brunnar hvilka ännu i dag, likasom för sekel tillbaka, vederkvicka invånarne. Sådana brunnar äro till finnandes ej blott i grannskapet af de forna moskéerna — åtskilliga af kyrkorna äro byggda på deras grund — utan i nästan hvarje hörn förekomma de, resande sin kupiga stomme på någon liten, öppen plats eller ock inmurade i väggen af ett hus samt bärande vittne om de gamla härskarnes förutseende. Aljiberna äro med all sin enkelhet något af det mest betecknande och intressantaste inom Granadas murar.

Alcazaban är icke synnerligen vidsträckt. Oaktadt alla krokar, jag gjorde bland backar och gränder, dröjde det dock ej länge, innan jag kom upp till San Nikolás, en kyrka, som ligger vid en liten plats planterad med lindar och är prydd med ett stenkors, sådant fromheten rest dem i hvar vrå af dessa fattiga kvarter. Naturligen är den också försedd med sin aljibe. Fordom kallades den lejonplatsen — Bib-Elecet — och därpå var uppförd en moské. Af densamma är nu intet öfrigt; men hvad man ej kunnat förinta är en utsikt så härlig, att få eller ingen af de många vyer, här erbjuda sig, öfverträffa densamma. San Nicolás ligger vid det till fanporten diametralt motsatta hörnet af Alcazaban.

Då man sätter sig på den låga stenmur, som omger platsen, har man under fötterna Darros lopp, mot hvilket massor af hus med gråbruna tak genomdragna af smala gator å denna sidan kullen tränga sig ned, här och där afbrutna af en liten trädgårdstäppa eller enstaka mörk cypress. Längre till höger ligga å jämn mark de modernare kvarteren; katedralens skepp sticka upp i husvimlet. Öfver taken resa sig med mellanrum de fyrkantiga klocktornen till kyrkorna, däribland San Juan de los Reyes' med tegelribbor af moriskt snitt försedda kampanil. San Juan var den första moské, som döptes till kristen kyrka; och ännu ser man där ett iturämnadt vigvattenskar,

som Ferdinand och Isabella läto ställa där samma dag de tågade in. De begåfvo sig med sitt följe dit från Elviraporten för att sedan rida upp till Alhambra.

Nedifrån dalgången höres så tydligt det oafbrutna sorlet och mumlet af Darro, hvars väg blicken länge följer, ända till dess den förlorar sig bland bergen i öster. Den ringlar sig fram i sin djupa klyftväg instängd på ena sidan af det "heliga berget", där några martyrer fordomdags skola hafva lidit döden, på den andra af Helen-berget med sitt treklufna änne, rödgult och kalt i dess öfre del, men ned mot sluttningen åt floden täckt af trädgårdar, vinranks-spaljéer, blomstertäppor och små odlade fält, hvilka med sina liknande syskon på den lilla flodens andra brädd förena sig att gifva en infattning af frodigaste växtlighet åt hela dess lopp. Darrodalen är förtjusande, och när man ser densamma betäckt med blomstergårdar och dungar, beströdd med otaliga små landthus, kvarnar och "cármenes", kan man fatta, att denna dal var ett favorittillhåll för de moriska magnaterna, hvilka där i sina villor hvilade ut från fälttågen mot de otrogna. Flodens stränder, omskvalpade af rinnande vatten samt med sina milda fläktar från bergen och sin sköna doft af blommor och välluktande örter, åtnjuta ett välförtjänt rykte såsom en särdeles hälsosam vistelseort.

Äfven inom staden, hvarest nedanom Alcazaban det moriska kvarteret Hajariz — vederkvickelse, njutning — låg, ter sig Darros lopp så pittoreskt som möjligt. Små af murgrönstäcken halft skylda, nätta broar äro slagna däröfver; tallösa rännor och afloppsrör gjuta forsande sitt innehåll öfver de murar, inom hvilka floden infattas; än sorlar den vid foten af någon terrass med blomkrukor, små löfsalar, fikonträd och arkader, än glider den längs ryggen af ett maskstunget, lappadt, trasigt hus; måleriska och på samma gång knaggliga backsluttningar föra upp från dess bädd; i sin fart hälsar den hastigt och lustigt på trädgårdstäppor, grupper af cypresser,

kyrkor, hvilka bada sin grund i dess vatten, gamla frätta adelshus med sköldemärken, nunnekloster, som på andra sidan gatan höja sina allvarliga murar med få fönster. Och så fortgår Darro, till dess den kommer till Plaza nueva och där försvinner i sin underjordiska afloppskanal. Så länge floden synes till för den ett muntert lif; om den äfven lider brist på vatten och dess skrofliga, steniga botten alltemellanåt framträder i dagen, dess goda lynne förnekar sig dock ej. Städse gnolande löper den under sina slitna broar, mellan murar och terrasser, blommor och ogräs.

Midt emot San Nicolás, där jag tagit plats på bröstvärnet till det forna Bib-Elecet, ligger slutligen Alhambra-kullen. Åsynen af densamma och dess torn, palats och gulbruna husmurar ter sig särdeles skön från Alcazaban. Ned mot Darro stupar den gröna sluttningen brådt; en djup inskärning i kullen, vid hvars fot floden lämnat plats för en kyrka och gör en stor bukt inåt, hotar nästan att en vacker dag låta fästningen i höjden rasa ned för branten. Där uppe löper en rad af yttermurar, återstoden af de gamla palatsen, bastionerna och tornen. Till höger i hörnet tronar det ofantliga Torre de la Vela med sin klockstapel, på hvars terrass Kastiliens baner den 2 januari 1492 svingades vid skriket af: "Granada, Granada för det mäktiga härskarparet Don Fernando och Donna Isabel!" Där bredvid ligga citadellets vallar krönta af andra, bålstora, rämnade torn. Midtelpartiet bildar det byggnadskomplex, som utgör lämningarna af de moriska konungarnes residens, och hvaröfver Karl den femtes ofullbordade palats reser sin ofantliga fyrkant. Där står Comares torn, hvarikring de smärre byggnaderna gruppera sig. De höga, smärta popplarna på randen af sluttningarna höja sina viktande toppar ända upp mot tornets fönsteröppningar, susande kring dess väldiga, rödlätta, med tinnar krönta massa. På sidan därom i en af husmurarna varsnar man det af en smärt kolonn delade fönster, hvarifrån Boabdil säges hafva hissat

sig utför och flytt ned till Darro, där snabba hästar väntade för att bringa honom i säkerhet. Man urskiljer så klart från San Nicolas' höjd de små af bruna tegel täckta kupolerna, som omge lejongården, gallerierna, ända till cypresserna på gallerigården, hvilkas spetsiga toppar ses skjuta upp öfver taken.

Till vänster om Alhambra, hvars vallar kröka sig kring kullen och gå mot söder, löper i lindrigt sicksack, skuggad af murar och jordmassor, "La cuesta del rey chico" — "den lille konungens (Boabdils) backe" — en urhålkad ravin, som skiljer Alhambra från det gentöfver på sidan af Helenaberget liggande Generalife. Generalifes terrasser och de skuggiga dungarna af lager, cypress och poppel stå i bjärt kontrast mot bergskammen ofvanför, "Morens sadel"; ty den är så rödbrun och naken, och föga tyder den på, att Darlarocas och Alijares' fagra palats fordom klädde marken, där man nu endast ser några stenhopar.

Till dessa partier af den tafla, som upprullas från Bib-Elecet på Alcazaban, sluter sig utsikten af Vegan i söder med Genils poppelströdda bädd. Bergen begränsa densamma; och högt öfver allt, likt ett skimrande "Mihrab", åt hållet af Mekka, hvartill ögat ständigt drages, tecknar Sierra Nevada af sig mot den blå, genomskinliga luften med sin långdragna, evigt snöhöljda hjässa, blank, skimrande, som vore den försilfrad.

Ju längre det led mot kvällen, dess behagligare blef synen från Alcazabans kulle. Det pinglade från klockorna nere i staden; tusentals svalor kuttrade och pepo öfver dalen. Allteftersom dagen sjönk, bredde sig öfver slättens västliga del en rosendimma, som omsvepte byar, lundar och slätter. Bergen kring horisonten skiftade ton. Den ödsliga Sierra Elviras rödgrå hud förvandlades till svart; höjderna mot väster skiftade i gredelint. Småningom drogo skuggorna längre; vegan låg så tyst; röken från dess byar blandades mer och mer

bort med aftonskymningen. Alhambra-kullen färgades ej mer af ljuset. På Sierra Nevadas jättekam dröjer dagen längst. Ännu länge ser man rodnaden på dess eviga snö.

XII.

På sierran under högsommaren.

I.

Några mil öster om Malaga, ej långt från hafvet ligger Velez-Malaga. Jag for dit i diligensen på aftonen. Vägen löpte längs randen af hafvet, hvars böljor hvilade nästan orörliga. Också togo här och hvar vid stranden små grupper af kvinnor och barn sitt kvällsbad i rätt tunna dräkter. ”Mayoralen” * uppmuntrade dem från vår vagn med åtskilliga kraftiga artigheter:

”Vaya . . . que nos enseña Usted la po-pa!” o. s. v.

Terrängen närmast vattnet var i början klippig och stenig; några gamla förfallna vakttorn höjde sig med mellanrum öfver brädden. Men snart jämnade den ut sig, och klipporna gåfvo plats för fruktbarare, odlade marker, medan längre inåt landet de med kusten parallella bergskedjorna sträckte ut sig i väldiga former.

Denna sydligaste del af Andalusien mellan Sierra Alhama, Sierra Tejeda, Sierra Almijara och hafvet äger det nordafrikanska landskapets egenskaper. Den taggiga aloen, öfver hvars blad smala, sirliga, blommande stammar skjuta upp, de köttiga ”higos chumbos” eller indiska fikonen, jättestora

---

* Kusk, postiljon.

rörväxter och andra värmelystna plantor förläna denna trakt det utmärkande lynnet.

Jordens fruktbarhet och frodighet är stor: oliverna klänga på afsatserna, vinrankorna betäcka sluttningarna, och fälten äro på långa sträckor planterade med sockerrör. Odlingen af de sistnämnda har i synnerhet antagit betydlig utsträckning och utgör en ny källa till rikedom för nejden. Flera fabriker i Torre del Mar, Almunnecar o. s. v. gifva utmärkta resultat.

Mörkret hade inbrutit, när vi ankommo till Velez. Natten var het och kvaf; solen tycktes ännu sprida hetta, ehuru den släckt sitt ljus.

Jag hade tillkännagifvit min afsikt att begifva mig till Alhama öfver sierran med mula — något annat sätt gifves heller icke — och på morgonen väcktes jag mycket riktigt af en ”arriero”, hvilken förklarade sig villig att forsla mig med pick och pack. Efter något debatterande stannade vi vid den måttliga summan af fem francs för alltsammans — hvaröfver jag ej rättvisligen kunde beklaga mig.

Arrieros eller mulåsnedrifvarna upprätthålla uteslutande förbindelserna i bergstrakterna, där vägar saknas, vagnar alltså icke hafva något att göra, och där det för vanliga hästar till och med är svårt eller ogörligt att skrida fram. Dessa mulåsnedrifvare äro en härdad ras, och deras lif är fullt af umbäranden. Att gå tio timmar jämte sin mula på en särdeles oländig mark är dem en småsak; ett par timmars sömn i något kyffe, på marken eller i förstugan till någon posada med ett täcke om sig, en gammal rock, en klöfsadel eller också intet under hufvudet är tillräckligt... och sedan på nytt i marsch öfver backar och berg, hvarunder de leda mulan efter sig, fatta henne i svansen eller, om hon icke har för hård last, placera sig på hennes rygg bland påsar och bylten.

Arrieron har ingen särskild dräkt: en bredskyggig hatt, bälte kring lifvet, det han på orientaliskt sätt stoppar fullt

med sina småsaker, tobaken och "navajan" * samt den stora linnebörsen icke tillförglömmandes, hvari han häller sitt förråd af tunga kopparslantar, ty silfvermynt ses väl där mera sällan.

Det oundgängligaste af hans plagg är dock "las alpargatas", ett slags linneskor eller sandaler, som lämna öfre delen af foten fri, endast sammanhållas öfver tån och äro försedda med tjocka, outslitliga tågsulor af hampa. En vanlig människa skulle icke kunna gå många steg med dem, men för landtfolket och bergsboarne, hvilka vant sig därvid från barndomen, äro de förträffliga medel att därmed skutta bland stenarna så ledigt som möjligt.

Under denna heta årstid färdas mulåsnedrifvarna nästan endast om natten. De gifva sig iväg strax efter solens nedgång för att vid dagens början redan vara anlända till sin bestämmelseort. Men som jag ville se något af landet och icke blott handen för ögonen eller stjärnorna på himmelen, gjorde min arriero — Juan Frio hette han — ett undantag till min förmån. Klockan på slaget tu eftermiddagen infann han sig alltså punktligt utanför porten till hotellet i Velez. En kamrat utan mula, som ville göra sällskap, infann sig samtidigt. Hans namn är och blir mig obekant. Man gjorde en s. k. "tercio" eller dubbelpacke af mina effekter, som kunde hänföras under tre stora hufvudafdelningar: en kappsäck, en liten nattsäck och en gitarr. Därmed var mulan alls icke starkare belastad, än att jag själf bekvämt kunde kröna verket, när jag så fann för godt. Jag gick likväl till fots i början.

Vi lämnade Velez bakom oss. Dess backar och hvitrappade byggningar glänste i ljuset. Högt uppe på sluttningen lägrade sig måleriskt en af dess kyrkor med klocktorn, arka-

---

* Stor fällknif, den andalusiern ibland använder till mindre fredliga ändamål, och i hvars handtering eller kastning han äger en fruktansvärd färdighet.

der och gallerier. På yttersta spetsen af kullen sågos de gulbruna, förfallna murmassorna af det forna kastellet.

Hettan var afrikansk. Svetten lackade af mina arrieros. Men trakten var skön, och växtligheten den yppigaste. Rankor, sockerrör, batater och vida majsfält..., fikonträd stodo öfvermåttan präktiga och fulla, granaterna glänste med bjärta blommor, och plataner samt palmplantor bredde emellanåt ut sina stora blad. Vi passerade ofta genom ordentliga djungler eller ravinvägar kantade med täta, dubbelt manshöga rör. I fonden låg på föga afstånd sierran med förgreningar i öster och väster. Något till höger låg den buktryggiga Sierra Tejeda, hvars topp uppnår öfver sju tusen fot. Dess yta var kal och gråstrimmig som en åsnehud. Midt framför oss varsnade vi tydligt den ”tajo” eller urklyftning, hvilken bildar liksom ett djupt hugg i bergväggen och hvarigenom stigen för till Alhama.

Emellertid öfvergåfvo vi denna väg för att begifva oss ned i flodbädden och följa den i dess ringlingar mellan kullarna uppåt. Mina formän förklarade, att det var en genväg. Må man icke förundra sig: Velez-floden är liksom nästan alla dess syskon på halfön under sommaren hart nära uttorkad, till dess de första höstregnen svälla upp densamma. Nu bildar den just en knagglig, sandig, stenig ”chaussée”.

Små karavaner af åsnor med landtfolk och packning defilerade förbi och bidrogo till sceneriets syd-patriarkaliska stämning. Vi rastade ett par ögonblick under en af de kojor, man uppslagit nere i flodbädden för att tjäna de förbifarande i egenskap af utskänkningslokaler. Det är bräckliga hyddor enbart uppförda af växter, stödda på tjocka grenar och täckta med kvistar och torra majsblad. I bakväggen är en öppning, och den för in till ett annat litet kyffe, hvari ”värden” och hans familj njuta sin siesta. Varorna äro få och af föga växlande beskaffenhet. De bestå af vatten med ”bolado” eller ”azucarillo” (en söt, hård massa af socker och ägghvita,

som söndersmulas i vattnet), sött brännvin och... ja något mera kommer jag knappt ihåg för tillfället!... Det förnämsta blir väl kanske ändock den smula skugga, som de torra majsbladen förläna.

Efter en god stunds vandring öfvergåfvo vi Velez' uttorkade fåra. Stråten leder härifrån afgjordt mot höjden, i bukter öfver backarna och med den ofvannämnda tajon eller passet till mål. Knaggligheter förekomma i mängd.

Vårt sällskap ökades under tiden med en femte person — jag räknar mulan med. Det var en stor, högrest, långarmad yngling med bred mun och ljus tröja eller väst, gula hasor och byxor i ett beklagansvärdt tillstånd, rämnade från ofvan och alltintill nedan. Hans bruna hy och brända hals talade om en sol ännu litet varmare än Malagas, liksom en smutsig fez ytterligare förrådde hans härkomst. Den ene arrieron yttrade också med urskillning: ”jag tror inte, den där är härifrån... morisk mössa har han också”.

Den nykomne var emellertid af särdeles sällskaplig och talför natur, pratade spanska med alla dess finesser som en riktig andalusier, och då vi passerade någon liten by, skämtade han smått med invånarna eller än hellre invånarinnorna, kryddande sitt prat med mustiga interjektioner, hämtade ur det därpå så rika och outtömliga spanska språket. Man blef honom ibland ej svaret skyldig. ”Moritons” bruna hy var en lätt träffbar skottafla, hans söndriga byxor likaså. ”Tapate la cara!” (göm undan ansiktet) skrek en; ”tendrás el culo del mismo color!” en annan.

Då han såg, att jag var utlänning, förtäljde snart ynglingen för mig på franska, att han var fransk undersåte och arab från Oran, att han deserterat från sitt zuavregemente för att slippa tjänsten, hamnat i Malaga, förtjänat sitt uppehälle med att bjuda ut ”babochas” eller saffianskor och tofflor, men att konsuln fått fast i honom och velat sända honom till Marseille. Som min arabjude — att han var af Israels stam

kunde man märka, fast han icke gärna ville fram med det — emellertid ej var lifvad för att undergå straff för desertering, hade han klokt begagnat sig af den frihet man gifvit honom för att lämna babochas och allt i sticket, välja landsvägen och begifva sig öfver bergen till Granada. Från Malaga hade han gått i ett sträck, den lilla nätta vägen af åtskilliga mil.

Allt detta till trots tycktes han dock, som sagdt, vara vid skäligen godt lynne.

Åter intogo vi en kort rast, denna gång utanför en ”venta” (lägsta klassens värdshus eller hållställen, redan mycket närmande sig till en österländsk ”khan”). Gumman-värdinnan skänkte i ett par bleckmått vin, ett ypperligt, sötaktigt, ljust vin, som i norden skulle hafva betalts med mycket penningar, men här blott gällde ungefär sextio centimer litern. Icke desto mindre upplyste man mig, att vinprisen nu före skörden stodo mer än vanligt höga. Vi läto oss vinet väl smaka.

Färden fortsattes därefter uppåt. När vi kommo till en annan venta, stodo där just två ”guardias civiles” (gendarmer) med trekantiga hattar under öfverdrag och gula gehäng färdiga att sätta sig i marsch. Vid deras åsyn bleknade babocha-månglaren, så vida det öfver hufvud var honom möjligt med hans brynta hud. På samma gång aftog han sig snabbt den förrädiska röda fezen och stack den i bältet. Vi hälsade de båda gendarmerna och fullföljde stråten, men hade icke tagit många steg, innan vi anhöllos eller rättare arabjuden, ty oss andra bådo ordningens representanter höfligt att utan hinder fortsätta. Med den andra öppnade de däremot ett förhör. Snart förlorade vi vid en krökning af vägen trion ur sikte och begynte tro, att oranaren rönt ett snöpligt öde.

— Om han icke kan visa ordentligt pass — sade mulåsnedrifvarna — blir han allt befordrad till närmaste by och därifrån till Malaga i morgon att förhöras . . .

”Mas tiene cara de pillo que de otra cosa!” (Snarare har

han en skälmuppsyn än något annat) tillade de om den stackars toffelförsäljaren; och jag måste nästan gifva dem rätt!

Las guardias civiles se ej heller genom fingrarna med och hafva skarp blick för sitt folk. De bilda en verklig elitkår i Spanien och göra landet stora tjänster. Kraftigt, mustascheradt folk, högst prydliga i sina mörka uniformer ser man dem öfverallt gå med geväret i handen, en på hvardera sidan om vägen, ty de äro städse två och två.

Några minuter efter detta sammanstötande upphunnos vi emellertid åter af juden, hvars söndriga byxor och misstänkta uppsyn fjättrat vakternas argusblickar. Han hade undsluppit med blotta förskräckelsen, enär han kunnat visa ett pass. Det var dock icke hans, förklarade han, utan ett falskt, som han fått af en vän i Malaga. Samma kamrat hade äfven lofvat att sända hans värdesaker, d. v. s. hans babochaförråd till Granada. Han svor öfver gendarmerna, men var fortfarande vid trefligt humör och lofvade sig tydligen en briljant framtid i morernas gamla rike.

Det började lida mot natten. Solen hade sjunkit och skymningen inträdde, då vi ändtligen hunno upp till Zafarrayapasset eller, som man här kallar det: ”el puerto de Zafarraya”.

Det är en väldig urgröpning. På hvarje sida om densamma höjer sig en naken, skroflig, vild klippa af kämpalik storlek och hundratals alnars höjd. Otaliga klyftor och hålor titta som insjunkna, mörka ögon fram ur dess väggar. Platsen var ödslig samt dyster i mörkningen. Stjärnorna började dock redan tätt besålla fästet. En tillsluten venta stod nära passets höjdpunkt; på högsta toppen fanns en öfvergifven förfallen väderkvarn, hvilken utan vingar tog sig ut som ett gammalt torn.

Härifrån nedstiger man till Alhama. Vi passerade öfver vida fält, vidare i en nejd bevuxen med ekar samt slutligen genom en vild stenig hålväg, ”la cañada de la mujer”. Hvarför man kallar den ”kvinnans hålväg” vet jag ej, och icke hel-

ler kunde mina ledsagare därom upplysa mig, men troligen förknippar sig någon åldrig legend med namnet.

Arabjuden hade nu blifvit efter. Hans ben hade väl nekat vidare tjänst, och antagligen hade han begärt gästfrihet i något hus vid vägen... De bägge arrieros fördrefvo tiden med förnumstiga samtal, naiva nog, och med en god portion snusförnuft. Bland annat höll den ene ett längre föredrag om kvinnorna och framhöll därvid sin vishet i förhållande till dem.

Klockan mellan elfva och tolf anlände vi till Alhama efter ungefär nio timmars färd. Något hotell finnes icke på orten; jag fick nöja mig med posadan. Några mulåsnedrifvare lågo i den täckta, med kullerstenar belagda förstugan och sträckte sig eller sofvo. Andra påträffades i trapporna. Man anvisade mig ett rum med halmstolar och hvitrappade väggar prydda med bilder ur bibeln, helgon och madonnor — allt i enklaste skick. Flugornas antal i posadan var stort. Likaså åsnornas, hvilka dygnet om promenerade mellan stallet på nedre bottnen och gatan till vattning eller andra bestyr. Det var ett knuffande och skriande!... Så många af dessa långörade djur som i Alhama vet jag mig knappt någonsin hafva sett. De lära för öfrigt åtnjuta anseende i landet.

Alhama är egentligen bekant för sina varma mineralbad. Redan under arabernas tid stodo de i högt rop. Från denna länge sedan försvunna period finnas ännu minnesmärken i ett par "piscinas", hvaraf i synnerhet det ena är ett präktigt rum med det hvälfda taket uppburet af bågar i hästskoform. Där framkväller själfva källan och bildar en stor bassäng med vatten af hög värmegrad.

Badinrättningen ligger en bit från staden vid Alhamafloden, som, innan den flyter där förbi, bryter sig väg genom bisarrt upptornade, kala klippor af egendomligaste karaktär.

Själfva orten är måleriskt lägrad på en nästan otillgänglig kalkklippa. Somliga af dess hvita eller bruna hus hänga

öfver lodräta branter, som i sig själfva forma naturliga, oerhörda vallar. Nära invid rinner den lilla floden. Anblicken uppifrån Alhama mellan bergshöjderna är utomordentligt skön. Sceneriet är storartadt. De ofantliga, lodrätt stupande kalkklipporna resa sig på ömse håll som cyklopmurar och lämna endast en tämligen smal väg till genomfart. Kontrasten mellan dalgångens vänliga, svala vegetation, där popplar, cypresser, fruktträd och täppor vattnas af den skummande bäcken, och de omgifvande fruktansvärda klipphällarna; de gula, heta, solbelysta åsarna och den fullblå himmelen därofvan är gripande...

Från Alhama förde mig diligensen nattetid till Granada. I gryningen foro vi genom Gavia la grande. Snart därefter befunno vi oss på själfva Vegan. Fruktbara fält och planteringar upprullade sig. På föga afstånd sågos Granadas byggnader och kullar klargöra sig i morgonluften. Jag urskilde Alhambra och de ”röda tornen”. I öster ljusnade redan Sierra Nevadas långutdragna kam för den kommande dagen, som först af alla sänder sin hälsning till dess höga änne.

XIII.

På sierran under högsommaren.

2.

Sierra Nevada är de gamles Mons Solarius och Orospeda, arabernas Gebel Jolair, hvaraf nymodiga författare gjort "del sol y del aire", d. v. s. "solens och luftens" berg.

Sierrans kam, under den kallare årstiden betäckt med ett digert snötäcke, hvars snibbar släpa ända ned mot Granada, mister för sommarsolen den väsentligaste delen af sitt hvita öfverdrag: under rötmånaden ligger detta kvar endast i några klyftor och skrymslor utmed de högsta topparna, kallade "ventisqueros".

Nevadaberget skönjes från när och fjärran, från alla punkter af provinsen liksom från skeppen, som plöja hafvet, eller från Marockos kuster. Detta är det stoltaste verk den spanska jorden rest, en skinande tronhimmel till den fagraste pärlan bland dess städer. Ty vid dess fötter ligger Granada på Vegan lik en morinna med korslagda ben på sin präktigt sydda, mjuka matta . . .

Hvad som gifver Sierra Nevada, sedd t. ex. från Granada i väster, en obeskriflig skönhet är lugnet, majestätet hos dess kam, som icke konvulsiviskt rusar upp i spetsar, koner och taggar utan under milslängd sträcker ut sig i nästan horisontell linie, lindrigt buktande sin oerhörda rygg. En stämpel

af gudomligt allvar och evighet är tryckt därpå; jordens små bekymmer, trassel och kif tyckas aldrig hafva nått dess panna, den väldiga naturkrafter allenast mäktat fåra.

Sierran är en värld för sig. Medan orangerna bära sina behagliga frukter vid dess rötter, dväljas på bergets högsta afsatser blott dvärglika mossor och små alpblommor med aromatisk doft. Nedifrån slättmarkerna anar man ej allt skönt, men på samma gång rysligt, som berget inrymmer i sitt sköte. Hvad därnere förefaller som en liten inskärning, blifver på nära håll en oöfverstiglig klyfta, den hvita strimman blir en famnsdjup snöbädd, den svarta skuggan en afgrund, den gröna fläcken en vid betesmark, sicksacklinjen en öfver hällarna i sin ravin med rasande fart sig kastande ström. De väldiga, titaniska stenblocken varsnar man ej, icke de små sjöarna, icke herdarnes kvistkojor, ej fållorna och de betande hjordarna, hvaröfver gamarna kretsa i höjden.

”Los neveros” äro egentligen de, hvilka underhålla förbindelsen mellan sierran och den öfriga världen. De bestiga berget med mulor och åsnor för att forsla snö ned till städerna och byarna högsommartiden från dessa ofvan antydda ventisqueros. Enär de gemenligen ägna hela sin tillvaro åt detta yrke, känna de i grund stigarna öfver branterna, källorna och bergets alla nycker. För dem äro höjderna som bråddjupen, ängarna som forsarna lika många gamla bekanta, dem de ibland gifva sina särskilda ök- eller smeknamn.

I sällskap med en af dessa snöforslare vid namn Andrés, hemmahörig i la Zubia på Vegan, företog jag en utflykt öfver bergsryggen till Alpujarras. *

Tidigt på söndagsmorgonen lämnade vi Granada. Jag red på en mula — som tillika bar en nödtorftig packning — och färdades ”à la moriega”, d. v. s. med benen åt samma sida för att ej behöfva spärra ut dem i trubbig vinkel öfver filtar och bylten.

---

* Bergsbygden längs södra sluttningen af Sierra Nevada,

Man passerar la Zubia, en by tätt ombonad med grönt och olivplanteringar, på en half svensk mils afstånd från Granada. Därefter möter man ingen annan by, till dess man passerat bergsryggen och stiger ned i Alpujarras. Andrés tog där afsked af sin äkta hälft, en hederlig bondkvinna, och ökade vår proviant med en stor brödbulle samt ett par dagars korn för mulan.

Ett litet stycke från byn upphörde slättvegetationen, och uppstigandet begynte. Vi följde en af de talrika "barrancos" (raviner), hvilka fåra och vecka sluttningen liksom en kjortel den där faller från sierrans midja. Detta första parti är enformigt, ödsligt, platt. Väl odlar man ännu här och där på klintarna litet hvete och korn, men annars är nejden öfvergifven, stenig och obarmhärtigt utsatt för solstrålarna.

Småningom, allteftersom man kommer högre, resa sig dock klipporna ansenligare och mera måleriska. Vegans matta ligger redan långt nedanför så slät och plan, som vore den fastnaglad med spikar vid de begränsande bergens panelningar. Hon skiftar skönt i gröna, gula, rödbruna schatteringar. De små välkända byarna ligga alla för blicken, och röken från deras härdar bildar svarta spetsslöjor i luften. Santa Fé sticker upp sina två kyrktorn bland poppeldungar; under den höjdsträckning, hvarifrån Boabdil för sista gången hälsade sin förlorade stad, synes Alhendin; där är Gabia, där Armilla; längre bort ligga Albolote och Atarfe vid foten af den dystra, obevuxna, dunkelt gulröda Sierra Elvira, just där hvarest Don Juan II och Alvaro de Luna slogo morerna i Higuereladrabbningen. I väster förlorar sig slätten, uppstigande mot Parapanda-kedjan och Loja; men i öster omslutes den fastare af höjder, som öfvergå i väldiga bergskammar. Vid gränsen mellan fruktbara fält och svårtillgängliga klippor breder Alhamars gamla hof ut sina hus, villor och trädgårdar, spiror och guldfärgade torn öfver kullarna och sluttningarna längs Genils och Darros uttorkade bäddar.

Efter några timmars färd stucko vi af från stigen till en ensamt liggande "cortijo" (landtgård) för att intaga frukost, nota bene af vårt eget förråd. Dessa cortijos, omgifna af täppor och några träd, utgöra odlingens mest framskjutna förposter här uppe. Husets värdinna mötte vi i dörren. Hon var högst vänlig, bjöd på halmstolar, och när jag lade mig till med ett par glas och muggar af husets servis, ville hon ej en gång höra talas om betalning. De måste föra en skäligen enformig tillvaro, dessa människor, utan att se andra likar än några vissa tider förbifarande snöforslare eller arrieros. Kvinnan i fråga sade mig också, att under den oblida årstiden snön låg i digra massor öfver nejden.

Och nu, farväl med "cortijon" och farväl med alla hus på en liten tid!

Marschen uppåt fortsättes. Till höger stannar ögat, fjättradt af en rad klippor, hvilka skilja sig från den egentliga, stora bergsryggen, och vid hvars fötter floden Dilars fåra löper. Vilda, hemska och tröstlösa hafva dessa klippor framsprungit ur jordens inälfvor! De bryta sig liksom en rasande svallvåg i tusen spetsar, koner och klufna flikar: deras skrofliga hud tyckes på sina ställen vara våldsamt afrifven, och knotorna sticka i dagen. Dessa klippor äro genomdragna af strimmor och ådror, öfverkorsade, rutiga, bisarrt färgade, grå, gula, svarta, gröna, rödaktiga, violetta. "Neveron" kallade dem "los galayos".

Sierra Nevada är också rik på olika mineralier, hvit och färgad marmor, serpentin, skilda stenarter och kristallbildningar. Under hela vägen uppåt äro marken, hällarna och klyftorna beströdda med oräkneliga block och flisor i grant växlande färger, vittnande om hvad där döljer sig under ytan. Vid hvartenda steg stöter man på marmorstycken, än hvitglänsande, än bemängda med mörkare ådror. Men dessa sierrans rikedomar ligga obegagnade; medlen att bearbeta och transportera dem saknas.

Vi skredo uppför sluttningar och hålvägar med olika namn: "tallbacken", "Trevenqueravinen", "repbacken", "huggormshålvägen", ty bland stenarna här dväljas rätt många huggormar liksom skorpioner längre ned. Ett par små källsprång med svalt, klart vatten hade vi äfven passerat. Vid ett af dem, "Agua blanquilla", stötte vi ihop med några neveros på väg med ett dussin åsnor dit upp för att hämta snö i videkorgar. Vi följdes ett stycke åt.

Berget blef allt vildare och vildare. Käglorna omkring lyfte sig höga. Några hvita och svarta gamar seglade fram i atmosfären, men städse på ett vördnadsbjudande afstånd. Öfverallt stenar och flisor, blandade med några hopkrympta buskväxter, korta strån eller anspråkslösa små blommor. Dock varsnade jag några ljusgröna betesmarker på klintarne, här och där en "najada" (öppen fålla af löst hopstaplade, låga stenmurar) samt ett par hjordar af får eller getter.

Efter några timmars stretande på en mycket knagglig stig och uppför backar svåra nog ankommo vi till en slättmark, "prado del rincon", ifall jag icke misstager mig. Ett par herdar hade där slagit upp sin bostad, d. v. s. ett slags ytterligt eländig koja af torra kvistar och liknande skräp hopade på ett par lager stenar, alltsammans af få fots höjd. Den ene vaktade boskapen, under det den andre satt utanför öppningen inom en liten inhägnad och pysslade om en rökig eld, hvarpå tronade en nedsotad kanna. Det var en ung pojke, väderbiten och illa medfaren samt mycket tarfligt klädd, som man väl kan förstå, i sin grofva kolt, med sitt ulliga fårskinn på herdesätt kring benen samt en calañéshatt, som var äldre än han själf, och "alpargatas" eller de sedvanliga hampsandalerna.

Så här på sommaren föra herdarne sina hjordar högt upp, ända till "la laguna de las yeguas" och de andra dammarna, invid hvilka ännu ej snödrifvorna smält. Hårdt är naturligen de stackarnas lefnadssätt, afsöndrade som de äro från värl-

den, utsatta för vindar och oväder samt med möda hopsläpande litet ris och grenar för att värma sig eller koka något litet.

Jag tittade in i den usla skjulkojan, där vi rastade några ögonblick hos herdepojken. Ett par torftiga, smutsiga filtar eller täcken och några fårskinn på kvistar, stenar eller hvad det kunde vara utgjorde bädden. Dessutom inrymde det trånga krypinnet några säckar, äfven af fårskinn, med de enkla förråden, hårdnadt bröd, lökknippen och "pimiento" (peppar) för att laga den oundgängliga "gazpacho'n", andalusierns hufvudsakliga mål och nationalrätt. En sorgligare interiör har jag knappast sett.

Min mening var att öfvernatta vid Stosjön för att före soluppgången kunna hinna upp till "el picacho de Veleta", och vi begåfvo oss åter i väg, fastän herden förklarade, att kölden där på natten skulle blifva alltför skarp. Han lyckliggjordes med ett par små slantar och cigarretter, hvars anblick kom hans brynta anlete att stråla.

En annan liten äng följde den förra. Snart därpå eremitkapellets äng eller "prado de la ermita"; så kallades det för att där fordom funnits ett groft stenkapell helgadt åt en madonnabild, som visat sig för en präst. Prästen kom från Válor, berättade min naive ledsagare och nevero; en snöstorm öfverraskade honom på bergsryggen, och i sin nöd åkallade den förskräckta "cura'n" "la virgen de las nieves" (den heliga jungfrun "af snön"). Hennes bild visade sig då på klipporna till höger, och prästen frälstes genom hennes mellankomst. Den undergörande bilden återfanns, och man förde den till byn Dilar; men den försvann från kyrkan för att återvända till sin gamla plats, och man byggde då för att inrymma bilden ofvannämnda nu nedrasade lilla "ermita", dit traktens befolkning vallfärdar jungfruns dag, den 15 augusti. Likväl var stället för aflägset, och så beslöt man sig att åter flytta bilden till Dilar, men under öfver alla un-

der . . . den försvann ånyo, och således blef man tvungen att åt densamma uppföra en ny liten helgedom ett godt stycke från byn. ”Ty” — sade min okonstlade berättare — ”i byn ville jungfrun, som man tydligt kunde se, icke stanna.”

Sceneriet i det slags dal, där vi befunno oss, var storartadt. Stosjön, dit vi skulle, låg ofvan oss bakom en hög, i nästan lodräta afsatser stupande, brant vägg. Se den kunde vi naturligtvis icke, men däruppifrån kastade sig i skummande fart tre stora, häftiga forsar ned i dalen; de studsade och studsade åter mot otaliga stenar och kantigheter. Andra fradgande sådana kilade brummande utför klipporna till höger och vänster, ringlande likt stålblanka band med silfverfransar mellan blocken. Sierrans hufvudkam, som bar hvita snölappar mångenstädes på sitt dunkla, grå skinn, utsträckte sig med skrefvor och taggar på tämligen nära håll i fonden. Dess öfversta ås löpte ut i tre till fyra trubbvinkliga, genom insänkningar skilda spetsar, af hvilka den sista till vänster var ”el picacho” själf, som synes från Granada vida omkring samt näst ”Mulei Hacen” är sierrans högsta topp. Mulei Hacen upptäcker man icke från detta håll; den ligger bakom, omgifven af el picacho de Veleta och de öfriga jättarna som en emir af sin vesir och sitt garde: härskaren i egen person låter ej se sig af en och hvar! . . .

Emellertid återtogs färden eller klättringen upp till Stosjön, i det vi gjorde en lof för att undvika den värsta branten. Det led mot aftonen, när vi omsider sågo densamma framför oss . . . Skådespelet af det lilla vattenbäckenet i denna ödemark var underfullt, allt var så stilla och fridväckande. Solen berörde ej mera vattnet, fastän klipporna omkring ännu ljusfärgades af dess strålar. Man tänke sig en tämligen flat, grön liten ängsmark bevuxen med halft fingerlångt gräs och små stjärnformiga blommor, hvars ulliga hvita blad envist sögo sig fast vid marken, och i dess midt en liten sjö eller damm med klart, genomskinligt vatten.

Där låg sjön jungfruligt skimrande som en safir i en infattning af smaragd. Stor var den ungefär som torget Bib-Rambla. I öfre ändan af sjön strömmade vattnet in genom en rännil, hvars porlande innehåll väl hade kommit till i några klyftor med snö, den augustisolen icke smält. Ett par väldiga drifvor lågo äfven kvar nära den skuggiga sjön. Den ena af dessa hängde öfver böljorna. I nedre ändan åter gled vattnet undan genom ett par små bäckar, hvilka mellan stenar och block fnysande sökte sig väg för att på något afstånd störta sig öfver branten till el prado de la ermita.

Denna rena källsjö kallas la laguna de las yeguas eller Stosjön. Sådan den nu visade sig, ser man den dock icke ofta. Nästan alltid betäckes den af is och snö, och ända in i högsommaren finner man oftast frostlager på dess yta.

Ängsmarken, som på bägge håll breder ut och slingrar sig ett stycke för att småningom öfvergå till kantiga rös, omgifves af berghällar öfverallt, utom där vattensprången finna ett lopp mellan klipportar. Sierrans amfiteater höjer sig i fruktansvärdt majestät. Öfver våra hufvuden hvälfver sig Veletas med millioner och millioner spillror och flisor höljda jättepyramid i brun, ogästvänlig färgton. Dess topp urskiljes tydligt, ehuru några tusen fot högre upp i det blå . . .

Vi slogo upp vårt läger i skyddet af några klippor och intogo middag eller aftonmåltid i skymningen. Stosjöns kyliga vatten lämnade ett dyrbart bidrag därtill. Därefter uppgjordes eld med några torra grenar, dem vi släpat med oss från herdepojkens koja; och snart nog svepte vi in oss i våra ”capotes de monte” eller bergskappor. De äro präktiga plagg under dylika omständigheter, nästan i form af en ”poncho”. Fabrikationen är inhemsk i Dilar och än i dag en fortsatt tradition af den gamla moriska.

En slump gjorde, att natten var alldeles ovanligt mild, underbart, ifall man betänker att vi rastade på en åtta- eller niotusen fots höjd. Vindpustarna voro svaga och blott till-

räckliga att låta vår lilla eld fladdra en smula. Annars brukar kölden däruppe kunna vara mycket svår — hvilket äfven gaf herden anledning att afråda oss från öfvernattandet därstädes. — Förenad med blåst blir kölden odräglig.

Nu var allt så lugnt, så tyst utom rännilarnas småskvalp. Stjärnorna blinkade; tid efter annan föll en sådan framstupa genom rymden och lämnade efter sig en eldfåra. Några af dem lyste och återspeglade sig i bottnen af den lilla mörknade vattenspegeln. Bergen aftecknade sig dunkelt, men de bländande drifvorna stucko här och hvar fram som spöklika bårtäcken.

Min nevero hade knappt lutat sitt hufvud, innan han föll i sömn, van som han väl var att hafva en sten till hufvudkudde. Jag sof emellertid icke så mycket.

XIV.

På sierran under högsommaren.

3.

Klockan var ännu ej ett på natten, då jag reste mig från det hårda lägret vid Stosjön och gaf neveron order att lasta på mulan för att tillryggalägga den sista biten, som återstod oss till Veleta-toppen. Djuren kunna dock icke gå ända upp; när man hunnit randen af bergsryggen, lämnar man dessa och går eller klättrar så till själfva spetsen.

Vi lämnade vattenbäckenet. Natten var mörk, utan månsken. Också hade vi ej färdats länge, innan neveron, hvilken öppnade stråten och ledde mulan efter sig, medan jag följde till fots, förklarade, att han tappat bort vägen. Det var ej heller underligt, ty den knaggliga, endast af några åsnor och få människor trampade stigen är äfven vid dagsljus icke så lätt att igenkänna.

Vi letade och letade, förlorade åter rätta stråten, trodde oss hafva funnit den igen, tappade densamma på nytt. Att på vinst och förlust klättra öfver dessa branter och i tygellös oordning kringkastade stenblock var vanskligt, om ej omöjligt. Vi tände eld på Gud vet huru många tändstickor, på riskvistar och lyste utefter marken; min ledsagare snokade som en hund eller apache efter spår eller spillning af kreatur; jag förenade mina bemödanden med hans; vi togo några steg

ytterligare, men snart befunno vi oss i samma dilemma som förut.

Neveron brummade, att det var en galenskap att vilja företaga färden i svarta natten och föreslog att vända om till Stosjön för att afvakta gryningen. Men jag önskade befinna mig på toppen före soluppgången och beslöt att lämna mulan kvar där nere. Vi båda åter satte oss i marsch på måfå, men alltjämt hållande till höger eller i den riktning, där stigen borde löpa; ty man är tvungen göra en lång omväg kring sidan af Veleta-konen.

Vi passerade utmed några snöfält och drifvor; öfver oss urskildes allt närmare och närmare de väldiga kammar, hvilka väster ifrån sluta sig till el picacho. Efter en stunds klättrande bland stenarna stötte vi lyckligt nog på den förlorade stigen. Neveron kände nu igen sig och blef genast vid bättre lynne. Utan vidare irrfärder nådde vi äfven den öfversta bergskammen, gränsen mellan de vatten, hvilka förena sig med Guadalquivir, och dem som mynna ut vid Medelhafskusten. Här stod man nästan i jämnhöjd med de vilda, mörka klippspetsar, vi hitintills haft öfver våra hufvuden, och hvilka från Granada sedda bilda en hart nära horisontell, den genomskinliga luften vackert skärande linje. För att bestiga den allra högsta spetsen, el picacho de Veleta, måste vi nu vända oss till vänster, och den sista klättringen började därefter.

Den högresta bergkonens mark är, såsom jag redan antydt, tätt öfversållad af klippmassor, block och stenar med oräkneliga fåror, sprickor och djupa rämnor mellan sig. Det är tallösa inskrifter, dem de rasande elementen ristat in i den hårda hällen till åminnelse af sina besök.

Bergännet bildar liksom en smal, ända från spetsen sluttande plattform, som till vänster faller af tämligen brant mot Stosjön, men till höger åter (åt Alpujarras-sidan) afbrytes i ett perpendikulärt, hissnande bråddjup på tusentals fot. Vid

dettas rand sågo vi en väldig ventisquero eller ett snölager med en utsträckning af hundratals meter.

Oaktadt man ofta nog vid klättrandet nödgades begagna både händer och fötter, fann jag icke uppstigningen synnerligen svår. Erkännas måste likväl, att jag af en slump gjorde den under särdeles gynnsamma omständigheter, och neveron sade, att under de många år, han färdats på sierran, han knappast sett en så lugn natt. Annars plär äfven snön ligga kvar i större, mera hinderliga massor. Året förut t. ex., berättade min följeslagare, hade några personer, han medföljde, redan längre ned råkat på sådana drifvor och svårigheter, som alldeles omöjliggjorde allt framträngande.

När det blåser starkt — på kammen gör det så nästan ständigt — tränga vinden och kylan genom märg och ben. Ett oväder på toppen bör vara fruktansvärdt. Så befann sig ett sällskap en dag där i färd att intaga frukost, då små moln varskoddes kommande från motsatta sidan af synkretsen. En af bestigarna, mera erfaren, varnade sina kamrater, men man ladé ingen vikt därvid. Emellertid närma sig de bägge mollnen snabbt hvarandra, och i ett nu urladdar sig ett förfärligt oväder öfver Veletan. Det blef ett "sauve qui peut!" ... man skyndade utför sluttningen ... en trefvade i spetsen med en lång käpp framför sig, ty af ljusan dag hade det i hast blifvit beckskumt. I ett nu kände han käppen gå ifrån sig, släppte den ... ett steg till, och han hade störtat i ett omätligt bråddjup, efterföljd af de öfriga!

Det är således icke alltid så behagligt på el picacho!

Ungefär kl. 4 på morgonen befunno vi oss omsider vid vårt mål. Vi stodo på el picacho de Veleta: "flöjeltoppen". *

Man har däruppe på den allra högsta punkten samlat en

* Veleta är näst Mulei Hacen eller Mulhacen Sierra Nevadas och därmed Spaniens högsta spets, vid pass tolf tusen fot öfver hafsytan. Den senare är likväl endast ett par hundra fot högre, dessutom mer bekväm att bestiga och erbjuder, såsom allmänt säges, icke fullt så skön utsikt. Deras bestigande är allenast möjligt från slutet af juli till början af september.

stenhög, hvilken lämnar ett litet, om ock svagt skydd mot vinden. Den fläck, hvarpå man befinner sig, är för öfrigt obetydlig, endast få alnar i längd och bredd.

Gryningen hade knappt begynt; stjärnorna voro ännu uppe; en rund timme återstod alltså till soluppgången. Oaktadt natten, som sagdt, var alldeles ovanligt mild, kändes det på denna ansenliga höjd rätt svalt, och bergskappan var behöflig. Likväl var luftdraget nästan noll. Jag tände eld på en tändsticka, och den brann till slut, något som väl torde få räknas som en den sällsyntaste företeelse på el picacho. Där nedifrån hördes emellertid det klagande ljudet af några vindilar, och i det dagen nalkades förspordes en lindrig blåst.

Efter hand antog firmamentet en ljus, mattblå färg; randen i öster hvitnade, bredde ut sig och blänkte i ljum silfverton. Undan för undan började ock föremålen ikring oss att skönjas; de klargjorde sig från nattskuggorna samt antogo former och färger.

Nedanför våra fötter urskildes nu tydligt "el corral de Veleta", förut mera anad än sedd, och på samma gång visade sig med fulla, fasta konturer Mulhacens gigantiska massa midtöfver. Det var en scen af hemsk storhet och gripande enslighet vid denna tidiga timme, i gryningen med dess sorgsna ljus. Den trånga plattform, hvarpå vi stodo, stupade åt öster tvärt af i en afgrund, för hvilken blicken förskräckt ryggade tillbaka. Där, långt, långt ned i djupet, instängd mellan Veletans skyhöga väggar och andra lägre, men nakna, taggiga och obeskrifligt vilda klippor låg den under namnet el corral de Veleta eller "Veletas ladugård" kända klyftan. Den bildar ett oerhördt, aflångt, i ena ändan sig krökande schakt fylldt med famnstjock, evig snö... ungefär som ett lakan kastadt på bottnen af en likkista. Makalöst i sin dysterhet var detta gapande, af klippor, hålor, raviner och afgrunder sönderslitna svalg, hvilket skilde sierrans bägge högsta resar, Veleta och Mulhacen! Den senare ligger blott på ungefär en half mils

afstånd; men för att nå dess kam fordras en dagsmarsch på en lång omväg, ty svalget är oöfverstigligt. Mulhacens form ter sig härifrån underlig; det är en ofantlig, nästan rätvinklig triangel, hvars hypotenusa man icke ser... af de båda synliga ytterlinjerna lutar den ena långsamt och formar en milslång rygg eller sluttning åt Alpujarras till; den andra, närmare oss liggande störtar tvärbrant nedåt. På själfva hjässan såg jag ingen snöhätta; den var kal, skroflig och brun. Där i höjden, afsöndrad från hela världen i en sorgbunden ensamhet, den endast orkanerna störa, hvilar enligt sägnen den gamle, lefnadströtte Mulei Hacen (Hassan). Det förtäljes nämligen, att den folkhatande gubben önskat få sin graf så placerad, att hans stoft ej blefve stördt af människogrannskap.

Något längre i öster höjer sig en annan af sierrans väldigaste länkar, "Alcazaba'n".

På alla sidor ser man en här af stenhjässor, taggar, åsar, klyftor och raviner, tinnade värn och naturliga löpgrafvar, gap och öppningar, hvilkas botten och slut man ej fattar, och midt i detta virrvarr skönjas ett par små alpsjöar, hvilka smila fram så vackert.

Det stora panoramat var nu fullständigt upprulladt. Då jag säger "fullständigt", är detta uttryck måhända litet oegentligt; ty horisonten var något töcknig, liksom nästan alltid i augusti månad, då den kondenserade hettan skapar dunster, hvilka fordra en nord- eller västanvind för att skingras. I följd häraf kunde vi ej heller från Veletan tydligt urskilja Afrikas kust, som annars — och synnerligen strax före soluppgången — ligger så klar för ögat, att endast ett bredt sund tyckes söndra den från Andalusiens stränder.

Emellertid hade jag nedanför mig i söder den mångbesjungna Alpujarrans höjder och djupa dalar med en och annan by på branterna. Vid foten af kullar och berg spände kuststräckan ut sig, ibland fullt synlig, ibland dold bakom skymmande ryggar. Jag såg en hvitskimrande punkt på en bland

böljorna utskjutande klippa; det var Salobrenna med sina slottsruiner, där fordom moriska prinsar njöto ett drömmande "far niente". Till vänster härom syntes några af Motrils hus. Långt i väster drog Almerias af ljusa sandbäddar infattade vik ut sin båge i solfjäderform. Och hafvet lägrade rundtomkring; dess vågor hvilade stilla, men genomdragna af olika skiftande vattringar och fält...

I öster böljade, mera oregerlig och nyckfull än Medelhafvet, en svallande ocean af i ändlösa kammar och spetsar uppslående klippkedjor, — de längre bort belägna insvepta i flor och dimma. I väster och norr begränsades vidden af åtskilliga bergsträckningar: Sierra Tejeda, Sierra Parapanda, Sierra de Lucena, Sierra Jarana och allt hvad de heta, det ena blånande bandet efter det andra; men dessförinnan stannade ögat vid Granadas Vega, täck som alltid och ännu sofvande i skuggan mellan alla dessa klippor, bland hvilka hon tycktes hafva förirrat sig under natten.

Med kikare igenkändes utan svårighet Granada-stadens kyrka och hus liksom tornen på Alhambras ringmur.

Dock, solen går ändtligen upp glödröd och varm. Långsamt höjes och sänkes facklan öfver kammarna och antänder topp efter topp, liksom om signaleldar fortplantade budet om en ny dags inbrott för världen... Men än töfvar det länge, innan solens klot strör sina gnistor öfver Vegan; i dalar och klyftor råda skuggorna envist, ifall de ens någonsin lämna dem.

Då jag såg mot väster, varsnade jag, hurusom en oerhörd, blåaktig, trolskt hägrande kägla så att säga skar af himmeln i ett omätligt segment: en vulkan tycktes i hast hafva skjutit upp mot firmamentet!

Det var silhuetten af Veletan och den bergmassa, hvarpå jag befann mig. I det solen höjde sig, krympte den fantastiska konen steg för steg samman. Snart simmar allt i ljus —

haf och kuster, klippkedjor och slätter. Det var dag, dag för Granadas söner och döttrar liksom för oss på picacho'n . . .

Våra lemmar, som allt stelnat litet, erhöllo åter värme. Efter en stund lämnade jag toppen och ropade på Andrés, som jag alls icke sett till, enär han helt trankilt satt sig i en rämna med benen sväfvande öfver en afgrund, som skulle hafva gifvit en vanlig människa svindel. Jag tror nästan han tog sig en lur där.

Nedstigandet från Veletan tog nu sin början. Här och där bland stenarna sågos tufvor af "manzanilla" (kamomill) med oansenliga stjälkar och blommor. Den som växer i dessa höga regioner är särskildt värderad och äger en utmärkt arom. Också gifves det fattigt folk, s. k. "manzanilleros", som gå ända till picacho'n för att rycka upp och samla de små örterna. Andrés gjorde en skörd i förbigående.

Vi nedstego till Stosjön, där vi lämnat mulan med packningen, och så begåfvo vi oss åter upp till den högsta, vattenskiljande bergsryggen för att därifrån begifva oss ned i Alpujarras, hvars område här omedelbart vidtager. Alpujarras eller det vilda, mellan Sierra Nevada och hafvet trångt infattade berglandskapet har i alla tider varit sätet för bebyggare af olika raser med städse okufligt sinnelag, hvilka bakom sina klippor och bråddjup trotsat romare och goter liksom morer och kastillaner. Sin förnämsta ryktbarhet har landskapet vunnit genom moriskernas blodiga uppror under Filip II, omsider dämpadt af Don Juan d'Austria. Också kunna dess blygsamma byar och förfallna kastell tälja om många tilldragelser, dem legenden bevarat och utsmyckat, och mångenstädes utmed stigarna kan man få sikte på ett litet kors, som vittnar om, att någon kristen där ombragts af sina obevekliga motståndare i det sista, grymma enviget mellan korsets stridsmän och de till det yttersta drifna, förtviflade ättlingarna af morisk stam.

Vi skredo utför en lång ås. Utsikten i början öfver Mulei-

hacen med de hiskliga svalgen och klyftorna framför oss var präktig. Vägen gick sedermera oafbrutet mellan den senares utdragna, hvälfda stomme och en parallellt på den andra sidan löpande hög kam. På ömse sidor kantades åsen af djupa klyftskåror, i hvilkas innandömen rännilar eller brusande forsar ila fram för att sedermera förena sig till en enda, skummande å.

Vi hunno ned till dalbottnen efter en synnerligen tröttsam vandring öfver enformiga backar, stenar och fält, hvarest tecken till litet odling först började skönjas äfvensom en eller annan liten byggnad.

Denna den första af Alpujarrans dalar, som jag beträdde, är helt säkert en af de skönaste. Man tänke sig de storartade höjderna med barrträd eller kastanjer högt upp på sluttningarna, de mellan dunkla hällar framrusande friska bäckarna, strålarna, som yrande vältra sig öfver branterna och forma vattenfall mellan yfviga snår och törnbuskar, hängande pilar och murgröna, det är ståtligt!

Öfverallt vattensprång... det dryper af klippväggarna... och alltemellanåt ser man i ett fuktigt, skuggigt hörn ett yppigt nät af plantor och blommor kärleksfullt omarma de våta stenarna likt en knotig satyr och en svällande nymf.

I dalens nedre del sågos tre små byar (Capileira, Bubion och Tampaneira) poetiskt kröna sluttningarna; ett par syntes högre upp samt en längst ned i dalbottnen. En grönskande vegetation spred sig kring dem, kastanjer och ekar, frukträd, majsfält och i synnerhet ofantliga massor af "habichuelas" (ett slags bönor), hvilka tyckas utgöra en favoriträtt i nejden.

Dessa små byar i Alpujarras äro icke rika, men de se vänliga ut. Det fyrkantiga tornet vid kyrkan höjer sig skyddande bland husgrupperna så vördigt som en gammal skolmästare i kretsen af de små lärjungarna. Husen äro blott delvis eller i de förmögnare byarna försedda med hvitrappning; annars

äro de hopfogade af råa stenar och flisor, kanske sammansmetade med litet murbruk... det är "rustika" drifven till sin spets! Den grofva dörren är försedd med lås af enklaste art, vanligen en rigel af trä, som passar in i ett hål i muren; ibland har den en liten lucka. Fönstren, små, glugglika, äro skyddade af järngaller eller spjälverk samt stängas med tjocka luckor, ty glasrutor förekomma naturligen sällan. Det mest egendomliga hos Alpujarrashusen är väl emellertid utbyggnaden framför porten, stödd på klumpiga, fyrkantiga stenpelare af aktningsvärda dimensioner och hoplappade just som huset självt. Ofta uppbära dessa ett slags terrass, nätt omväfd af plantor, murgröna och slingerväxter samt pittoreskt prydd med rosor i blomkrukor och blomsterstånd. Där samla sig också familjerna, och dessa "hängande trädgårdar" utgöra, det kunde man se, kära tillhåll för inbyggarne.

Hustaken i Alpujarras äro af jord och alldeles platta, något ganska besynnerligt, ty i högdalarna, där snön faller rikligt, och i många bergstrakter, t. ex. Pyreneerna, bygger man taken spetsiga.

Folket fann jag i de byar, jag sedermera passerade, vänligt, naivt, som man kunde vänta i så från världen afsöndrade bygder, där ordet "landsväg" ännu är okändt och åsnorna styra och ställa på bästa vis...

Emellertid veko vi af från den första dalen, öfvergingo en liten bergsträcka, så ödslig, naken och tillspillogifven, som vore den för evärdliga tider öfverlåten åt gamar och vråkar, samt anlände mot kvällen till Pitres-dalen. Afstånden i Alpujarras (liksom öfverhufvud i denna del af Andalusien) äro förskräckliga. Ty möter man en på sin åsna förbilunkande sven och frågar:

"Huru långt hafva vi till Z.?"

får man till svar t. ex.: "två leguas!" (En legua är ungefär en half svensk mil).

Man tackar, fortsätter, marscherar eller rider en dryg stund, möter så en annan bonde.

Samma fråga: "huru långt hafva vi till X.?"

Samma svar: "dos leguas, caballero!"

Får man någon gång, och det händer ofta nog, höra genmälas: "dos leguas *largas*" (två *långa* mil), då bör man bereda sig på det värsta, ty af de två långa milen kan man göra många små! Det behöfves för att komma fram emellan orter, som på kartan tyckas ligga tätt bredvid, ofta en hel dagsmarsch; sådana omvägar måste man göra på de knaggliga stigarna öfver branterna, ibland tagande alldeles motsatt riktning för att undvika en ravin eller en vattenklyfta. Under den kallare årstiden, då bergvattnen svälla upp af regn och smältande snö, torde det vara dubbelt värre att färdas här; ty nu kan man dock gå öfver floder och rännilar torrskodd eller med vatten blott öfver fotknölarna, under det att när strömmarna äro mera strida trafiken mången gång blifver omöjlig. Broar äro nämligen sällsynta företeelser i detta land. En fatalistisk regim råder tydligen öfver "väg- och vattenbyggnader". Man litar på Guds försyn! . . .

Men jag var ju i Pitres-dalen — jag kallar den så en smula på höft — dit vi kommo fram i kvällstunden. Nejden var härlig. Den bildade en af kullar och hålvägar kuperad, långsträckt insänkning mellan bergen samt var öfverhöljd af den rikaste växtlighet. På bägge sidor följdes den af höjder, den i söder — en kam af Sierra Contraviesa — i synnerhet väldig. Och som om denna icke varit skyddande nog afsöndrade sig framför densamma en annan lägre, vildt tillspetsad bergvall af mörkare, dyster färg, vid hvars fötter en bäck flöt fram i sin skumma klyftränna. Det liknade en obetvinglig fästning med sina "adarver" * och djupa löpgrafvar! . . .

Åtskilliga byar tittade upp här och hvar i dalsänkningen, Pitres med sin täcka, djupgröna spetsgård af smala cypresser

* Framskjutna murar och förskansningar i de moriska fästningarna.

framför en hvitmenad kyrka, Portuo och andra flera. Längre bort, men osynlig för blicken bakom en höjd låg Trevélez, vidt beryktad för sina af alla läckergommar beprisade skinkor (släktet sus utgör en högviktig del af Alpujarrans befolkning) . . .

Aftonen var gudomlig. En blå himmel med lätta guldskyar i kanterna strödde älskogs-skimmer öfver höjder, kullar och dälder. Luften var så ren, så blid. En uppfriskande fläkt, lätt som en flickas andedräkt, smög sig fram öfver fälten. Allt manade till ro . . . Majsen stod jättehög på åkrarna. Kastanjerna voro så resliga, så breda och långarmade, att en af de sekelgamla kronorna kunnat bjuda skugga åt fyratio familjer. Deras tjocka grenar sköto öfver vägen. Fikon och mullbärsträd turade om med frodiga bönor och vingårdar. Vi skredo öfver en pittoresk liten bro, långt under hvilken en bäck bubblade och hurtigt svängde om med ett par kvarnhjul . . .

I Portuo stannade jag öfver natten. Mörkret var i annalkande, och vi, mulan, Andrés och jag, hade varit i rörelse runda fjorton timmar. Logi togs naturligen i byns posada. Det var ett hus, som knappt bar prägel af boning och hade ett enda fönster. Värdinnan införde oss i salen, ett rum lågt i taket, med eldstad, ett par stolar och bänkar, tallrikar och muggar på en vägg. En ålderdomlig oljelampa utan glas hängde på en krok i en af takbjälkarna. Jag frågade, om man icke kunde gifva mig ett rum, som hade fönster, till sofkammare . . . ”Oh, där finnes ingenting annat än nakna väggarna; det är just ett ”calabozo” (fängelse)”, upplyste ”posaderan” . . . Vi fingo alltså samt och synnerligen nöja oss med ”salen”.

Aftonmåltiden intogs. Den gaf nådestöten åt min medbragta matsäck, ty i posadan fanns egentligen blott — bröd och olja.

Efteråt församlade sig där inne i det kvafva rummet en surögd gubbe, ett par töser, några ungdomar m. fl. Jag ville uppmuntra sällskapet med några ackord, i det man bar fram

en dvärglik liten gitarr; men skrufvarna voro så slöa och jag så pass dåsig, att jag oaktadt alla bemödanden icke kunde få instrumentet stämdt.

Också försjönk jag i en tämligen djup sömn... till trots för alla "cucarachas" (stor, svart insekt af kackerlackornas familj).

Från Portuo färdades jag till Orgiva, en stor by, af hvilken jag har ett behagligt minne, emedan man där serverade till frukost ett rikligt fat "pollo con arroz" (kyckling med ris). Från Orgiva styrde jag kosan till Motril vid hafskusten.

Jag gjorde på samma gång en utflykt till Almuñecar. Det är en obetydlig stad, men poetiskt hvilande på en udde, om hvilken hafvet slår sina ådriga armar. Landskapet rundtomkring bär prägeln af en sydligare världsdel. Kaktusar och aloer, solfjäderformade palmbuskar och praktfullt blommande, doftande nerier insupa solen på de brant uppstigande, klippiga stränderna.

Almuñecar själft har ännu sina arabiska drag väl bevarade... just desamma som för fem hundra år sedan. Dess förfallna kastellmurar, dess trånga, svala, buktande gränder, dess gamla pittoreska hus äro ytterligt stämningsfulla. "Los patios" eller gårdarna tyckas hafva lämnats af sina moriska gäster först i går. Många, ja, de flesta torde ännu hafva kvar den forna inredningen fullt bibehållen; sålunda ser man här de fyra pelarne, den trånga trappan, som leder upp till ett det fyrkantiga gårdsrummet regelbundet omslutande galleri eller korridor, ja, ända till den nötta moriska aljibe'n (brunnen) med skåror i den glatta kransen af alla de rep, som dragits upp och ned.

Det fattas ej annat än — morer!

Och likväl... de brunhyade, svartögda gestalter med nattsvart hår, som synas i fönstren eller sitta på trösklarna, kunna väl passera för döttrar af Jemen, Hams eller Mogreb! Hvilken fullblodig, brännande typ hos dessa Almuñecars kvinnor!

Ingenstädes i Spanien erinrar jag mig hafva sett den moriska typen så tydligt lagd i dagen, så "palpabel" ... Älsklingssysselsättningen hos Almuñecars invånare tycktes vara kamning under olika former: mången solbränd, på marken lättjefullt utsträckt sälle voro hans närmaste i fart med att befria från parasiter "med fri rörelseförmåga" ... och kvinnorna, de olivfärgade, heta, präktiga kvinnorna sutto i dörröppningarna och delade det rika, mörka håret ...

Almuñecar var som en legend. Den hviskade gamla historier om underliga ting och brokiga figurer, dem grafven längesedan gömt.

Från kusten begaf jag mig till Lanjaron, en liten badort, ägnad att där hvila ut, förtjusande belägen bland bergen i en ram af kastanjer, oliver och mörkglänsande oranger. Man ser äfven en flik af hafvet. På vintern, medan sierran ofvanför kläder sig i ögat bländande isskrud, varsnar man här en vegetation i sydlig dräkt, och apelsinerna svikta bland löfverket ... två riken i underfull motsats under en och samma himmel!

FRÅN MADRIDS HORISONT

I.

Madrid 1892.

Madrid har ej undergått någon genomgripande förändring, sedan jag var här sist, om äfven några nya stråkvägar öppnats och åtskilligt i byggnadsväg tillkommit. Till det senare hör spanska bankens byggnad i hörnet af Calle de Alcalá och Pradon, ett ståtligt palats i renässansstil med ofantliga portaler och i sitt inre bland annat bjudande på en väldig trappuppgång i marmor, grant dekorerad. I jämförelse med detta kolossala monument är t. ex. franska banken i Paris ett modest hus. Men det hindrar nu icke, att man hellre skulle vilja ha hvad som ligger i källrarna vid Rue de la Banque än det som gömmes vid Calle de Alcalá, där ställningen just icke är lysande.

Madridlifvets hjärtpunkt är väl allt fortfarande den gamla Puerta del Sol och dess närmaste omnejd. Men det röjer dock en stark tendens att svälla ut i de nyare, mera modernt storstadsmässigt anlagda, öppnare och luftigare kvarteren kring de enormt breda promenaderna Paseo de Recoletos och dess långa fortsättning la Castellana, den senare öfvervägande infattad mellan byggnader af villaart med trädgårdar. Ännu så länge göra emellertid dessa nya stadsdelar med sina vida alléer och gator, fattiga på butiker och föga animerade — om

jag nu undantager den egentliga ”paseon” vid promenadtiden — ett tomt och något ökenartadt intryck. Det kommer tydligen att dröja länge, innan man hinner ”växa i dem”. Man kan också med skäl spörja, huruvida det i en stad med Madrids starka sol är riktigt intelligent att göra så breda och gapande anläggningar, hvilka tyckas enkom skapade för att gassa folk ihjäl och bjuda på heta luftbad. Under den kallare årstiden äro de väl ej heller, med Madrids bitande vind och de förrädiska pustarna från Guadarraman, rätt inbjudande. Gemytligt är här nu icke, och de dammiga, småväxta och småbladiga träden på avenyerna, akacior etc., skänka icke stort mera skugga än de sorgligt beryktade palmerna på Sevillas Plaza Nueva.

Som sagdt, kring Puerta del Sol pulsera alltjämt Madrids rörliga lif och bullersamma tillvaro. Just som förr skockas man där på trottoarer och kaféer, det är den strategiska knutpunkten för spårvägar liksom för tidningsmånglare, för stadens kvinnliga element som för dess manliga. Lotteriväsendet florerar där i oförminskad grad, och man bjudes vid hvarje steg på lockande uppmaningar att köpa den högsta vinsten. Dragningar äga rum tre gånger i månaden, och hvar tionde dag sväres det och knorras också allmänt öfver hela landet, ty legio äro de förlorande, men få de gynnade. Det finns egentligen bara en som alltid har skäl att vara belåten, och det är staten, då den för sig tager bortåt trettio procent af allt som flyter in. Men folket låter icke afskräcka sig, man hoppas jämt att vinna nästa gång, och till den stora dragningen vid jultiden till exempel, då vinster ges på tre millioner, två och en, äro lotterna så eftersökta, att de lång tid i förväg af spekulanter säljas med förhöjning.

Om man går på Calle de Sevilla, ser man där som förut tjurfäktarnes talrika skrå lättjefullt dra sig i korta jackor och tätt åtsittande benkläder. Sant är att man här på senare tid i Madrid lifligt begynt intressera sig för en oblodigare sport,

nämligen det baskiska bollspelet. Flera banor äro upplåtna häråt och pläga fyllas af en talrik publik, som applåderar skickligheten och smidigheten hos de från Guipuzcoa eller de andra baskiska distrikten införskrifna spelarne. Men "toros" och "toreros" stå dock alltjämt högt i allmänhetens gunst, och tidningarna hålla för sin plikt att fylla spalterna med telegram från alla delar af landet, omförmälande huru tjurarne och deras motståndare redt sig och huru många stackars kampar satt lifvet till här och där.

II.

Spanska teaterförhållanden.

Det spanska eller madrilenska sällskapslifvet är byggdt på andra grundvalar än vårt. Familjelifvet är icke den medelpunkt, hvarikring detsamma vänder sig — tvärtom den, hvarifrån man flyr för att hafva sin varelse och sin sällhet i ett "utåt vändt" lif.

Med promenaden och bal- eller teatersalongen som hem, toaletten som sysselsättning, solfjädern till ständig följeslagare: se där den spanska damen med alla sina lyten och behag, fattig på kunskaper och hemtrefnad, men rik på grace, vackert ögonspel och rispuder.

Efter hvad sålunda sagts, bör det icke väcka särdeles förundran, att Madrid är den hufvudstad i Europa, som i förhållande till sin befolkning äger det största antalet teatrar. Huru är det väl ock möjligt annat i ett land, där *så många* äro i stånd att blott äta "garbanzos" eller "pimiento" till frukost för att medelst en sista peseta närvara vid tjurfäktningen eller representationen af Don Juan Tenorio?!

Operan här begynner sin verksamhet omkring den 1 oktober, när de rika familjerna börja återkomma från Biarritz eller San Sebastian, Santander och Santa Agueda. Madrids sångscen har alltid haft namnet att vara en af de förnämsta i Europa. Patti, Pozzoni m. fl. uppträdde där; Tamberlick

har där varit en stadigvarande prydnad. Men någon nationell prägel äger Madrids opera alls icke.

Libretton är hufvudsakligen den italienska. Likaså i det stora hela musiken, som obevekligt återkommer med Favorita, Trovatore, Ernani, Aida m. fl., endast görande undantag för Meyerbeers Hugenotter och Afrikanska, Gounods Faust och föga mer. Öfverflödigt att säga, det Mozart och Weber äro bannlysta inför denna eldiga publik, varm vän af starka rörelser.

Själfva operabyggningen ligger gentemot slottet och är uppförd af röd sten. Salongen rymmer mer än 2,000 personer och har fem rader. På den öfversta befinner sig det s. k. ”paradiset” med en mängd terrassformigt uppstigande bänkar, af hvilka de öfversta sväfva i en svindlande höjd. Hettan är där tropisk, en opera af Meyerbeer är tillräcklig att döda en fetlagd person. Vore Wagner här införd, skulle han i ”paradiset” skörda talrika offer!

De öfriga raderna äro mestadels upptagna af loger, hvilka abonneras i olika ”turer”, dessutom delade i udda och jämna. I ”platean” och ”entresuelon” * församla sig i eleganta toaletter medlemmarna af Madrids höga societet, alla dessa otaliga ”duques” och ”marqueses”, hvaraf denna societet är sammansatt, här och där uppblandad af någon rik bankirfamilj.

Tilläggom, att man här verkligen äger den sällsynta konsten att kläda sig smakfullt och att en fullsatt salong städse har många vackra detaljer att uppvisa.

Logerna äro skäligen dyra. På parketten eller ”las butacas” är priset fyrtio realer eller något mer än tio francs. Fracken är där, om ej nödvändig, så åtminstone allmänt antagen. Den spanska etiketten har många strängt efterföljda regler, hvilka den kanske till en del ärft af morernas orien-

* Så kallas här de bägge nedersta raderna; den tredje heter »principal».

taliskt ceremoniösa ras. I den enklaste familj träffar främlingen så många för honom annars okända former. Äfven teatern har naturligen sina regler. Så bära många af damerna på parkett mantillan. I logerna däremot tyckes den vackra spetsslöjan vara förbjuden. Man sparar den för Pradon eller "la Plaza de Toros".

Sträng tystnad iakttages ej, hvarken i operan eller komedien. Konversationen fortgår mer eller mindre lifligt; hviskningarna äro oafbrutna. Endast då en kraftstrof eller ett favoritställe påkallar uppmärksamheten, äskas tystnad. Många bravo! bravo! bien! ... bien! ... höras midt under aktionen. Men det är ju så naturligt och icke bör man bli stött däröfver. I vulkaniska naturer är utbrottet en nödvändighet.

Herrarne — utom i logerna — behålla, liksom i Italien och annorstädes, hatten på, till dess ridån stiger i höjden ...

Spanien lider en nästan fullständig brist på inhemska operakompositörer. Den verkligen folkliga musiken bildar på scenen "Zarzuelan", ett mellanting mellan den komiska operan och operetten, mestadels äkta spansk, med nationella eller, om lånade, till nationella förbytta ämnen och musiken ofta sammanväfd med folkvisor. Det är till denna scen man begifver sig för att se, huru de hade det i Lavapies — ett gammalt kvarter i Madrid — för hundra år sedan; det är där man skådar den pittoreska "manolan", kvinnan af de lägre klasserna, hvars typ med den hvita kjolen och små skorna olyckligtvis för alltid försvunnit från gator och gränder.

Zarzuela-musiken är lätt och rätt behaglig, motsvarande sitt ändamål.

Den spanska komedien, hvilken sedan sitt stora tidehvarf under långa tider af bourbonskt herradöme lifnärt sig med franska export-artiklar, tyckes nu hafva inträdt i ett skede af originell lifaktighet, icke så mycket i det afseende, att man åter drager fram en Lope eller en Calderon — hvilkas alster väl tid efter annan pryda affischer och scener — utan mera

därutinnan att nya skapelser för dagen framträda. En af de omständigheter, som här mest förvånat mig, är, att jag ännu icke på knutarna af en spansk dramatisk teater kan erinra mig hafva läst något franskt eller annat utländskt författarenamn. De tyckas alltså vara mycket sällsynta. "La morgue espagnole" träder här åter i sin rätt. "Mången finns, som sig tycker spanjor", är en refräng, hvars sanning man kommer underfund med här i Spanien.

Nyssnämnda förhållande lägger väl å ena sidan i dagen någon böjelse för öfverdrift; men denna självkänsla har å andra sidan något ganska berättigadt, som särskildt med afseende på teatern bör kunna bringa goda frukter.

Så bjuda här nu alla de dramatiska trupperna på inhemska författare. I hvarje fall utsätter man i regeln icke de utländskas namn; ty vid lånade alster säger man blott: "bearbetad från franskan af herr den eller den".

De dramatiska trupperna äro alltid ambulatoriska och hyra teatern för en säsong eller en följd af representationer. Den första aktören är tillika direktör.

En jämförelse mellan de dramatiska anlagen och prestationerna i Italien och Spanien måste visserligen utfalla till det förras förmån, det är också så rikt utrustadt som väl intet annat folk i konsten att tala och röra sig på scenen. "Vis comica" i högre mening tyckes mig också ej synnerligen lämpa sig för den spansk-kastilianska naturen. Man talar i allmänhet långsamt och med värdighet; "grandezan" förnekar sig ej.

Emellertid finnas många goda förmågor, och spelet å många scener är godt, understundom utmärkt. Vico t. ex. är synnerligen stark i kraftscener, sådana som t. ex. Echegarays spännande dramer erbjuda. Så kan ingen nordisk strupe tala, rossla, skrika. Calvo deklamerar utmärkt. Nordbor kunna visserligen stöta sig vid detta sydländska sätt att framsäga hvad man tänker, som har sin motsvarighet t. ex. i Verdis sätt att skrifva för sina tenorer. Men liksom teatern bör vara

en återspegling af lifvet, så är ock helt naturligt, att i ett land med sydligare himmel, där man väsnas och bullrar så mycket i det dagliga lifvet, detta ock utöfvar sin verkan på teatern. Ju mer larm på gatan... desto högljuddare uppträdande på scenen!...

Såväl Vico som Calvo lida brist på ett klingande organ. Den dramatiska konsten i södern är fördärflig för strupen. Och ej är det underligt, då man känner en första aktörs plikter i dessa land: nämligen att uppträda hvarje afton nästan hela året om — söndagarna *två* gånger — städse ”con amore” och — ”con furore”. Af detta må ingen sluta, att den, som skrifver detta, ringaktar den sceniska konsten sådan den lefver i landen kring Medelhafvet. Tvärtom!

Bland nyare spanska dramatiska författare utmärka sig Zorrilla, Cano, Tamayo, Gutierrez, Echegaray med flera. Efter en så flyktig bekantskap, jag gjort med deras verk, synes det mig, som skulle den spanska dramatiken följa från den moderna franska vida skilda grundsatser. Den spanska dramatiken karakteriseras i allmänhet af mera allvar, och frågor och moment betjäna sig gärna af starka konflikter samt älska upprörande scener. Måhända saknar den dock å andra sidan det franska behaget och intelligensen i framställningssättet.

På Apollo-teatern här har man den sista tiden mest bjudit på ”Den allmänna opinionen” af Cano och ”Vanvett eller helighet” af Echegaray.

Don José Echegarays ”Vanvett eller helighet” är liksom hans öfriga verk af spännande, att icke säga sönderslitande innehåll och verkan. Något ditåt skrifver måhända författaren af ”Ett självmord”, italienaren Ferrari. Den genre, Echegaray valt, är kanske icke synnerligen ”estetisk”; något angenämt intryck får man näppeligen af hans verk. Geni och djup kan dock ingen frånkänna honom. I ”Vanvett eller helighet” låter Echegaray obarmhärtigt dygden torteras. Det händer också nog ofta i lifvet, om dock sällan till den grad, som

här framställts. En hederlig man upptäcker, att det namn, han hittills burit, ej är hans, att hans far och mor ej voro hans, att hans ägodelar ej tillhöra honom. I höjden af hederskänsla vill han afsäga sig allt. Hans inre kamp är förfärlig; han dömer sin maka till försakelser; han uppoffrar sin dotter, som just står i beredskap att äkta en ung man, men med hvilken förbindelsen nu skulle bli omöjlig. Icke dess mindre står han fast. Men hans närmaste tro honom tokig; ty de hafva ej sett beviset på, att han "icke är son till sin fader och moder". Man beslutar spärra in honom på dårhus. Han misstänker ock de sinas tankar. Endast det att framdraga ett faktiskt stöd för sitt beslut kan rädda honom från att anses vanvettig. Detta stöd innehålles i ett dokument, som hans verkliga mor gifvit honom. Hon dör i andra akten; men dessförinnan hade hon honom ovetande förbytt dokumentet med ett oskrifvet papper; ty hon hörde hans beslut att frånsäga sig allt och ville såmedelst hindra honom från utförandet af sin föresats. Stunden är kommen att visa dokumentet, som skall afgöra, om han är galen eller ej. Hans anhöriga och dårhusdoktorn äro närvarande. Den olycklige är säker på sin sak, framtager kuvertet, vill läsa dokumentet högt, ser ett papper "in blanco", tror ej sina ögon, tviflar själf på sitt förstånd, anklagar rasande de andra att hafva undansmugglat papperet. Allt bevisar naturligen, att hans galenskap är ett faktum. Slutscenen, där man rycker fadern från dottern, är förfärlig. Skådespelaren gaf rollen storartadt. Han vrålade; men i en sådan roll bli vrålanden på sin plats.

En älsklingspjäs på de spanska scenerna är Zorillas "Don Juan Tenorio". Hvarje god spanjor ser den en gång om året åtminstone. Alla själars dag är det sed att gifva den. Också gafs den då här samtidigt på sju teatrar. Ämnet är i det hela den bekanta och af så många behandlade sagan om Don Juan och "stenmannen", som äfven lämnat Don Lorenzo Daponte sin librett, hvaråt Mozart skänkt odödliga toner.

Zorrillas dram skiljer sig dock i mycket från Dapontes librett, bland annat däri, att Don Juan här i yttersta ögonblicket — eller rättare sagdt redan död — frälsar sin själ genom donna Inés (i operan Anna) utöfver grafven existerande kärlek. De tre sista "taflorna" sysselsätta sig måhända väl mycket och uteslutande med de dödas panteon (kyrkogården), skuggor och åter skuggor. De fyra första äro i hvarje fall ypperliga, versifikationen mästerlig och språket skönt. Så glänser t. ex. dialogen mellan Don Juan Tenorio och Inés. Den senares ord till den förföriska ädlingen: "Don Juan! Don Juan! jag bönfaller hos ditt medlidande som ädling: ryck hjärtat ur mitt bröst eller älska mig, ty jag tillber dig" äro så vackra på kastilianskt tungomål och ha öfvergått till alla läppar.

Komediteatrarne här äro i allmänhet rymliga och väl inredda, i synnerhet "Teatro de la Comedia". Otvifvelaktigt hyser man här inom alla stånd och klasser mycket intresse för den dramatiska konsten. På helgdagar är ock parketten blandad med folk af alla stånd. Där råder en lofvärd jämlikhet. Man har då äfven vanan att föra de små till teatern. Barnskrik störa ofta aktörerna. Jag var vid en eftermiddagsföreställning på söndag, då man uppförde Don Juan Tenorio; platean och entresuelon visade eleganta sennoritor, och på parketten — gaf man di!

III.

Toros och Toreros.

I.

Före corridan.

A los toros! A la plaza! Hitåt! Det finns platser! ljuder det i mångdubblade skrän på söndagseftermiddagarna om våren eller hösten, i början af Calle de Alcalá, ett litet stycke från Puerta del Sol. Och Madridborna skeppa in sig lasstals. De mest ekonomiska gå till fots, de rika fara i egna ekipager eller köra själfva sina vagnar och giggar. Här och hvar en ryttare, och många af dem i gammalspanska sadlar utan valkar för knäna och med stora, slamrande stigbyglar af bleck.

Det hviner i luften af klatschar och pisksmällar. Kärror och omnibusar förspända med fyra, fem, sex, åtta mulor — somliga af fordonen äro grant målade med girlander och gubbar och tjurfäktningsscener — de knaka fram mot Puerta de Alcalá och vägen till arenan. Galoppen är vanligt omtyckt tempo, farten öfvergår till kappkörning ... ä! ä! i-i-op! De slätrakade mulorna och kamparna ligga utefter marken, bjällrorna klinga, och tofsarna kring halsar och mular dingla och dangla. Och så man plockat ihop sig sen! I det inre af om-

nibusarna sitter man i knäet på hvarandra, och takbänkarna fyllas också, trots att solen gassar varmt. *Vamos a los toros!* Och det är en opera, som ingen hederlig spanjor vill försumma uvertyren till.

Men där är arenan, bjärt höjande sin af moriska bågar genombrutna, tegelröda kropp. Midt bland upprörda dammoln sticker den upp sin ofantliga rundel i den halft öde terrängen utanför Madrid. Det är madrilenernas tempel med fanatisk församling, blodig offertjänst och *Lagartijo, Currito* och *el Gallo* till officierande präster.

Många *aficionados* eller amatörer hafva redan varit här en gång förut i dag. Ty klockan tolf eller ett, alltefter tiden på året, är *el apartado,* "afstängningen".

Tjurarna, som mestadels, till fots eller på järnväg, komma ned från Andalusien, där de största hjordägarna hafva sina egendomar, tillbringa dagen före fäktningen en bit utanför staden, åtföljda af sina vaktare och ett visst antal *cabestros.* Dessa senare äro stora oxar med skällor, vanligen hvita, enkom uppfostrade och använda till att hålla samman, fösa och taga reda på tjurarna. De äro dessas vallhundar, drifva hop dem och lämna mången gång skydd åt vaktarna, ty tjuren har respekt för dessa följeslagare och deras väldiga horn. Han vågar ej gärna stånga dem. På kvällen dagen före corridan sker *el encierro,* i det tjurarna drifvas in i en gård, hvilken hör till arenan, i Madrid åtminstone. Och några timmar innan spektaklet begynner, försiggår, som sagdt, "el apartado", som alltid lockar en ansenlig hop intresseradt folk, de där vilja taga djuren i ögonsikte på förhand och bedöma, hvad de gå för. Denna publik är sammansatt af gamla förståsigpåare och yngre glopar, hvilka gärna vilja blifva det. Ett och annat fruntimmer blott.

Rundt öfver bakgården löper en träveranda, från hvilken åskådarna syna boskapen. Tjurarna se i regeln ganska hyggliga ut och förhålla sig stilla och lugnt bredvid sina cabestros.

Först när vaktarna börja smälla med piskorna, visa de sin oblidare natur, väja undan och stångas efter hvarandra och efter bönderna, som likväl visligen taga sin tillflykt bakom några afplankningar vid muren. Så hastigt som möjligt fösas de så mellan oxarne in i en skum, öfvertäckt hall, afdelad i en mängd genom stenmurar skilda bås. Öfver densamma löpa ock flera gallerier eller snarare gångbryggor med bröstvärn, hvarifrån man ser ned till fyrfotingarna, och hvarifrån de därtill anställda individerna kunna "dirigera" dem. Från hvarje bås leda nämligen grofva dörrar in till de närliggande, och portarna dragas upp och slås igen medelst i spjälverken på gångbroarna ofvanför fästa rep. Tjurarne tvingas genom stötar i länden med långa stänger att gå in från ett rum till ett annat, allteftersom deras ordning och nummer äro, så vida de ej rusa in af sig själfva, då de se dörren öppnas. Och under dessa manövrer visa de nu en mer eller mindre vildsint karaktär, fnysa, göra höga hopp, kasta upp jorden med klöfvarna eller gifva, när dörren smälles igen efter dem, en stöt åt plankorna så att flisorna ryka.

Detta är likväl icke deras sista boning, innan de gå till döden. Innanför hallen är nämligen själfva *el toril*, dit de en efter annan indrifvas efter att hafva passerat genom de nämnda båsen och kommit i nummerordning. "El toril", "tjurlogen", är i sin ordning afdelad i mörka celler, af hvilka de två yttersta gränsa till arenan, afstängda genom röda portar. Där tillbringa djuren, hvart och ett i sin svarta cell, de sista fyra, fem timmarna. Och då därefter dörren slås upp, och tjuren, lockad af ljus och hopp om frihet, springer in på rundeln, bländas han af det starka solskenet, retas af denna heta atmosfär, skyggar och ilsknas vid den främmande åsynen af den blanka arenan, af bjärta färger, af kappor och näsdukar, som svängas, af tusenden sinom tusenden hufvud och gestalter, hvilka hälsa hans uppträdande med frenetiska skrin.

Men jag återgår till föreställningen. Vid pass en timme

före den utsatta tiden begynna redan raderna att fyllas af en del åskådare, som icke hafva numrerade platser. Byggnaden i Madrid kan innehålla mellan fjorton och femton tusen personer, och den är nästan alltid full. Att bekomma en plats samma dag är vanligen ganska svårt, eller får man betala öfverpris. Ty biljettmånglarna existera alltjämt, ehuru försäljning i andra hand nu förbjudits af myndigheterna och åtskilliga biljettmånglare litet emellan förpassas till ”kurran”.

Platserna, som delas i ”skugga”, ”sol” och ”sol och skugga” — då man blott har solen i ansiktet halfva tiden — utgöras af *tendido,* hvars två främsta bänkar under namn af *barrera* och *contrabarrera* äro mest eftersökta af amatörerna, *gradas, palcos* (loger) och *andanada de palcos* (bänkrader i samma våning som logerna). ”Tendido't” består af rundt löpande stenbänkar under bar himmel, just som på de gamla romerska amfiteatrarna. Gradas (stegen) därofvan och ”palcos” i öfversta våningen äro däremot betäckta. Några särskildt benämnda platser hoppar jag öfver. Priset växlar mellan 2 à 3 francs ända till 10. Vid galaföreställningar kan man betala öfverpris, ungefär som om det gällde att höra Patti eller se en premiär i Paris. Rotundans inre i Madrid är ståtligt, dekoreradt i rödt, grönt och gult, med två gallerier och bågar i morisk stil. Andra vackra arenor äro den i Valencia, Sevilla o. a. Emellertid fylles platsen småningom. En massa individer samlar sig nere i själfva rundeln, röker cigarretter och konverserar helst om tjurar och fäktare. En militärmusikkår underhåller ock där nere med valda stycken. Andra flanera i arenans annex, och många aficionados anteckna efter uppklistrade affischer på enkom därför tryckta papper tjurarnas namn och ”karaktär”, d. v. s. färg o. s. v. Jag talade om annex. Däri inbegripas *el chiquero,* där hästarna stå och fodermagasin m. m. befinna sig (en del halm åtgår bland annat till det vänliga bestyret att stoppa igen buken på hästar, hvilka fått inälfvorna urrifna), en hall för att flå och tillgodogöra tjurkropparna,

en *enfermeria* för sårade, ett litet kapell, hvarest de illa åtgångna, om så behöfves, kunna få religionens tröst, och annat smått och godt.

Men bänkarna skylas alltmer af människomassan. Man betraktar fruntimren. De distingerade, i hvita spetsslöjor, pryda logerna; de af medelklassen finner man i gradas... kvinnorna af folket sitta med släktingar och vänner på tendido't, i skugga eller sol.

Belamrad af en surrande, böljande hop företer arenan verkligen den mest måleriska anblick. En tjurfäktning i Spanien är onekligen det enda skådespel, som kan gifva oss en ungefärlig idé om de romerska spelen, om ock i smått. Själfva platsens anordning är mer eller mindre densamma, fastän konungen har sitt säte midt uppe i logeraden, under det att imperatorn eller prokonsuln satt lägre ned. Publiken är — med proportionerna iakttagna — ganska fysionomistiskt trogen, den äfven. Liknande passioner behärska den, och samma människor, hvilka skrika af harm, då tjuren ej är nog beredvillig att sprätta upp de utmagrade hästkräken, skulle man lika gärna föreställa sig vända tummen nedåt för att bevittna en gladiators nådestöt.

Man förstår så lätt det rasande nöje, ett egoistiskt, stolt, öfvermätt folk fann i att se blod och grymma scener, då det knappast träffade på flera fiender att besegra och likafullt i sitt moraliska förfall hade behof af att reta sina slappade nerver. Spanjorerna hafva icke eröfrat världen, och deras slapphet hoppas jag icke är obotlig. Men deras natur har bibehållit en grym återstod af en vildsint medeltid, af inkvisition och förföljelser. Och tjurfäktningarna äro redan sekelgammal förströelse, härstammande från liknande upptåg alltsedan morernas tid. Vanan därvid är segt inrotad hos folket, och *"pan y toros"* fordrar man här för att lefva nöjd, liksom invånarne vid Tibern förr kräfde bröd och skådespel. Himmeln hvälfver sig skinande och blå öfver platsen. Ena hälften

af denna ligger baddad af het sol, och tusen skilda föremål glittra och dansa i ljuset skymda för blicken och röra sig dallrande i oroliga reflexer. Den andra kallas väl för skugga, men atmosfären har intet svalkande, trängseln är svettgifvande, och bänkarna ännu varma, sedan solen för ej lång stund sedan slickade dem. Brokiga schaletter, hvita mantiljer, bjärta lif och blommor mänga sig med karlarnes enklare dräkter, stora hattar och jackor samt röken från otaliga *"pitillos"*. Alla regnbågens färger paljettera rundeln. En här af än feberaktigt vickande, än långsamt svajande, än som betäckning för penslade ögon och bruna eller hvitpudrade kinder höjda solfjädrar kredensar det svala, som kan fås. Här borde jag tala om sköna ögon och andra behag. I synnerhet som allt sådant noga noteras af amatörerna på platsen. En ägarinna till något vackert får alltid af det otäcka könet i grannskapet besked om, att hon har det, i fall hon icke skulle veta det förut. I Spanien är det mod och lag, att man högt, så att föremålet hör det, uttrycker sin beundran: *"Que niña preciosa! Que ojos! Que piés! Buen cuerpo tiene! Vaya una mujer! Salada! Viva la gracia!"* (Så'n präktig flicka! Så'na ögon! Så'na fötter! Bra kropp har hon! Se där på en kvinna! "Saltad!" Lefve behaget!) Och ej blott blir fröken själf småförnöjd öfver att höra sig rosas. Glädjen sträcker sig ock till föräldrar och anhöriga.

Vid någon riktigt "stilig" kvinnlig apparition händer det ofta, att man ej inskränker sig till en stillare beundran. En del af ungdomarna reser sig upp och bringar den sköna en larmande ovation, som smittar hela publiken. Till exempel, när någon ung dam klädt sig som *"maja"* i kort kjortel, bjärt tröja, tofsar, band och snören. Men denna gammaldags, retande dräkt, som man ser på Goyas taflor, den går nu olyckligtvis blott enstaka igen vid något festligt tillfälle.

Och man skriker och svär — de spanska svordomarna äro i parentes sagdt ej hämtade från något mytologiskt område, utan

från ett rent naturalistiskt ... mera kan jag icke säga, blott att de bilda hvart fjärde ord i det dagliga språket och ej äro beräknade för blyga öron. Man grälar om platser, hälsar på bekanta, viftar och skränar åt dem, som sitta långt bort. Luften dallrar af en hes kör ... mest alla kastillaner och andalusier äro hesa; om det är af klimatiska skäl, eller för att de äta för mycket *cocido* och *garbanzos* * eller att de skrika för mycket, det känner jag ej.

En stor mängd bland allmänheten, enkannerligen tendido'ts invånare naturligtvis, sysselsätter sig under tiden med att äta apelsiner, knapra på pistacier, taga en klunk dålig Jerez, Val de Penas eller Manzanilla ur medhafda *botas* (små lädersäckar) eller dricka sött brännvin och vatten, hvarmed försäljare promenera omkring bland sittraderna, serverande ur bleckbrickor med fördjupningar för glasen och ideligen sjungande ut sitt *aguardiente y agua! Quien quiere agua con aguardiente?* En anmärkning: man ser dock få, som hemma i norden skulle kunna få intyg på, att de voro "fulla".

Apelsinsäljarna stå med sina korgar nere på självfva rundeln. Mellan dem och publiken råder det lifligaste utbyte och teckenspråk. Med uppmärksamt öga speja de öfver hopen. En herre reser sig upp, skriker ett räkneord eller visar så och så många fingrar, och *el naranjero* slungar med osviklig färdighet de saftiga bollarna en och en långt uppåt raderna, där spekulanten med ej mindre skicklighet tager dem i flykten. Kopparslantarna kastas i ett papper ned på sanden, där månglaren gör sig betald, för att därefter oförtöfvadt gå på med sitt *Quien quiere naranjas? Dos por tres cuartos!*

Och det är ett apelsinfarande i luften, så att man kan bli rädd både om ögon och hatt.

Men nu ljuder en signal. Inom några ögonblick är rundeln ren från folk. Musiken, som spelade där, har redan förut

* Stora gula ärter.

lämnat den och satt sig på ett "tendi". Alla intaga sina platser. Endast några individer stanna kvar där nere för att sopa rent och jämna sanden. Den municipalitetsperson som presiderar vid dagens tjurfäktning intager, hälsad af en lätt handklappning, sin plats jämte några kolleger i stadsfullmäktiges loge. Bredvid denna, midt på skuggsidan, är den kungliga. Om konungen kommer, det veta alla trogna madrilener på förhand, ty i så fall stå de stora glasfönsterna till hans loge öppna. De stå i förbigående nämndt oftast öppna, ty konungen är ifrig amatör. Huruvida drottningen i lika grad delar hans smak, känner jag ej och tviflar därpå. Emellertid göra hon och infanterna som oftast monarken sällskap. Och skulle ej konungen vara där, så förbittras ej Madridbornas njutning för det. Den kungliga familjen applåderas ej heller med någon synnerligen entusiasm vid sitt inträde, som alltid sker under tonerna af "den kungliga marschen". Då det ej gäller tjurfäktare eller vackra flickor, äro spanjorerna sparsamma med sina demonstrationer. Däremot hälsa de höga personerna artigt på massan.

Dock, där komma ju alguacilerna.

IV.

Toros och Toreros.

II.

Corridan.

Alguacilerna (stadsbetjänter) klädda i svart från topp till tå, med korta sammetsmantlar, knäbyxor och högstöflar rida i skridt in på rundeln. I hatten koketterar en bjärt plym. Hästarna hafva den uppbundna, knollriga svansen sirad med band samt kasta frambenen högt i vädret, såsom plägseden är hos fyrbeningar från Andalusien.

Midt framför presidentens * loge hålla alguacilerna in sina hästar och taga af sig hattarna. Presidenten kastar ned en nyckel, prydd med rosett; en af alguacilerna tager emot nyckeln och bör hälst snappa upp den i luften, i hvilket fall han belönas med applåder. Om detta grepp lyckas eller misslyckas utgör för de vidskepliga ett förebud till, huru corridan skall utfalla. Det är sålunda en handling af viss betydelse. De bägge stadsbetjänterna vända därefter tillbaka tvärs öfver banan och lämna nyckeln till *torilens* eller "tjurlogens" vaktare.

* En medlem af ayuntamiento't (kommunalstyrelsen) plägar förestå skådespelet.

Militärmusiken, som sitter uppe på bänkarna i solsidan och svettas väldeligen, stämmer upp en marsch i liflig rytm. Vid dess toner slås en af de portar upp, hvilka afbryta det röda stängslet kring själfva rundeln, och *la cuadrilla* eller rättare *las cuadrillas* träda in. Hvarje *espada* eller *matador* har nämligen sin "kadrilj" för sig, den han aflönar, och med hvilken han delar ljuft och ledt.

Först rida de båda nämnda alguacilerna. Därefter komma i främsta ledet *los espadas* — i Madrid vanligen tre — så *los banderilleros,* efter dem *los picadores* till häst och slutligen mulåsnespannen, sirade med rosetter, bandstumpar och flaggor på bogen samt eskorterade af en mängd *chulos.*

Espadas och banderilleros hafva liknande dräkt — af siden — med gammalspansk, pittoresk snitt: korta jackor och öppna västar öfversållade med guld- och silfverbroderier eller svarta tränsar och tofsar, knäbyxor i samma färg, hvita strumpor och urringade skor. Den mjuka, svarta mössan — *el gorro* — är besatt med flaxande kultofsar af bomullssammet; öfver den hvita skjortan hänger perpendikulärt en smal halsduk i skrikande färger. *El moño* sitter i nacken. Det är en nätpung i form af ett slags chinjong, genom hvilken *la coleta* hänger ut. La coleta, en liten flätad, kvarterslång hårpiska, är karakteristisk för alla tjurfäktare. Det är ståndets tonsur. I likhet med prästerna äro ock alla toreros — undantagandes några picadorer, för hvilka det ej är obligatoriskt — slätrakade. Hvad el moño eller chinjongen angår, har den praktisk nytta, ty den är afsedd att skydda hufvudet, då man faller baklänges.

Espadas bära i regeln en dyrbarare dräkt än banderilleros, ståta med att hafva många sådana och omväxla med dem för publiken: röda, gröna, violetta, gråaktiga, blå, gula och svarta. De anseddaste stoltsera äfven med diamantknappar i skjortan, köpta eller än bättre skänkta till dem af en eller annan främmande prins-potentat.

Picadorerna däremot äro alla klädda som syskon. Jacka och väst äro mörkvioletta, belastade med och nästan skylda af tunga silfverplattor och broderier samt massiva, slängande tofsar; byxorna äro af gult sämskskinn och fortsättas af sliddamasker i samma ton. Hattarna äro grå och bredbårdade. För att skydda benen mot hornen är det högra järnklädt ända upp till låret, och det vänstra till knäet. Kläderna äro ock starkt fodrade för att mildra stötarna i fallet. Oaktadt alla dessa försiktighetsmått kan man nästan blifva förvånad öfver att herrar picadorer ej oftare få kroppen sönderbruten eller refbenen inslagna, när de tungt törna mot barriären, falla under hästen eller göra de mest halsbrytande figurer i luften. En ytterligare förklaringsgrund till deras seghet ligger kanske däri, att de lära hafva för vana att taga sig åtskilliga glas före löpningen. Och, som bekant, stå öfverlastade människor under en speciell försyn.

Picadorerna rida i gammalspanska, gula, löst öfver hästryggen sittande sadlar, och stigbyglarna, i skålform, äro monumentala. Piken är en maskin af nio, tio fots längd, af lätt trä, med en järnspets i ändan på ungefär en och en half tums längd. Att slutligen tala om deras ädla springare, höra de till de erbarmligaste kampar, jordgloben kan uppvisa: djur, som antagligen hafva kort tid kvar, angripna af obotlig sjukdom eller något yttre lyte, låghalta, enögda, invalider på ett eller annat sätt. De magra stackars kräken äro ibland så trötta vid lifvet, att de stupa på knä, innan de ens hafva sett tjuren. De se ej heller stort, ty öfver högra ögat, det som "vetter" åt tjuren, hafva de en bandremsa för att de ej må skygga utan i grym okunnighet vänta på en stöt i frambenen eller buken. Det vore alls ej obarmhärtigt att förhjälpa dessa lämningar af hästar, som nog sett lyckligare dagar, till en bättre värld... skedde det blott på ett mindre långsamt och barbariskt sätt. Som det nu är, utgör hästplågeriet tjurfäktningens mest brutala och upprörande sida. Själf,

ehuru smått förhärdad, önskar jag ofta rätt innerligt, att picadoren ock må få sig ett stycke horn i kroppen. Ty han går åtminstone dit af fri vilja. Och eftersom det nu en gång skall vara blod, vore det icke mera än rätt, att ej allenast ”oskyldigt” spilldes utan ock annat, litet mera än fallet är, för att åstadkomma variation och en mera spännande förnöjelse.

Kadriljernas procession ändas, som sagdt, med de mulåsnorna åtföljande chulos eller *los monos sabios* (de visa aporna), såsom de familjärt kallas. Los chulos hafva ej en tjurfäktares privilegier och hans aktade plats i samhället. De äro simpla drängar och göra tjänst med att fösa på hästarna, gifva dem nådestöten, när de alls ej mer kunna stå på benen, forsla ut kadavren, sanda på blodet och hålla banan ren samt med slika lägre förrättningar. I Madrid äro de uniformerade i papegojröda jackor eller blått och gult.

Emellertid är denna tjurfäktarnes entré högst pikant för ögat. Espadas och banderilleros bära mantel — broderad och paljetterad också den — utanpå jackan, fiffigt och elegant draperad, med högra snibben kastad tvärs öfver bröstet och fasthållen under axelvecken, ungefär som de forntida studenterna och salamancadjäknarna brukade. Den fria armen slänges på vräkigt torero-maner.

Truppen, emottagen med en storm af bifallsyttringar, skrider öfver rundeln fram inunder presidentlogen och hälsar. Kapporna slungas öfver till barrerans närmaste åskådare. Att få Lagartijos eller Frasquelos mantel under armbågarna är en heder, som man är förtjust åt.

Få ögonblick därefter ljuder en kort, gäll trumpetsignal. Den röda porten till el toril slås upp, och tjuren, hvilken i miserabelt humör tillbragt några timmar inne i sin mörka cell, rusar lockad af ljuset in i rundeln. Är det en vacker best och tyder hans uppförande på goda anlag, så fägnas han med uppmuntringar från publiken. De spanska tjurarne äro

ungefär fem à sex år gamla, när de anses värdiga att offras på arenan. Under sin korta tillvaro hafva de det i matväg ganska godt och få bra bete för att få goda muskler. I ett afseende hafva de dock föga njutit af existensen. Corrida-tjuren är nämligen strängt dömd till ungkarlslifvet, naturligtvis för att hans lynne som *vieux garçon* skall blifva retligare. Bred är han i allmänhet mellan hornen, mycket bredare än våra nordiska råmare. De andalusiska tjurarna, som utgöra flertalet, äro vanligen större än de från Kastilien. De navarriska äro gulbruna och små till växten, men de hafva godt namn för mod samt utmärka sig synnerligen för sin behändighet i att hoppa öfver barriären. För resten äga några *ganaderias* större rykte än andra, och vid härstamningen fästes samma vikt som i England i fråga om fullblodsspringare.

Under tiden ristas hästarna upp där inne i rundeln! Tjuren — som då han kom in med rosett på bogen var så nätt och präktig, full af lif och hälsa och betesmarkernas välmåga — är stungen af piktaggarna, och manken dryper af blod. Under allmänhetens sorl och tjut höres den dofva skrällen, när bestens tjocka panna kommer i beröring med refben och kött, picadorernas benskenor och slamrande stigbyglar. En efter annan af ryttarna faller i backen, kommer "pladask" eller slungas mot bröstvärnet så att knakningen hörs öfver hela platsen. Men tjuren sysselsätter sig, dum och halfblind af blod och fradga, helst med djurkräket, och från karlen locka honom dessutom *los chicos* med sina röda kappor. Picadoren själf är så tungt rustad, att han ej ens förmår resa sig, då han faller. Ett par chulos måste taga mannen under armarna och resa på honom, och släpande det järnskodda högra benet efter sig går han att sätta sig i sadeln på nytt. Bra för de hästar, som hornspetsen träffar i hjärtat eller skär af en pulsåder på, då lifsvätskan käller fram i bubblande strömmar likt vattnet ur en brunnsöppning, som man tager

bort tappen på. Andra halta, vackla, det röda köttet gapar, skälfver och spritter, eller ramla inälfvorna ur den vidöppna buken, och de springa trampande i sina egna tarmslamsor. Men de försvagade, afdankade trotjänarna köras af los chulos i det längsta fram på nytt med slag af spön, och med högra ögat stängdt för anblicken af den otäcka fienden ställa de sig i position åter igen. Tjuren står stilla några ögonblick, picadoren klämmer arm och hand kring lansen och riktar den... puff! en stöt till.

Och föres en krake ut till *chiqueron*, är det ej därför sagdt, att hans lidande får en ända genom en barmhärtig stöt. Nej, finnes någon möjlighet, nog "lappar man ihop honom" — det är ordet — provisoriskt.

Då lagom många attacker gjorts, och nog "sardiner" — ett smekord för hästarna — fallit, svänger presidenten sin näsduk. En trumpetsignal höres. Det är turen för banderilleros. Lättfotade, vanligen smärta karlar dessa chicos, och de springa, när de taga till hastig reträtt för tjuren, öfver barriären med en ledighet, som endast stark öfning kan gifva. Ty tjurfäktarna hafva två hufvudmedel för att så mycket som möjligt rädda skinnet, och utan hvilka tjuren snart skulle göra rent hus. Det ena är *las capas*, de röda skynkena med gult foder, hvilka några af sällskapet jämt bära på armen och svänga för tjurens ögon, hvarigenom de förmå honom att vända och efter behof afleda hans uppmärksamhet från annat. Ty tjuren rusar vanligen mot den honom i ögonen stickande bjärta färgen. Har han benägenhet att hålla sig till själfva karlen, heter det, att han har "dålig karaktär".

Det andra räddningsmedlet är det kring den runda banan löpande, röda stängslet, högt så att det når en karl ett stycke upp på bröstet och med ett fotsteg en bit från marken, hvilket fäktarna begagna, då de hjälpande sig med ena handen hoppa öfver. Där innanför löper en tämligen smal

gång, skild från åskådarplatserna genom en låg mur, krönt af en balustrad med rep.

I *el callejon* eller gången stå några afplankningar så nära muren, att en människa väl kan glida in, men en tjur ej komma fram med hornen, och dit de personer, som hafva något med representationen att beställa, väktare, polismän och andra, kunna taga sin tillflykt. Ty det inträffar ganska ofta, att tjuren till trots för sin tunga lekamen vältrar sig öfver barriären eller med en vighet, som man ej skulle tilltro honom, hoppar öfver, nästan utan att röra vid kanten. I så fall uppstår mången gång bland de oförberedda individerna i gången en lustig villervalla: man kryper in bakom afplankningarna, kastar sig mer eller mindre klumpigt, handlöst in i rundeln, rullar, faller, snafvar, allt under skratt eller ängsliga rop från människohopen. Hvad den fyrfota busen beträffar, finner han sig snart nog inne på afrättsplatsen igen tack vare någon af barriärens portar, hvilken man slår upp och så i all hast smäller till bakom svansen på honom.

I Madrid hände det till och med för några år sedan, att ett djur hoppade både öfver det första bröstvärnet och det andra, högre, som afspärrar sittplatserna, samt föll ned i själfva tendido't till stor fasa för åskådarna. Man kunde naturligtvis icke få honom att gå från bänkarna som annat folk, och några soldater dödade honom med bajonettstyng.

Emellertid äro los chicos framme, intagande sin ställning midt för tjuren, ett godt stycke från honom dock och helst lagande så, att de själfva stå i rundelns centrum, medan tjuren står närmare stängslet. De locka hans uppmärksamhet på sig, hvissla, ropa, höja sig på tåspetsarna och vifta i luften med sina banderillas, som de hålla en i hvardera handen. Banderillan är som bekant ett miniatyrspjut med lätt träskaft, brokigt omlindadt med band, pappersblommor och småbjäfs samt försedt med en hulling.

När fyrfotingen står så godt, som önskas kan, och halft

förvånad stirrar på den sprättande människofiguren, närmar sig denna först långsamt, alltjämt höjande och sänkande banderillorna i takt, sedan öfvergående till språngmarsch, i det tjuren äfven tager ansats och rusar på. Banderilleron viker åt sidan och doppar ner sina små hullingsspjut just mellan hals och rygg, i fall han gör sin sak bra. Det fina är, att de skola sitta jämt och så tätt tillsammans som möjligt.

Banderilleringen är för öfrigt en elegant öfning, den minst blodiga af de trenne afdelningarna i en tjurs passionshistoria. Den utgör hufvudelementet i de portugisiska skådespelen af samma art. Ty portugiserna äro ett vekare och mindre hårdsinnadt släkte än deras grannboar. De låta hvarken rista upp några hästar, ej heller dödas hos dem den behornade ”protagonistan”, som har sina spetsiga vapen besatta med bollar. Slutakten i deras corrida är, att några styfva karlar kufva tjuren, i det en klämmer sig fast vid pannan och tager hans horn under armarna, medan de andra hjälpa till att få bukt med honom. Väldiga knuffar äro således det enda, som vankas. Skiljaktigheten i de två folkens skaplynne belyses rätt bjärt genom detta olika sätt att uppföra sig på arenan. Hvad som för spanjoren är ett spännande nöje, anse invånarne vid Tajo som en ”barbaridad”.

När tre banderilla-par vederbörligen fästs i nacken på tjuren, ljuder en ny trumpetskräll. Det är tecken för den espada, hvilken är i tur och ordning (den äldste i yrket begynner alltid). Matadoren i fråga har under tiden lagat i ordning sin *muleta*. ”Muletan” är ett mindre, eldrödt skynke, uppträdt på en rund pinne. Tack vare detsamma kan fäktaren figurera och väja för tjuren, alltjämt stickande honom i nosen med det röda och tagande steg åt sidan, då han anfaller. Samma lek göres äfven med *las capas*, ehuru de, som långt större, städse fattas med bägge händerna.

Espadan skrider först fram till presidentlogen, försedd med sin muleta eller trapo och den smala, raka värjan med enkelt, kort, rödfärgadt fäste, efter hvilken han benämnes. Under det tjuren sysselsättes med annat, tager han sin betofsade mössa i handen, sträcker upp armen mot auktoriteten och utbringar en liten speech, *"el brindis"*, hvari han med hes röst säger sig skola döda tjuren till presidentens, till stadens, till alla de vackra damernas ära eller något dylikt. Oaktadt Lagartijo, Curro och "el Gallo" alls ej kunnat täfla med Don Emilio Castelar i vältalighet, lyssnar publiken i grannskapet alltjämt med andakt till deras betydelsefulla ord. När det sista är uttaladt, svänger matadoren med en "schangtil" rörelse rundt på klacken och kastar med detsamma sin lufva bakom sig på marken eller upp till sittplatserna. Det hör nu som ett amen till hans brindis. Blott denna första är obligatorisk. Faller det honom sen in, kan han "ägna" en annan tjur åt någon närvarande illuster främling — som till tack efter slutad akt kastar ned en plånbok eller någon värdesak åt "diestron" — eller åt någon synnerligt stilig flicka o. s. v.

Espadan begynner sin lek med den granna, af blodfläckar tecknade trasan. Somliga djur lämpa sig ej rätt väl till att piruettera och svänga efter tycke och smak; de äro därtill för tröga eller ock illvilliga. Men om manövreringen utfaller väl, om matadoren håller sig tätt vid sin motståndare och om han är graciös i rörelserna, så är synen vacker, i det tjuren följer som på kommando.

Mannen har nu flera skilda sätt att göra sina steg och svänga muletan; *de pecho* eller bröstgänges kallas det, då han tager trasan med bägge händer, låter den beskrifva en halfcirkel framför tjuren, som följer, och själf förblifver på fläck. Detta senare *suerte* är det mest effektfulla. Värjan hålles i den fria handen eller understödjer den klädet. Då man gått tillräckligt många steg eller tjuren är för omedgör-

lig, afpassas ett ögonblick, då han står stilla, med hufvudet tillräckligt högt och frambenen nära tillsammans. Matadoren, som står med den ena foten något bakom den andra, drager upp värjfästet mot ögat, riktar spetsen, rullar med en rörelse af vänstra handen ihop skynket, gör en manöver därmed åt högra sidan, medan han själf blixtsnabbt springer åt vänster och ränner värjan i besten, hvilken genom sitt anlopp ökar stötens kraft. Den vanliga stöten är denna *volapié* ("med flygande fot"). *A paso de banderillas,* på banderillero-maner, är då man begynner springa redan innan tjuren rört sig. Det tyder på mera fruktan och användes helst med svårhandterligare djur. Slutligen kan man *recibir* eller "taga mot", något, som få utom Frasquelo (som med Lagartijo delar äran af att vara Spaniens främste torero) göra.

Matadoren stannar då midt för tjuren och sätter blott i anfallsblinken högra benet åt sidan för att bredbent och i fast ställning stå emot, när djuret ränner mot klingan. Det är ett ganska vådligt tilltag. Då jag såg Frasquelo sist göra det, bar massan honom i triumf, och entusiasmen var så stor, som hade man hyllat segervinnaren i en stor och afgörande drabbning. Vare detta sagdt utan öfverdrift.

Med de skickligare matadorerna händer det ganska ofta, att de göra ända på tjuren med en enda stöt, och af värjan sticker ibland endast det röda fästet upp ofvan den blodskummande manken. Men det är ej nog att bara döda, ty diestron kan ändå öfverhöljas med de gällaste hvisslingar och ett regn af glåpord. Efter konstens regler skall det vara. Värjan måste tränga in just mellan hals och rygg och midt i korset. Längre ned, längre åt sidan, längre bakåt duger icke. Ej heller får den tränga in på sned, då det är en *atravesada*, eller för mycket horisontellt, då det är en *tendida*. Att sticka mellan refbenen är en fasa för alla rättänkande spanjorer. Det kallas med ett uttrycksfullt ord för en *dolorosa*.

Man tänker på en helgonbild med dolkar på sned i bröstet. Från det heliga området har också detta katolska, men i grunden nu rätt oandäktiga släkte tagit bidrag till sin tjurterminologi, t. ex. genom att kalla *veronica* (af legenden om veronica-klädet) sättet att manövrera framför tjuren med en capa.

Det är icke sällsynt, att matadoren får gifva åtskilliga stötar, om tjuren tredskas eller han själf bär sig dumt åt; och publikens tålamod — aldrig synnerligen stort — sättes på hårdt prof. Men det hjälper icke. Tjuren skall falla. Gör också den stackaren än så många hvarf kring arenan, bloddrypande, vacklande, råmande, utan kraft eller lust att anfalla någon människa, sparkande åt sina fiender med bakfötterna i stället för att taga till hornen, så medömkansvärd och "defensiv" som möjligt: han skall stupa, och intet annat medel än en värjstöt framifrån får nyttjas. Tjuren har lika många lif som en katt. Segt håller han sig på benen, liksom för stolt att böja sig inför dessa hjärtlösa fiender. I ett sista anfall af raseri störtar han sig öfver någon död hästkrake, borrar in hufvudet i buken och bearbetar inälfvorna med sina horn. Då och då gör han ett svagt anlopp mot människorna omkring honom, men återtager gärna sin vandring längs stängslet, instinktmässigt sökande dess skydd. Och genom hans tjocka skalle far väl — hvem kan veta — en hågkomst af förr i tiden, då han mådde godt på saftiga ängar, ej hade vare sig hullingar eller kalla stål i kroppen. Men det tjänar icke till något för honom att längta tillbaka. Barriären är obeveklig och skall ej släppa ut sin behornade gladiator, förrän han ej kan idissla mer. Slutligen tager blodförlusten öfverhand, han dinglar på benen, stretar emot ändå, stupar på knäna, reser sig med en förtviflad ansträngning upp igen och lägger sig ändtligen, slött stirrande. Då först kommer *el puntillero* fram, beväpnad med en kort dolk med trekantig udd, hugger in den i bakhufvudet, och tjuren sträcker de

skälfvande benen från sig. Espadan går tillbaka till presidentlogen och bockar sig efter slutadt värf. Har han gjort dåliga stötar, har han fumlat, tappat muletan eller — något som räknas för stor skam och kallas för att "ta oliven" — flyktat öfver barriären, beledsagas han fortfarande med hånande hvisslingar, pipor, skärande skrän, alla möjliga okvädinsord, riktiga afgrundstjut och apelsinskal. *Ladron! asesino! jodido! Que no sirves pa' matar! Que te lleven á la cárcel! melon!* (Tjuf! mördare! ynkrygg! Inte duger du till att döda! I fängelset skall du! dumskalle!) Och man knyter, ifall brotten mot konstens regler varit svåra, ursinnigt näfven mot den förödmjukade matadoren, som med nedslagen uppsyn sätter sig mot stängslet, torkar svetten ur pannan och blodet af svärdet.

Men så är ock triumfen stor om han lyckas! Under en storm, ett frenetiskt oväsen af applåder och bravorop och smickrande tillmälen gör han en stolt eriksgata kring rundeln, småleende och hälsande mot vänner, bekanta och beundrare under en oafbruten kaskad af cigarrer. Alla hinner han nu ej plocka upp själf. Någon gång får han ock en lädersäck vin att taga en klunk ur, en ask sötsaker eller en plånbok — tom naturligtvis — hvilka dimpa ned i sanden under jubel. Och hattar singla genom luften i alla riktningar. Espadan skickar dem tillbaka åt det håll, hvarifrån de kommit. En och annan går så långt i entusiasm, att han drager af sig och kastar ned rocken. Det skulle knappt förvåna, om han bifogade pantalongerna!

Under tiden slå los chulos rep kring hornen på tjuren och halsen på hästarna. Mulåsnespannen komma in och släpa under en glad, sprittande musik från orkestern uppe på tendido't ut de döda.

Det går i galopp, och mulorna ligga utefter marken. De sargade kadavren slänga och studsa och lämna en bred väg efter sig på sanden.

Så en ny tjur, så en tredje, den fjärde, den femte och den sjätte. Ty sex är talet för en vanlig corrida. I själfva verket är skådespelet af en viss enformighet, om ock med växlande tillfälligheter, särskilda "suerte'n" eller skickligheter af någon torero, olyckstillbud, skrapor eller blessyrer undfångna af någon tjurfäktare, slagsmål, gräl och lustigheter bland åskådarbänkarna. Men amatörerna tröttna icke vid detta upprepande af samma sak. För dem är det en opera, den de sätta mera värde på, ju mera de känna till musiken. Hvad icke-spanjorer beträffar, skulle det ju dock tyckas, som borde en sådan, öfvervägande barbarisk festlighet allmänt uppväcka afsmak. Men af de utlänningar, inklusive nordbor, jag hört i saken, äro många vordne verkliga aficionados. Att tjurfäktningar äro något rått, brutalt, — ja, det äro de nog ense om. Men dit gå de i alla fall — och vända oftast tillbaka. De finna det upprörande, förskräckligt, ja tråkigt, men de tycka på samma gång ändock, att det har något visst lockande. Hvarje nordbo måste hålla det för omänskligt djurplågeri — något som många spanjorer äfven medge — men nerverna förhärdas lätt, och andra gången stötes man mindre än den första. Jag erkänner, att det gifves undantag, men jag vet ock många humana personligheter, hvilka tjurfäktningens Klio godt kunde skrifva in som amatörer och adepter.

En gång, erinrar jag mig, mötte jag en norrman, en ljushårig nordens son med vattenögon och ett väsen, som ej hade det ringaste af blodtörst. Han bevistade en corrida i en provinsstad. — Nej, dit går jag då aldrig mera, sade han, det är då första och sista gången jag ser på slika skändligheter.

Dagen därpå var en ny corrida, och en bland de första fysionomier, jag upptäckte i arenan, var min norrmans blida, ljusa anlete...

I allmänhet är det ganska sällsynt, att någon tjurfäktare sätter lifvet till. De flesta kunna, som andra hederliga män-

niskor, räkna på en lycklig ålderdom, att bli fäder till många barn och sluta sina ögon på sotsängen, fägnade af talrika bekantas vänliga hågkomst och omgifna af en viss ryktbarhetens nimbus. De få bra grafstenar och nekrologer.

I de tjogtals tjurfäktningar, jag sett, har jag väl varit vittne till åtskilliga "cogidas", lemlästningar, blessyrer, svimningar, kontusioner och inslagna refben. Men jag har aldrig bevittnat torerons död. * I själfva verket tror jag icke, att den skulle ha gripit mig så djupt.

Hvad publiken beträffar, skriker den väl och uppger ångestrop — allra helst kvinnorna — vid liknande tillfällen, men efter några minuter är saken halft glömd och Pacos eller Josés dödliga frånfälle inregistreras bland corridans öfriga händelser, om ock i främsta ledet.

Också inträffar sådant, som nämndt, endast undantagsvis. Nej, det är de fyrbenta kräken som få bestå fiolerna och släppa till hud och ben. För dem ges ingen pardon. Går icke hästen åt vid de första stötarna eller får en barmhärtighetsknäpp, så vill det bara säga att hans martyrskap förlänges. Är tjuren tapper, så har han den "tillfredsställelsen" att mottagas med bifall och blifva omnämnd med beröm i aftonens tidningar, samtidigt med att hans kött och "criadillas" — en viktig del af en tjur-lekamen — kolporteras ut i slaktarboden. Besitter han åter en viss skicklighet i att bevara sin päls för skråmor af pikarna, är han litet "hare" med andra ord, så hjälper ingenting. I fall han är *allt* för feg, undfägnas han med *banderillas de fuego,* d. v. s. banderillor med krutsats, som med sitt grymma sprakande äro beräknade att göra honom likgiltigare för lifvet. Man har ock brukat att hetsa på honom hundar — af hvilka några alltjämt fingo magen uppfläkt — och att använda en s. k. *media luna* eller halfmånsformig lie, hvarmed en karl inne på platsen skar af ho-

* Gemenligen händer sådant oftare vid s. k. »novilladas», då oerfaret folk, dilettanter och ungdomar uppträda mot ungtjurar.

nom hasorna. Detta har dock förbjudits, enär det ansågs ”för grymt”. I fråga om tjurfäktning låter nu detta uttryck litet egendomligt . . .

Ännu några ord om publiken i arenan. Den är otvifvelaktigt intressant och pikant att skåda, denna brokiga, böljande mängd, genombrusad af onda lidelser, hårdhjärtad, hånfull, men också — ty naturen har så godt om motsägelser — full af godt lynne och lustigt skämt.

Hänsynslös är den så det förslår och frispråkig sedan! Myndigheter bryr den sig ej det ringaste om; på någon Cesar tänker den rakt icke.

Den olycklige medlem af municipalitetet, hvilken presiderar vid skådespelet, ger tecken till, när de ena skola sluta och de andra taga vid, afgör huruvida en tjur icke uppfyller alla önskliga egenskaper, huruvida den eller den hästen är alltför mycket invalid för att kunna räknas som springare och bestämmer om annat till ordning och skick hörande. *Han* får hålla tungan rätt i munnen, han!

Om han viftar med näsduken i otid eller gör något annat, som allmänheten, förståsigpåarne eller skrikhalsarna finna bakvändt, uppstår ett långvarigt, mot presidentlogen riktadt tumult. Man reser sig upp, viftar med näsdukarna, svänger hotfullt med käpparna, knyter händerna och ger sitt missnöje tillkänna med fraser, hvilka icke äro valda med synnerlig omsorg.

En liten grupp stämmer i markerad rytm upp refrängen: *”no lo entiende Usted, no lo entiende Usted!”* (Det där förstår ni inte!). De närmaste stämma in, och snart deltager mest hela publiken däri under stampningar och hvisslingar.

Eller går man så långt i ohöfviskhet, att man ger luft åt ett långdraget *bur—ro! . . . bur—ro!* (åsna), hvari en otalig mängd munnar med förtjusning instämma.

Alltså, corridan tager slut. Då den sjätte tjuren stupar och utan att afvakta det puntilleron slutat värfvet, stormas

rundeln af en massa ungdomar och gatpojkar — de s. k. ”kapitalisterna” —, hvilka springa öfver barriären och likt vildar dansa och hoppa kring den sist fallne hornhjälten.

Vägen till staden och Calle de Alcalá fyllas åter i skymningen af surrande människohopar, vagnar, ryttare, omnibusar, mulor, tofsar, pingel och pisksmällar. På kaféerna diskuteras ”toros” och dagens händelser på arenan. Och en timme efteråt skrika redan tidningskolportörerna: *La revista de toros! La correspondencia con la corrida y la cogida de Melones!* Ty i *detta* fall är Madridpressen snabb i meddelandena.

V.

Toros och Toreros.

III.

Utanför arenan.

För några år sedan höjde sig en röst inom ”cortes” eller parlamentet för att föreslå afskaffandet af tjurfäktningar såsom varande barbariska skådespel, i strid mot nutidens civilisation. Men hans stämma fann intet gensvar. Huru skulle man också kunna tänka på att afskaffa en sak, som räknar så många ifriga anhängare, från majestätet själft ända ned till bonden och dagsverkaren? Att man skall hafva ”toros”, det är det enda man verkligen är enig om här i landet. Monarki och republik, de äro nu vanskliga och skröpliga ting, hvarom meningarna kunna vara delade. Tacka vet jag *la tauromaquia!* Konservativa, konstitutionella, centralister, fusionister, demokrater, allt det där är grupperingar, som morgondagen, en händelse som ser ut som en tillfällighet, ett *pronunciamiento* kasta om. Jag känner i Spanien icke mera än två stora partier, hvilka kunna sägas vara fasta och oberoende af revolutioner och dylika småting: det ena är ”los Lagartijistas”, det andra ”los Frasquelistas”. Det ena håller

på Lagartijo såsom nutidens förste torero, det andra på Frasquelo.

Detta låter nu som skämt, men är dock rena allvaret.

Huru svårt det bör vara att under dylika förhållanden utrota en plägsed, hvilken sedd genom moderna glasögon måste betraktas som barbarisk, kan en hvar förstå. Tjurfäktningarna hafva en ofantlig majoritet för sig och en majoritet, som icke hör till de ljumma, det är visst och sant. Och den räknar sina medlemmar i alla samhällsklasser, icke endast i de mindre bildade utan i den högsta societeten och bland de starkaste intelligenserna — få äro de, hvilka drista sig att rynka på näsan.

De kungliga försumma ogärna en corrida, inom de fina släkterna räknar man många af de yngre representanterna, som sätta en ära i att mera privatim * själfva öfva idrotten med banderilla och espada, och stora egendomsägare, hvilka drifva tjurafvel i och för striderna på arenan.

För några år sedan minnes jag att jag såg Sr Sagasta **, visserligen i en provinsstad, sitta på främsta bänken bland amatörerna, dricka vin ur lädersäck, ropa och hvissla, han som de andra. Däraf kan man ju göra sig ett begrepp om, hur folket är mest.

När det gäller att i en småstad begåfva kommunen med något för densamma nyttigt och behöfligt: icke må ni tro, att man i första rummet tänker på att inreda ett nytt skolhus, där barnen kunna få lära sig skrifva och räkna. Nej, då föreslås det att förse det lilla samhället med sin tjurfäktningsplats, om det icke finnes någon förut, eller reparera den gamla, om den är för skral och ej motsvarar tidens kraf, och ortens ayuntamiento voterar med uppräckta händer. Det bör dock tilläggas, att de kommuner af någon betydenhet, som ej äga sin arena i sten eller trä, äro skäligen svåra att träffa

---

* I Madrid t. ex. existerar en »plaza de aficionados».

** Spansk statsman, konseljpresident. *Utgifvaren.*

på. Därigenom finnes det någon utsikt för skolhusen. Corridan bildar kvintessensen, kärnpunkten i hvarje fest och hvarje marknad. Utan den är ingen rätt glädje. De första firas, kyrkan till ära, städse en af påskdagarna.

*   *
*

På ett kafé i någon större spansk stad — och spanjorer och madrilener äro trägna kafékunder, fastän de just icke förtära något där — är det toros och toreros, som lifligast sätta tungorna i gång. Fruntimmer komma i andra rummet, politik och ekonomiska frågor i det tredje.

Vanan vid att sysselsätta sig med tjurfäktningar insuper man från ungdomen. En omtyckt lek bland småttingar på gator och gränder är, att en af det lilleputtiska sällskapet tager på hufvudet en stomme med ett par horn och leker tjur, medan de andra svänga trasor för honom och sticka pinnar i nacken på kamraten. Ett ypperligt tillfälle hafva pojkarna ock att öfva sina anlag i s. k. *novilladas* ("novillo" är en ungtjur), då alla raska ungdomar, hvilka hafva lust, få stiga in i rundeln och göra konster med det bölande kräket, som väl har knoppar på hornen, men ändock kan gifva farliga knuffar åt sina vedersakare.

För riktiga aficionados och kännare är tjurfäktningen en *konst,* mest lika respektabel som måleri eller musik. Boklådornas fönster prydas af åtskilliga verk i ämnet: *El arte de lidiar, el arte de torear á pié y á caballo, La tauromaquia,* biografier öfver berömda fäktare o. s. v. De gamla berätta för yngre folk, huru bra man dödade förr i tiden, om den store Montes, hvilken är grundläggare af den moderna skolan, om Dominguez, Cuchares, *el Tuerto* (den vindögde) och andra, hvilka utgjort samtidens beundran och sitt lands ära. Och de begråta dem liksom tyskarna begråta Beethoven eller Mozart. Ty tjurfäktningen har sina klassiker. De gamla klaga

öfver, att den är i förfall och att nutiden ej kan uppvisa sådana mästare som förr.

Tidningarna, äfven de mest allvarliga, innehålla spaltlånga redogörelser för hvarje corrida, de flesta på prosa, men några på vers i den mera humoristiska genren, somliga på fullständig andalusisk "argot", alla med en terminologi, som för vanliga människor, äfven för många spanjorer, är tämligen obegriplig. Dessutom äger tjurfäktningens konst sina egna organ och små tidskrifter, och man skickar telegram till Madridtidningarna för att upplysa om, huru den eller den löpningen i någon provinsstad utfallit.

Det är nu i synnerhet i hufvudstaden, som den omnämnda tjurterminologien fått en storartad utveckling och riktats med ord och vändningar, beräknade att slå den profana hopen med häpnad. Detta skrifsätt har blifvit mod och betraktas som riktigt chic. Jag har redan omnämnt några af termerna. De olyckliga kamparna t. ex. kallar man för "sardiner", "själar", "telefoner" o. s. v.

Och publiken läser med begärelse denna soppa, där antalet gifna pik- och värjstötar och dödade hästar med ytterlig noggrannhet förekommer, tjurarnas "karaktär" och färgerna i matadorernas kostymer angifvas samt de senares görande och låtande detaljeradt granskas, lika omständligt som "Figaro" eller "l'Événement" i Paris tala om en premiär.

*   *
*

Huru många tjurar stryka med på arenan årligen, kommer jag ej rätt ihåg, och det kan nu ock göra detsamma. Mellan ett och två tusen är det väl emellertid. Åtskilliga tusen medlemmar af hästsläktet motsvara dem, ty om å ena sidan i någon corrida deras dödslista ej går längre än till ett dussin nummer, kan den i andra gå både till tjugo och trettio.

Det är blott i Madrid man består sig med regelbundna före-

ställningar hvarje söndag. Öfriga orter hafva dem endast vid särskilda festligheter och tillfällen. I Madrid har man två "säsonger" med abonnemang, just som på operan. Den ena från påsk till juli, den andra i september, oktober och november. I provinserna "toreras" det däremot mest under den heta tiden. Under vintern hvila människor och djur. Tjurarna äro ock bäst och vildast, när sommarsolen bränner och alla flugstyng göra dem rasande i hufvudet.

Arenorna tillhöra antingen kommunen, någon välgörenhetsinrättning eller enskild person. Ägaren öfverlåter dem mot en viss hyra åt en impressario, ofta för längre tid, och denna engagerar kadriljer, betalar tjänstemän, köper tjurar och skaffar hästar. De senare hafva sin egen impressario, hvilken åtager sig att för så och så mycket leverera krakar, det må sedan gå åt få eller många.

Plazan i Madrid t. ex. måste vara ett högst inbringande geschäft, ty där är nästan ständigt fullt hus, och ett sådant torde i rundt tal inbringa femtiotusen francs, om ej mera.

En tjur betalas allt efter ras och egenskaper med 6- à 800, ända till 1,500 francs.

Hvad toreros angår, betalar man hvarje espada för en kadrilj särskildt, och han ersätter efter öfverenskommelse sina picadorer och banderilleros, men behåller en dryg bråkdel för sig själf. De två förstnämnda, Frasquelo och Lagartijo, uppträda ej med de sina under 14,000 realer (c:a 2,500 kr.) för gången. Och då man betänker, att de äro sysselsatta sju månader på året och ofta flera gånger i veckan, må man ej förundras öfver, om dessa herrar matadorer, aflönade likt primadonnor, njuta en årlig inkomst af — hundra tusen francs och kanske litet till.

Lagartijo har i sin födelsestad Cordoba byggt sig ett hus med marmorgårdar och kolonner och stall för åtskilliga hästar. Han började sin bana som drängpojke. Frasquelo har fastigheter i Madrid och skjortknappar af diamanter, stora som

hasselnötter. Gordito bär briljantringar och en guldkedja tjock som en kätting, och Cara-ancha kör med en liten nätt fru vid sin sida sitt ekipage på promenaden i Sevilla, känd af alla och förtroligt hälsande på halfva världen.

Om vintern rastar toreron ut och hvilar på sina lagrar. Det faller af sig själft, att han är lätting. Man ser honom utanför Café Principal eller el Suizo, i Madrid eller Sevilla, glädjande sig åt solen, pratande med sina talrika vänner och rökande sin "puro" eller "pitillo". Hans civildräkt är, utom kappan, den korta, mörka andalusiska jackan, brokigt skärp, benkläder af tjockt tyg, hvilka sitta mönstergillt och sluta intill benen som trikåer, och bredbårdad hatt. Den hvita skjortan, vanligen af oklanderlig renhet, har ingen krage. I nacken ringlar sig den lilla flätade hårpiskan, coletan. Det mörka, olivfärgade ansiktet är slätrakadt.

Nästan utan undantag är tjurfäktaren en rå, obildad varelse, utan kunskaper och förmåga att tala om annat än hästar och tjurar. Ett par lära dock hafva tagit studentexamen, t. ex. en viss Curso. Men han har i så fall troligen hunnit glömma bort både algebra och grammatik, och när han vid konungens af Portugal besök gjorde en liten speech till monarkens ära, kallade han honom helt tvärsäkert: "kung af Lissabon!"

Äro tjurfäktarne en *aktad* klass i det spanska samhället? Om man med aktning menar, att deras namn äro i hela världens mun, att Frasquelo eller Lagartijo på det hela taget väcka mer uppmärksamhet och låta tala mycket mera om sig än både konungen och konseljpresidenten, att äfven personer af högre klass sätta en viss stolthet i att vinka åt dem på gatorna och vara i deras sällskap, om detta är aktning, då kan man tämligen obetingadt svara ja.

Gud bevars, man erkänner i de bildade klasserna, att de äro råa och utan uppfostran och att de i grunden icke äro finare än hvilken slaktare som helst. Men, som sagdt, man

känner sig likväl ganska smickrad öfver deras bekantskap. De äro dock en sorts ”gloria del pais”. Hvad t. ex. de bägge nämnda stormatadorerna beträffar, vill jag väl icke just säga, att de med öppna armar mottagas i den högre societeten. Men säkert är, att de äro intima vänner både med grefvar och markiser och hertigar.

När Frasquelo en gång haft ett uppträde med myndigheterna på arenan, visat dem vanvördnad och därför på kvällen införpassades i polisarrest, gick hertigen af Sesto, hofchefen själf, till honom och befriade honom från hans korta fångenskap.

Och när han för några år sedan råkat ut för en allvarsam ”cogida”, som satte hans för hela Spanien dyrbara lif i fara, utfärdades dagligen bulletiner öfver hans hälsotillstånd, alla möjliga personer, äfven ur de högsta klasserna, strömmade till hans hus vid Calle de la Montera för att höra, huru det stod till, och ”antecknade sig” — just som om det gällt en konseljpresident eller någon medlem af kungahuset.

Bestämdt vore det icke angenämare och lugnare i Spanien att hafva hårfläta i nacken och kallas med namn, som likna en indianhöfdings, än att vara ”rey catolicisimo” och bära namn med en siffra bakefter!

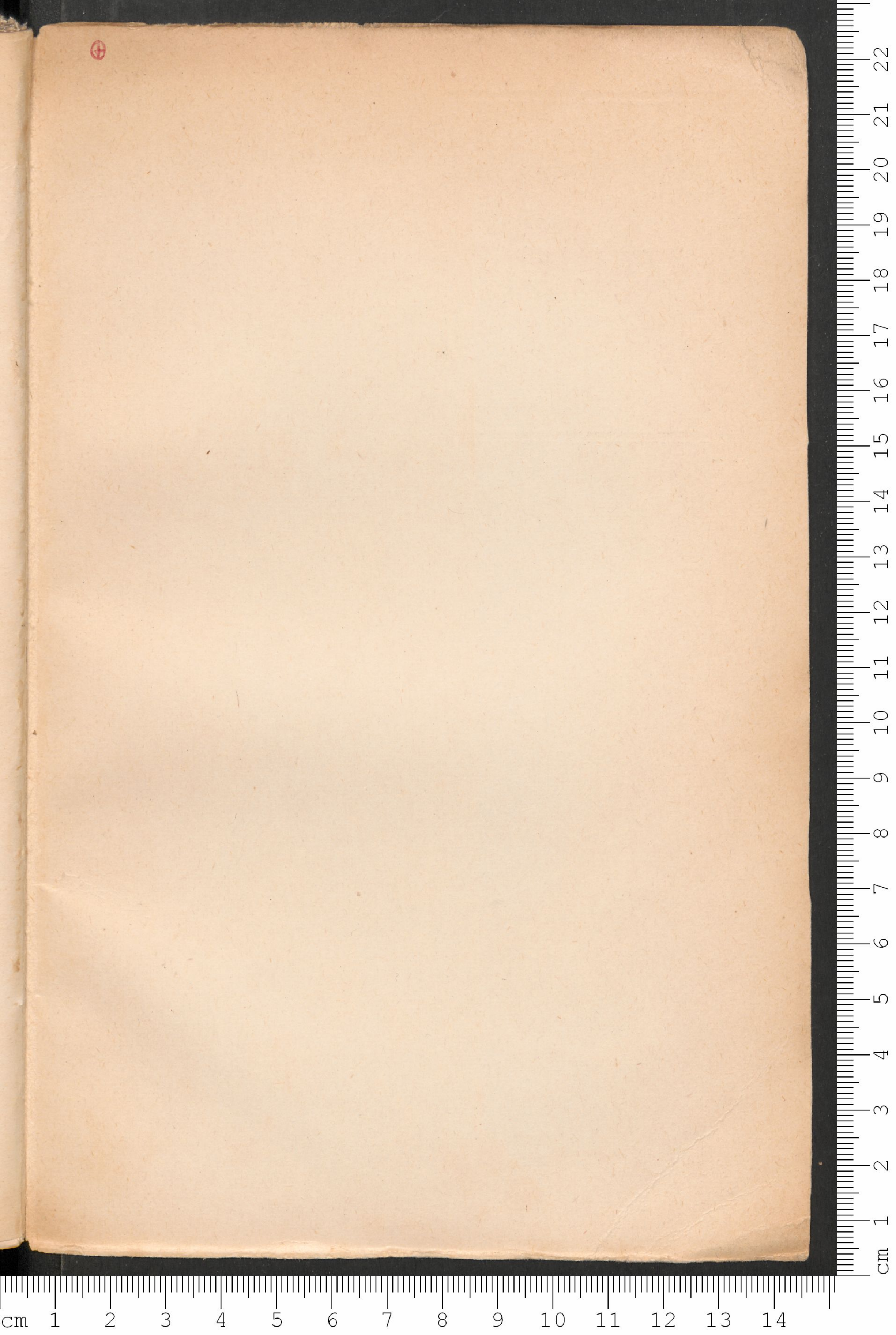
Rättelser.

Sid. 18,	rad 12	ofvanifrån	står:	habanicos;	läs:	abanicos.
» 96,	» 10	»	»	aquinaldo;	»	aguinaldo.
» 163,	» 2	»	»	Triumfo;	»	Triunfo.
» 185,	» 15	»	»	najada;	»	majada.

Ordförklaringar.

Abanico, solfjäder.
Aguinaldo, julklapp.
á la moriega, på moriskt sätt.
Arriero, mulåsnedrifvare.
Asunción, upphöjelse, (Marias) himmelsfärd.
Audiencia, öfverdomstol.
Baile de los seises, de sex' dans.
Boina, rund, platt baskisk mössa.
Calabaza, eg. kurbits, fig. afvisning af en friare, »korg».
Campesino, landtbo.
Capa pluvial, regnkappa, mässkrud.
Carmen, landtgård, lusthus; äfven dikt.
Casulla, mässkrud.
Cobrar el piso, betala platsen.
Cocido, spansk nationalrätt af kött, potatis, morötter och ärter.
Coche, vagn, diligens.
Corral, gård, inhägnad.
Corrida de muerte, tjurfäktning till döds.
Criadilla, testikel.
Cuarto, ett kopparmynt.
Culo, bakdel.
Cura, kyrkoherde.
Charra, bondkvinna.
Charro, bonde (från salamancatrakten).
Chica, ung flicka.
Chiquero, mörkt stall.
Chulos, medhjälpare till tjurfäktare.
Diestro, förnämsta tjurfäktare.
Dolores, smärtor.
Encierro, instängning af tjurarne.
Enfermeria, sjukstuga, sjuksal.
Enseña, visar.
Estocada, värjstöt.
Fuente, källa.
Fueros, en stads, en provins' särskilda fri- och rättigheter.
Funciones religiosas, kyrkliga festligheter.
Ganaderias, boskapshjordar.
Garbanzos, ett slags ärter.
Gazpacho, ett slags soppa.
Gracia, nåd, äfven behag.
Hermano, broder.
Hogar, härd.
Horchateria, ställe där man tillagar glass.
Jornadita, eg. liten dagsresa.
Jota, spansk dans med dithörande musik.
Lamentaciones, klagosånger.
Majada, fålla, inhägnad.
Matamoros, morernas baneman.
Merced(es), lön, nådebevisning, tack.
Mismo, samma.
Morgue (franskt ord), högdragenhet.
Morito, diminut. af moro (mor).
Moza, flicka.

Mozo de cordel, tjänare, stadsbud.
Muceta, biskopskåpa.
Nartex, förhall till en basilika.
Nieve, snö.
Niño, (subst.) barn; (adj.) ung, barnslig.
Novillada, fäktning mot ungtjurar (novillos).
La octava de la Concepción, bebådelseveckan.
País, land.
Pajarito, eg. liten fågel.
Pan, bröd.
Pandereta, tamburin.
Parar(se), stanna.
Paseo, promenadplats, spatsertur.
Paso, steg.
Pastelero, pastejbagare.
Patrocinio, skydd, bistånd.
Paz, frid.
Picacho, spetsig bergstopp.
Pilar, pelare, äfv. brunnsbäcken.
Pimiento, peppar.
Piscina, vattenbehållare.
Pitillo, cigarrett.
Poncho, ett slags öfverplagg af ett stycke med öppning för hufvudet.
Popa, akter.
Prueba, prof.
Rincón, hörn, enslig, undangömd plats.
Rosario, rosenkrans.
Sagrario, förvaringsrum för reliker, sakramenten.
Soledad, ensamhet, tillbakadragenhet.
(Señorita) tal, (fröken) den och den.
Tendrás (fut. simpl. af tener), du skall hafva, få.
Tertulia, aftonsamkväm, aftonunderhållning.
Tinieblas, mässor med buller under påskveckan.
Tipo flamenco, zigenartyp (flamencos kallas zigenare i Sevilla.)
Trigo, säd, spannmål.
Trapo, duk, trasa.
Usía, Ers Högvälborenhet.
Usted, Ni.
Vaya (interj.), nå, välan, låt gå m. m.
Venta, lägsta klassens värdshus eller hållställe.
Ventisquero, snölager, snöklyfta.

Förut utkommet:

ITALIEN

Pris 3:75.